NİMET ARZIK

Tek at, Tek mızrak Anılar-3

KAYNAK YAYINLARI

TEK AT, TEK MIZRAK

{Anılar - 3}

Nimet Arzık

Kaynak Yayınları - 1985

Nimet Arzık

Gazeteci-yazar (D. 1921, Bornova / İzmir - Ö. 27 Temmuz 1989). İzmir Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinde başladığı lise öğrenimini Polonya'da tamamladı. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yılını da bu ülkede geçirdi. Annesi Polonyalı, babası Türk olan ailesinden yirmi üç kişi İkinci Dünya Savaşı'nda hayatını yitirdi ve Arzık, Türkiye'ye döndü. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi DTCF'nin Fransız Filolojisi Bölümünde tamamladı. Üniversite Senatosunun aldığı karar uyarınca dört yıllık bölümün sınavlarını bir yılda verdi ve mezun oldu.

Ermeniler tarafından öldürülen Büyükelçi Taha Carım'ın kardeşi olan Nimet Arzık, eşini de uçak kazasında kaybetti. Eşi, Anadolu Ajansı Genel Müdürü olan Şefik Arzık, dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile 1959 yılında Kıbrıs sorununun çözümü için İngiltere'ye gitmiş, Menderes'in de içinde bulunduğu uçağın düşmesi sonunda hayatını yitirmişti.

Başta Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü olmak üzere resmî ve özel basın yayın kuruluşlarında çalışan,Yön'ün çıkarılışına katılan ve her dönemde muhalefet kanadında yer alarak çok sayıda dergi ve gazetede yazar olarak görev yapan Nimet Arzık'ın basılmış 41 kitabı vardır.

Başlıca eserleri:

Araştırma-İnceleme: Ak Altın'ın Ağası, Yunus Emre Şiirleri, Menderesi İpe Götürenler, Eskişiler Zinciri, Çetin Altan'dan Demirel'e, Bitmeyen Kavga İsmet İnönü (1966), Türkiyem... Türkiyem... (Bizansı Unutun Fransua!, 1968), Demirel'in İçi-Dışı (1985), Atatürk et son Oeuvre dans la Poesie Turque d'Aujourd'hui (1981).

Anı: Uç Beyleri (Biyografiler ve Anılar, 1972), Tek At Tek Mızrak (3 cilt, 1983).

Antoloji: Anthologie de la Poésie Turque (1968), Yunus Emre Poemes

(Güldeste, Fransızca, 1990).

Başlarken

27 Mayısın fiili lideri Cemal Madanoğlu, yanındakilerle İsmet Paşa'nın huzurundaydı, Maltepe'de, Ayten Sokak'taki evde.

"Bütün ikballeri arkasında bırakmış" yaşlı kumandanın karşısında, toyluk çökmüştü hepsine. Yaramazlıklarını, babalarına itiraf etmeye gelmiş gibiydiler.

27 Mayıscılar, iktidarı taze ellerine almışlardı. İnönü, hâlâ gözlerinde, ordunun hayatta kalan "en büyüğüydü". Bir-iki yıl sonra kazanacağı seçimi de ertelemişlerdi.

İsmet Paşa, uzun yıllar savaş görmüş ülkenin o zamanki kumandanlarının çoğu gibi narin yapılıydı. Heyetin başındakinin çenesine varıyordu..

Sır vermiyen, derin bakışıyla, gelenleri tartıyordu. Başlarındaki, uzun boyuyla, tarihteki hassa alaylarının atlılarına benziyordu, esmer, yakışıklı!

...İsmet İnönü, kararlı bir el uzattı 27 Mayısın fiili liderine.

- Paşam, biz bir... haltettik!

Madanoğlu, Madanoğlunca, 27 Mayısı özetliyordu!

- Estağfurullah, estağfurullah!

27 Mayıscılar rahatlamışlardı.

Olaydan bir-iki ay sonra, Cemal Madanoğlu karşılaşmayı bana

anlatmıştı, heyecanla, film anlatır gibi. Ankara Kumandanıydı. Karargâhı, Yeni Meclise ait bir yapıydı, ana yapının karşısında.

- Ne yapmasını bekliyordunuz?

- Otur, otur, diyebilirdi.

Diyemezdi.

Bambaşka bir kuşağın, bir eğitimin, bir yaşantının adamıydı İnönü,

...27 Mayısa varmıştık, tepenin ardındaki güneşe varır gibi. Güneş? Daha kaç tepe dikilecekti önümüze?

Beynimin ekranında kaç kez, 27 Mayısı izledim. Bahçelievlerde oturuyorduk, İsrail mahallesinde. Her seçimle gelen, kendini ebedi sandığından, daimi mesken istemiştir Ankara'da. Kooperatifler kurulmuştur peşpeşe.

Bizim semt de, kat kat politikacı istifiydi. Giriş katında oturuyorduk. Sokak sanki evin içindeydi!

DP milletvekillerini tutukluyorlardı. CHP'nin başında, İnönü vardı. Ona sadece nezaket ziyaretleri yapıhıyordu!

Başlarında kendilerinden üç-dört yaş büyük bir üst, tutuklamaya gelenler genç çocuklardı.

Evde kalan çoluk çocuk için, zordu, zor!

Olaylar gelişiyordu, düzen içinde. Homurtulu cipler, apartmanların giriş kapılarında duruyor, görevliler atlıyorlar, içerilere dalıyorlar ve teslimiyet içindeki bir takım adamları götürüyorlardı.

Eve, ılık bir Mayıs günüyle, egzos kokusu doluyordu, açık pencerelerden.

Celâl Bayar ne yapıyordu? Menderes ne olmuştu? Eskişehir'de yakalamış olmalıydı onu 27 Mayıs. İkisinden de huzursuz oluyordum ama, dünyamdan kaybolmalarını da istemiyordum. İnsan karışıktır!

Direnme olmuyordu. Böyle bir değişiklik, gürültülü adımlarla yaklaşmıştı. Duymamak için, iktidar olmak gerekiyordu. Son ana kadar nasıl yaptılar da, duymadılar?...

Nurettin bey götürülmüş müydü? Nurettin Fuat Alpkartal, eski başyâver. Çanakkale milletvekili... Hani Bayar'ı uyarmak istemişti de, çırpınmıştı da, şu yanıtı almıştı:

- Nurettin bey, bakın Çankaya bahçesinin gülleri ne güzel kokuyor!

Uyarmak... nankör iş! Nurettin Fuat Alpkartal, bu ziyaretten sonra soluğu bende almıştı. Eşimin yakın arkadaşıydı:

- Duymak istemediğine karşı, duvar kesiliyor. Beni kendi uslûbunca azarladı sayılır. Ne yapsam...

- Hiç Nurettin bey... Sen kendini kolla, ona pek birşey olmaz!

O saatte, güller gene "râyihalar" saçıyorlardı herhalde, Çankaya'da.

Operasyon sürüyordu. Cipler, öfkeli öfkeli homurdanıyordu.

Bayar'ı kim götürmüştü, kim götürecekti? Daha yaşlı ekipler herhalde. Zordu, yıllar yılı başkumandan saydığını götürmek. Karşı koyacak mıydı?

Kafam, nabız nabız atıyordu. Yıllarca taşıdığım bir korkunun bamteli kopmuştu içimde, kendime bile zor açıkladığım.

Eşim de götürülecekti, yaşasaydı. Çocukların biri üçbuçuk, biri dörtbuçuk yaşındaydı. Anlamaz gözlerle bakacaklardı, uzuuun babalarının "yürü" diye itilip kakılmasına. Ölürdüm ben. Tepkisiz insan değildim. Birşey yapardım, birşey söylerdim. Sonra... sonra bebeler ne olacaktı? Amcamın mı yanına gideceklerdi, yaşlıı... Ağabeyimin yanına mı gideceklerdi evliii... İyi insanlardi ama, yük yüklendiklerini hissettireceklerdi, istemeseler bile çocuklara!

Düşüncelerimin hortumu, süratını arttırıyordu. Bilmem kaçıncı kez tanrıya şükrediyordum:

"İyi ki öldü... iyi ki öldü... iyi ki öldü" diye atmasını sürdürüyordu beynim. "İyi ki öldü, iyi ki öldü, iyi ki öldü" diye kütlüyordu yüreğim.

Ne bir direnme, ne bir söylev, ne bir tepki. Sanki toplananlar ev ev, bir operada, "uslu uslu" teslim olma. rolünü üstlenmişlerdi.

Yıllar sonra, gürültüleri "âfâki" sardı.

"Direnme olmazsa, nâzik davranın" diye emir aldıkları belliydi görevlilerin. Gençtiler. Aceleleri vardı. Kurtarıcı durumunda olmak, tutumlarını "efeleştiriyordu".

Bizim kapımızın önünde mi durmuştu cip? Çevik hareketlerle, kendilerini kaldırımlara savunmuşlardı. Ayak patırtıları merdivenlerden çıktı, indi. Son kattan birini götürüyorlardı. Karısı, sahanlıkta, yukarda, kendini duvardan duvara vuruyordu. İçeriye çekiyorlar, gene çıkıyor, gene kafasını vuruyordu hıçkırarak.

"İçeride vuramaz mı, hangi kafasını vuracaksa, duvarlara" diye omuz silkiyordum. Konu komşunun tepkisi değişikti.

"Zaaavallı taze... zaaavallı taze" diyor, bir daha demiyorlardı.

Su içiren oldu, kolonya koklatan oldu, neye yarıyorsa...

Himayeye sığınmak, hayatı kolaylaştırıyor! Hâlâ, giysileri portmantolara asılmış gibi, adamlar götürülüyordu.

Zamanında yetişmişsin Londra uçak kazası... Zamanında yetişmişsin.

Eşim Şehitlikte yatıyordu, Cebeci'de, yedi arkadaşıyla, büyük bir devlet töreninden sonra. Korteje Celâl Bayar da katılmıştı.

Yıllar sonra, Roma'da vurulan ağabeyim, Vatikan büyükelçisi Taha Carım'a da, aşağı yukarı onun kadar bir tören yapılmıştı. Bizim ailenin erkeklerinin gömülmesi parlak oluyor da... En hakkedeninki, çok "sudan" oldu. Amcam Fuat Carım'ınki, ayıp denecek kadar sudan.

En sıradan politikacının tabutuna bir tören yapılır, eğer milletvekilliği yapmışsa...

Amcam, yazık, Birinci Meclis'te İzmit milletvekiliydi.

Gene yazık, ilk yeşil kırmızı İstiklâl Madalyasını, Atatürk'le alan sekiz kişiden biriydi.

Ali Fuat Paşa'yla Moskova'ya gönderilen ilk heyettendi ve Moskova ve Kazan başşehbenderi idi. Batı Cephesinde Ali Fuat Paşa'nın sağ koluydu. Genel Kurmay tarihinde adı geçiyordu. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğini yapmıştı. Emekliliğe, Brezilya büyükelçiliğinden ayrılmıştı. (Büyükelçilik yapmış olanlara, devlet töreni, Turgut Sunalp'ın dostu Kemal Nejat'a o töreni yaptırdıktan sonra başlar.)

Meclis Başkanı Osman Sabit Avcı'ydı. Gürcü güzeli derlerdi. Enine

boyunaydı. O tipi tutanlar için gösterişliydi.

Bir listeden çıkmıştı ve bulunduğu yere getirilmişti. Öyle, ülkenin kaderine uzanan bir gölgesi yoktu geçmişinin.

Kendisine "eski, İzmit milletvekili... eski... " bütün ikballerini saymıştım Fuat Carım'ın.

Kuru kuru:

- Meclisce yapılacak birşey yok, dedi.

Şimdi nerdedir kendisi?... bilen var mı?

Sonraki Meclis Başkanlarına anlattığımda, çok şaştılar:

- Yazılı birşey yoksa bile, insan insiyatifini kullanır, dediler. Belki insiyatifi, o an, uzun bir tatildeydi! Dönmüştür inşaallah!

Dövüşe dövüşe bulundukları yere gelenlerin tutumları, İsmet Paşa'nın, Celâl Bayar'ınki gibi oluyor. Umur görmüşlük, zor! Birdenbire fırlaaa tepeye; yolda kendini bile unutmazsan, gene iyi.

Birkaç yıl önce de, ilk Meclis üyelerinin Ankara'ya, Meclise dâveti düşünülürken amcam gene unutulmuştu. Formalizmin bir tek gramını başkasına bırakmıyan, Bozbeyli idi "Reis". Anlattım ya!

Birden Ali Fuat Paşa'nın sesi kulaklarımda:

"Sakarya zaferi şerefine, kadehlerimizi Moskova'da kaldırmıştık. O zamana kadar bütün döğüşlerde vardık. Hem hüzünlü hem mutluyduk..."

Seyrelmiş aralarla gene cipler geçiyor. Hâlâ yük yük tutuklu götürüyorlar...

Hepsi uslu uslu teslim olmuş.

"Kaçmaya falan kalkarsam, durumumu ağırlaştırırım diye düşünen olmuştur. Uslu uslu gidersem, belki daha hoşgörülü davranırlar."

Pekii... neden, sonraları, bunca yaygaralanacak, bunca kahramanlaşacak hatun kişilerden biri, bir teki, adamına:

"Kaç... kaç... sen kaçıncaya kadar ben oyalarım" demedi?

Desin de demiyorum... Ama sonra kopardıkları vaveylâya vuruyorum.

...İstanbul valisi, Fuad Carım için, Aşiyan'da sıkışacak bir yer buldu.

Dışişleri, bir temsilci göndermişti, orta-elçi... İlk eşimin kuzeni Mustafa Borovalı'yı.

Meclis Başkanı Osman Sabit Avcı'nın ne sesi çıktı, ne nefesi... Kimsecikleri de göndermedi.

- Yaşıyor mu hâlâ?

- Neden yaşamasın?...

- Kimse adını sanını pek duymuyor da!

Ne çok eski dost vardı! Artık yalnız cenazelerde rastlanan, büyük geçmişli, iyi bakışlı eski dostlar. Atatürk'ün Belvü Otelinde dansa

kaldırdığı küçük kız, yaşını başını almış, saydam bal gözlü Cemile hanım da, Şişli Camiinin avlusunda el bağlıyordu.

* * * * *

Saat kaçtı ki? Telefonun, önce hayal, sonra hoyrat sesi beni uyandırmıştı.

- Radyoyu açın!

Kör hareketlerle düğmeyi çevirdim: Bir marş, bir marş daha... gene bir marş!

Bir doğum sonrası serinliği yayılıyordu içime:

- İyi ki öldü!

- Onu niye götürsünlerdi?...

- Birkaç neden vardı. Menderes'in kolaboratörüydü, yakınıydı. 27 Mayıs sabahı, hayatta olsaydı, ardında altibuçuk yıllık bir Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü bırakacaktı.

- Anadolu Ajansı Genel Müdürünü niye alsınlar?

- Altemur Kılıç'ı bile almışlardı. Sahi, onu niye almışlardı?

Şerif Arzık, saraya takıntılı, hiyerarşik düzen içinde büyümüştü. Bir yerde, bir "kulluk" gereksinimini duyuyordu. Başkasının, sizin için karar vermesi, kolaylaştırır dünyayı!

İnce adamdı, kültiveydi, ama hep bir büyüğü tarafından alkışlanmak

isterdi. Az özüne güveninin jeneratörü kendi dışındaydı. Deyim benim değil!

Menderes de öyleydi, onun jeneratörü de dışındaydı: alkış!

Epey bekledikten sonra masada, merak etmiş, ama herkesten az. Arar gibi yapmış, sorar gibi yapmış ve nefes nefese koşmuştu eve.

Şerif Arzık, "büyüğü" kendisine kötü davransa bile, ona o hakkı verirdi, "büyüğün" hakkını!

- Genel Müdür beni odasından kovdu, diye mutlu olanlar ve ballandıra ballandıra anlatanlar yok mu? Bazan benim katı gururumun takır takır kırıldığını hissederdim.

Ufak bir örnek. Bugün bile gülemiyorum:

Ankara Palas pavyonundaydık.

Dansöz, katır katır çıplaklığını masaların arasında dolaştırmıştı, dazlaklıkları morartarak, vefakâr eşlerde acı ve anlayışlı gülücükler doğurarak. Dans başlamıştı. Biz de, yemeği yarıda bırakarak terkedilmiş savaş meydanı gibi tabaklarda, kalkmıştık.

Eşim beni, hep aynı köşeye çekiyordu, orkestranın soluna. Hoyrat rumbalar, baygın tangolar, bizi hep aynı noktada buluyordu.

Gördüm... gördümmm... Adnan Menderes ordaydı. Yâranıyla oturuyordu.

- Şu Şerife bak... amma kıvrak dansediyor, dedi, karşısındakine mi, yanındakine mi, bilemiyorum.

Bu kadar büyük bir "aferin" karşısında, dünyalar eşimin oldu. Hırstan tepinesim geliyordu. Ve de öldüresim geliyordu.

Dans uzmanı mıydı Menderes, balet hocası mı; bu sözleri söylese ne yazardı, söylemese ne! İnsanın çocuk kalmış yanları oluyor!

Yerimize döndük. Dudağıma bıçak gibi bir sırtma oturtmuştum. Herkes elimi yıkamaya gittiğimi sanıyordu. Anadolu Ajansında oturuyorduk o zamanlar, üst katta. Ajans da, Ankara Palas'ın arkasındaydı.

Sıvışıp, kendimi eve attım. Çocuklar ve bakıcıları uyuyorlardı.

Onu nasıl karşılayacağımı düşünüyordum... Yalnızlıkta öfkem yatıştı. Aşağıda sesini duydum.

Havalara bakıyor ve susuyordum.

- Biliyorsun, dedi... Ben onlara, "he" diyorsam, sonradan pahalıya ödeteceğim...

- Sen, Menderes'in, nasıl diyorsun... "meclûbusun". Ama ben kimsenin, "meclûbu" değilim. Rahatsız oluyorum, hem de çok!...

Daha çok rahatsız olduğum bir şey var, bilesin! Üçyüzaltmışbeş gün çeken yılların üçyüzaltmışbeşinci günü, senin isyan günün! Lâfla rahatlatıyorsun kendini!

Gülmekten başka çaremiz yoktu. Güldük...

Anadolu Ajansı, ister parlak ister sönük devrini yaşiya, böylesine kaprisli buyruklarla yönetilmemişti, tepeden inme.

Böyle "şaşırtılmamıştı."

İnönü ile Bölükbaşı yaklaşınca Mecliste, bir de Vatan Cephesi olayı çıkmıştı, sonradan tutturuya dönüşen Menderes'in kafasında.

İktidarın gözüne hoş görünmek için, birçok kişi, altına saldırırcasına Vatan Cephesine saldırıyordu.

Telgraflar yağıyordu, "ben de katıldım, sen de katıldın, o da katıldı" diye. Telgrafların en çok bağlılık yansitanları, bültene giriyor ve radyoda okunuyordu. Menderes'in telefonda, telgraf sayıları hakkında eşime sert çıkışlar yaptığını duydum.

Bir kısmı, Ajansta "tımar" görürdü! Yok yok, esas metin değiştirilmezdi de, imzalar çoğu zaman azaltılır, bazan da arttırılırdı. Aynı soyadını taşıyan, kırkın üstünde imzalı telgrafı ne yaparsınız? İmzaları yirmiye indirirsiniz!

Aynı soyadını taşıyan 21 imzalı bir telgrafı, gazeteci Armağan Anar hâlâ gülerek anlatır. Herkes rüzgârına kapılmış, âkibetine doğru gidiyordu.

Bunun adı, ister masumane ola, ister olmıya, tahrifti!

Anadolu Ajansı genel müdürü Şerif Arzık da, bu gibi işlerin içindeydi, tanrı affede! Tanrı affetmişti ki... Londra uçak kazasını gönderdi.

"İyi ki ölmüştü, iyi ki ölmüştü, iyi ki ölmüştü!"

Bu tahrifi nasıl göze aldı, Şerif Arzık gibi bir adam?

Hafife alıyordu. Bir inanca "aidiyeti yoktu", bir iktidara aidiyeti var sanıyordu. Her iktidar ebediyet üzerine gider, bazen düşmeden bir gün önce bile.

Sorumluluğunu ortadan kaldırmak elimden gelmez!

Ben size, neyi göze aldığını değil de, neyi göze almadığını diyeyim!

Genel Müdürlüğünden olmayı göze alamıyordu. İktidar çemberinden, iktidar seçkinlerinin çemberinden uzaklaştırılmayı göze alamıyordu. Jeneratörü, kendi dışındaydı, dedik ya!

İstifa etse, ne kadar iyi olurdu. Kendi efendimiz olacak güçteydik!

Koskoca İnönü için "Bay İnönü" diye yazanların, bir tek kez şahlanan ve kırk kez burnundan getirilen kocca DP grubunun hali de böyleydi. Grupta dürüst insanlar yok muydu? Vardı. Ama bir psikozun son basamağına yuvarlanmışlardı, yuvarlanmaya ne zaman başladıklarının farkında olmadan. Tutsaklık psikozu! Hani o "hilâfeti bile geri getirebilecek güçte" Grup... Bugün konuştuğu, eski Demokrat Partililer, Menderes'in "siz herşeye kadirsiniz" dediğini, hilâfetten sözetmediğini öne sürüyorlar.

- Tutanaklarda yok!...

Zamanın tutanaklarına da güvenesim yok! Çıkarılamaz mı?

O güne kadar yaşasaydı Şerif Arzık, Yassıadalı olacaktı. Büyük tanrım, onu kimsenin erişemiyeceği bir kata yollamıştı. Öyle sıfırlığının önüne bir rakam yerleştirip, "milyonum" diyen insanlardan da değildi Şerif Arzik. Avrupa çapında haberciydi. Tanrı tarafından yaratıldıktan sonra, yeniden bir insan tarafından yaratılmak, ona gerçekte çok şey yitirtiyordu.

Yaptığını ters bulsam da, kendi işime kimseyi karıştırtmadığım gibi, onun işine de karışmıyordum. Bana büyük sevgisi ve güveni vardı. Dilimi yeter derecede döndürseydim, ayrılırdı Genel Müdürlükten ve özgür güçler gibi akıntıya karşı dikilebilirdik birlikte. O kadar anlaştığımız halde ayrılmayı bile düşünüyordum. Benim kusurlarım

büyük ama, hiçbir kollektif kölelikte yerim yoktu. Düşünün, bir tek resmî ziyaret yapmak aklıma bile gelmiyordu, "büyüklerin" eşlerine. Yapmadım!

* * * * *

Sokağa çıkma yasağı konur konmaz, duvarlar dar geldi. Yasağa pek uyan yoktu. Öksüzlük çökmüştü havaya, sokakta!

Zamanlar daha yumuşaktı, görevliler bizi görmemezliğe geliyorlardı.

Birkaç tutuklamaya yakından tanık oldum. Niye, "yanımdaki kıza yampiri baktı" diye saldırabilen insanlar, şimdi bu kadar usluydular? Korku da vardı işin içinde, ama çocukluktan beri kafalara aşılanan birincillikler de vardı değerlerde!

Menderes tutuklanmıştı. Çabuk yayılmıştı haber! Kütahya yolunda, yol şeridinin üstünde kayan bir kutuyu, havadan öyle görünüyordu herhalde, uçakla izlemiş, durdurmuşlardı:

- Güvenliğinizi sağlıyoruz.

- Tutuklu muyum?

- Güvenliğinizi sağlıyoruz.

Hayatın yarısı, formül!

Dışarıya kaçmıyordu, bazılarının sandığı gibi. Nuri Sait Paşa yaşasaydı, belki bir süre onun yanına gitmeyi aklından geçirebilirdi Menderes. Bu çevrenin adamıydı. Dışarda, rahatsızdı. O, Çakırbeyli çiftliğine, gençliğine, çocukluğuna sığınmaya gidiyordu. "Çiftliktekiler, olaylar yatışıncaya kadar beni saklarlar" diye düşünmüş olacak. Olayın bütün Türkiye'ye yayıldığının farkına varmamıştır. Meydanların

"yaşa"ları, "varol"ları kulaklarını hâlâ dolduruyor olmalıydı. İyi ki Aydın'a varamadı. Madem ki göçecekti dünyadan, iyi ki bu son hüsranı tatmadı. Nedense, kör sadakat bekler insanlar karşısındakilerden. Neden?

Kimsenin parmağının ucunu oynatacağı yoktu. Oynatmadı! Menderes sessiz teslim oldu. Şerif Arzık da böyle uslu uslu teslim olacaktı.

Üstelik, kendisi için değil, Menderes için yanarak!

- Nerdeydiniz Yassıada boyunca, onu tanrısallaştıranlar?

- Ağıt yakıyorduk, yıllarca yaktık!

Büyük yatırımdır, ağıt!

Adnan Menderes saftı. Kendini tanımıyordu ki, insanları tanısın! Meydanları dolduranlar, cambazhane gelse de doldururlardı. Okul çocuklarını sekiz saat yola dizen, zaten dizerdi, kim onun yerinde olsa! Afyon'da, tanık oldum:

"Dükkânını kapamaz da gelmezsen, artık sen bilirsin..."

Halkın sevme ihtiyacı da Menderes'de biçimleniyordu ama, bütün dediklerim de geçerli. Bunu bilmiyen, hiç mi yaşamamış? Hiç mi görmemiş?

Yıllar sonra, hâlâ anısı bende bir "soğuma" uyandırıyorsa da, daha soğuk bir duygu, onu bu kadar yalnız bırakanlara karşı uyanıyor bende. Hiç kimsenin bunca yalnız bırakıldığını görmedim. Çok çığırtkanı vardı, dostu yoktu. Nerdeydi o "meclûblar"?

İddianameyi de yeniden gözden geçirmek istiyorum...

Bazı suçlamalarda, boşluk oluşur kişinin çevresinde. Bu yalnızlık, bir de işin doğasındadır: Ege beyleri yalnızdırlar, Çukurova beyleri gibi. Makina buralara çabuk girmiştir, feodal ilişkileri ezerek ve daha uygar ilişkilerin kurulmasına zaman bırakmıyarak.

Bey uğruna baş konulmaz oralarda!

İnanç üzre dayanışmalara gelince... O iş başka iş! Ege beyleri, acayip evlenmeler yaparlar. Ya, hiç uyuşamıyacakları "maruf aile" kızlarıyla; ya, tuzlu biberli bahçelerde yetişmiş güllerle...

Demokrat Parti darmadağan olup, somut güçler ortadan kalkınca, somut çıkarlar da ortadan kalktı ve terkedildi Menderes.

Olaylar... palavraları yalanlıyor!

Bir dostum, gözümden kaçan bir noktanın üzerine çekti dikkatimi: 27 Mayıs DP'nin duraganlık aşamasına rastlamıştı. "Yaşalar" falan iyiydi, yerindeydi ama, on yıldır aşağı yukarı aynı ekipti, iktidardaki. Çok az yenilenme vardı. Parti, yeni partililere yolları tıkamış, kabuklaşmıştı, tâze hava geçirmiyordu.

Delilik ve dalkavukluk o kerteye varmıştı ki, herifin biri, Menderes'in yolunda oğlunu dizine yatırıp kesmeye kalkmıştı. Evde öğüt geçmiştir kuşkusuz: "Bu oyun, sakın korkmıyasın." Ana da, "Aman dikkat et, yanlış bir hareket yapıp, yaralamıyasın" diye meraklanmıştır. Herif yaptığını biliyordu. Meczup değildi. Dalkavuktu. Kim bilir ne umuyordu? Menderes, o zarif kurbanlık develer için yaptığı gibi, "bana bağışlayın" diyecekti.

Çok saftı Menderes? Kimbilir bu hareketten, bu bağlılıktan ne kadar yüreğinin yağı erimiştir! İsmet Paşa'yı bile unutraustur o anda!

Parti teşkilatının yüksek kademesinin dışında, kitlelerle dolaysız değinmesi yoktu! İsmet Paşa'da olmayan o okşayıcı taraf, hem

kendisini, hem kitleleri oyalamıştır. Yıllarca ülkeyi yönetmiş bir politikacı bana, "Evimin önünden geçen simitçinin, simiiit diye bağırmasını duymasam bir tek gün, o gün dünyam eksik kalır" demişti.

Menderes'in "sokağı duymak" diye bir derdi yoktu. Oturduğu Camlı Köşkün (Makbule Hanımın evi), önünden simitçi geçemezdi. Güven'deki kendi evi, bir türlü bitmiyordu.

Dilimde tüy bitti diye diye; Menderes bu ülkenin ne insanını tanıyordu, kâhyalarından öte. Ne doğasını tanıyordu, Çakırbeyli çiftliğinin ağaçlarından öte (belki, onları da unutmuştu). Ne tarihini biliyordu, kendinden öte.

Evet... hiçbir sokağa, tarihte hizmet etmişlerden birinin ismini vermeyi düşündü mü? Belki bir kez, iki kez... Hep, Menderes Bulvarı, Menderes Meydanı... Okumaya da meraklı değildi. O incinmiş halleri takınmayın! Bir gün Kasım Gülek'le alay etmişti, evinde:

- Bu kadar kitabı ne yapıyorsun, diye.

Kasım Gülek'in Yassıada'daki ifadesi geldi aklıma. Topkapı'da halk İnönü'nün arabasına saldırdığında, yanındaydı. Halkın öldürmek amacıyla saldırdığını söylememişti. Güdümlü olarak saldırdığına inanmıyordu. Ben de!

İran Büyükelçiliğindeydi galiba... Tâze sivil giysileri, birbirinin üzerinde kesilmiş sanki, genç yöneticiler sarmışlardı çevresini. Yassıada'daki tanıklığını beğenmemişlerdi.

Dünya, kolan vurup vurup, hep aynı yere varıyor.... Bir zamanlar, DP'nin ünlü Tahkikat Komisyonunda, gazeteci Kurtul Altuğ'a "İsmet Paşa, bizi suça itti" dedirtmek için uğraşılmamış mıydı? Değişen, genellikle köşe kapmaca oyununda olduğu gibi, köşelerdi.

Menderes'in tahsili yarımdı. Öyle, ağaoğlu, prens gibi, adı satır gibi düşen yabancı üniversitelerde okumamıştı. Hukuk Mektebine gitmişti.

Kendine göre de bir ingilizcesi vardı.

- Halkı o kadar sevdi ki, tanrısallaştırdı!

Menderes'in tanrısallaştırdığı, oy sandığıydı. Neyi gökselleştirirseniz, günün birinde onun hışmına uğrarsınız! O tanrısal oy sandığı, Muhalefetin Meclis'teki oylarını, 54'teki otuzdan, yüz seksen küsura fırlatacaktı 57'de.

Daha da fırlatacaktı, normal bir seçim olsaydı. ...27 Mayısın bir takım filizlenmelere yol açtığı kuşku götürmez.

Yeni yeni kavramlar getirdiği de meydandadır. Ama, 27 Mayıs olmasaydı, ne olurdu?

Serinkanla incelemeye değer! Halkın eliyle getirdiğini, gene halkın eli götürecekti. Bu da, küçümsenmiyecek bir şeydi, tarihimizde!

27 Mayıs, bana, kişisel bir yengi gibi gelmişti. Çok zedelenmiştim.

Çevremin aklını başına toplıyacağı yoktu. Yeni bir çevreye, dünyada ne kadar erdem varsa, bol keseden dağıtıyordum. Hesap verilmesini istiyordum, verilecek hesapları varsa. Ama en fazla, en fazla, görevden uzaklaştırıldıktan sonra geçici bir sürgünü öngörüyordum. Ölümü, hiç düşünmemişim!

Atmosferi, bazı baskıları, iyi ölçememişim. Hiç ölçememişim!

Menderes'in ölümü, halkla aydınların arasına, uzun zaman kapanmıyacak bir çatlak çekti. İki taraf da, uzun zaman, birbirini suçladı durdu, ne kazandıysalar!

* * * * *

Tek At, Tek Mızrak'ı bu üçüncü cildine, başka türlü başlamıştım. Orda burda yayınlanan restorasyon yazıları, bana yukardaki satırları yazdırdı.

"Sahibine Varamıyan Mektuplar" serisi, bu yazılarm arasındadır. Ben beklerdim ki, bir sırrı aydınlatsın, edebî bir değeri olsun.

Menderes tarihî bir şahsiyet. Yalnız "seni özlüyorum" demesi, veya "karşı tarafın" yalnızlığını yansıtması, anlam taşımıyor. Bizde er kişiler, ya prostat ameliyatından sonra, ya ölümün eşiğinde, yasal eşlerine düşerler. Herkes gözü yaşlı, "kıymetini sonunda anladı" diye mayışır... Sonunda anlamasa da, ortasında hayatın kavrasa, daha iyi olmaz mı sanki?

Bir de İsmet İnönü ve Menderes, el sıkışıyorlar bir resimde. İkisi de bıçak gibi gülüyor. İsmet İnönü doğal olarak, çok daha keskin bir bıçak! Resmin altındaki yazı da, bana beynimi yoklattı, ben mi yalan hastasıyım, tarih mi, diye? Resim altlarını yazanlar, öyle sanıyorlardı kuşkusuz: Menderes İnönü'ye karşı son derece nazikti! Yok canım! Normal ilişkiler yoktu. Bir yabancı devlet büyüğü, kısıtlı protokol programının dışında, İnönü'yü ziyaret etmek istese... Paşa, onu sokak ortasında, boğazına hançer dayayıp kaçırmış gibi öfkelenilirdi. Neye dayanıyordu bu tepkiler? İlkelliğe! Yabancı devlet adami da, bizim "folly"lerimize ve fobilerimize katılmak zorunda değildi.

Paşa muhalefeti yarım saat için bıraksa, "bahar havası, bahar havası" diye, herkes sahralarda güller açtırırdı. O enayi deyimi kim bulmuştu?

Paşa bir türlü uslanmaz, "bahar havası" kursaklarda kalırdı. 55'te böyle bir hava estirmişti. İzmir'i ziyaret etmesi engelleniyordu. Bahar havası estirince deneyimli politikacı, engeller kalktı. Demokrat Partinin 54 zaferinden az zaman sonra, çılgın bir karşılayışta bulundu İzmir. Bütün eski anılar canlanmıştı halkta. Adnan Ertekin'se, sonradan bir nehrin ismini alabilmişti: Menderes. İsmet Paşa, İsmet İnönü idi, iktidardayken ne kadar unutturmuş olsa... İnönü Zaferiydi. Lausanne'dı, Cumhuriyet'in attığı her adımdı!... Bayar ve Menderes, hançerlenmiş gibi oldular.

Artık bir CHP'li birinin elini sıksa, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa aykırı bulunuyordu. Ne çabuk unutuyorlardı kendi çektiklerini. Ne çabuk unutuyorlardı, ahırlarda toplanmaya zorunlu kaldıklarını, kendilerine toplantı salonu tanınmadığı için...

İlk salon açan CHP'ye, Aydın'ın genç belediye başkanı İsmet Sezgin olmuştu. İçişleri bakanı Namık Gedik, onu Park Otele dâvet etmişti, Menderes'e hesap vermesi için.

İsmet Sezgin'in yanıtı, Menderes'in hoşuna gitmişti:

- Haklı, demişti...

Beyefendi "haklı" deyince, yâran nehirleri ters akıtmaya hazırdı. Bu zihniyet... zor ölüyor.

Demişti ki, genç belediye başkanı (ki, zamanında o da cezaevini boylamıştı);

- Bizler baskı altında, ahırlarda toplana toplana, bu büyük başarıyı elde ettik. Onlara bu silâhı vermek istemem, Belediye salonunu açıyorum!

Hep bir tersdüz etmeler yaşıyoruz, iktidar muhalefet yer değiştirince.

- Bugün?

- Bugün, sorunlar o kadar karışık, o kadar değişik ki... Tozdan dumandan, ferman okunmuyor, kimin fermanı olsa.

Öyle normal ilişkiler, iktidar liderleri ile, ana muhalefet lideri arasında hiç olmadı. Küçük parti liderleriyle de olmadı; Osman Bölükbaşı'nın serencâmı meydanda... 49'da, cezaevini boylamıştı, hem Bayar'a karşı.

hem İnönü'ye karşı darbe hazırlatıyor, Mareşal Fevzi Çakmağa, diye. Bozgun emareleri belirince, biliyorsunuz Kırşehir'i (Bölükbaşı'nın seçim yeri) onu kazandırdı diye, ilçeye çevirdiler. Sonra cezayı yeter görüp, ile çevirmişlerdi gene, bazı parçalarını yontarak.

Osman Bölükbaşı Meclis'te kürsüye çıkmış, sert bir konuşma yapmıştı.

"Zalimlerin uşakları" diye seslenecekti kürsüden. (Sen zalim görmemişsin!)

"Meclisin manevî şahsına hakaretten" ceza yiyecekti. Hani dokunulmazlık?...

Doğduğu yer, Kırşehir, onu cezaevinden gene milletvekili çıkaracaktı.

Çok şey tepine tepine çiğneniyordu ama, Bölükbaşı konusunda, Menderes günahsızdı. Bayar'ındır sorumluluk. Sorun, evet diyecektir!

Bölükbaşı, uzun boylu, deve duruşlu, yiğit, dürüst bir vatandaştı. Nefesi Şalyapin'inkiyle yarışabilirdi. Konuşmasını, tiyatro izler gibi izlemeye giderdik, Meclis'te. Kendisiyle 1952'de tanışmıştım, Ankara-İstanbul yolculuğunda, uçakta.

Konudan konuya atlamıştık, birbirimizin düşüncesinden tad alarak.

Uçak tam Ankara'nın üstünde, dönelmesine başlamıştı ki, aklına geldi:

- Kimsiniz?

- Nimet Arzık.

- Şerif Arzık'la akrabalığınız var mı?

- Eşiyim.

- Yaaa... Bu fikirlerle, demek onun eşisiniz!

Resmen arkasını döndü, uzaklaştı, beni şaşkın şaşkın ortalarda bıraktı.

Kendisiyle, geçen gün telefonla konuştum. O anıyı tâzeledi. Kendi davranışını anımsattım, o Şalyapin nefesli adam, "Hiçbir meseleye karışmak istemiyorum. Ben unumu eledim, eleğimi astım" dedi, gaipten gelen bir sesle.

Karar mıydı? Doğal kopma mıydı, dünyadan? İçten miydi? Bazı projelerinin zamansız ortaya çıkmasından mi çekiniyordu, nelerse! Bilemem. Eski Bölükbaşı gözümün önünde, bütün dengelenemiyen güzel nitelikleriyle!

"Yiğidin has'ı, azcık deli olur."

Uzun masal anlatır gibi, gâh saldırgan, gâh ocakbaşı kaynatma"larına benzeyen, o lezzetli konuşmaların kaynağı: Aşiret gelenekleridir.

Kahramanlık, yiğitlik destanlarıdır aşireti ayakta tutan. O da belki bilmeden dedelerinin geleneğini sürdürüyordu. Nükteler, öykücükler, hep bu geleneğin ürünleriydi. Cedleri, Karakurt aşiretinin başındaymışlar.

Bölükbaşı 1'i, babasını, bütün Kırşehir, uzun süre anlatmıştır...

Yüzyirmiyedibinbeşyüz liraya satın almış, borca boğulmuş birinden, çiftliğini Bölükbaşı 1.

Ödediği paranın bütün borcu kapatmıyacağını duyunca, şu haberi salmış:

- Benden önceki çiftlik sahibinin, ödemek zorunda olduğu paralar varsa, benden sorulsun!

- Adamın bana da 142 lira borcu vardı, Osman Bey'in babasından aldım, diye anlatır Mehmed Altınsoy, Ankara'da merkez belediye başkanı!

Yıllar sonra devlet, arazinin bir kısmını, çok ucuz fiyatla kapatmıştı.

Eli bir hayli sıkı olan Osman Bölükbaşı, bu kez devlete dâvâ açmamıştı. Özüne özgü, ilkeleri vardı!

İsmet İnönü'ye ve Celâl Bayar'a "darbe hazırlamak" tan, Fevzi Çakmak'ı kullanarak, birkaç gün "yatmıştı". İler tutar yanı yoktu suçlamanın!

Hep aynı köşe kapmaca oyunuydu, zamanda, oynanan.

Böyle oyunlarda, "uyumsuz" adamlar, "ebe" kalırlar ortalarda.

Oba -büyük- adamıydı, Osman Bölükbaşı, oba! Azıcık kızılderili şeflerine benziyordu. Belleklerde canlandırmak istedim, bir dürüst kişiyi!

* * * * *

- Yok, istedi, istedi, siz bilemezsiniz; İnönü, Menderes'in ölümünü istedi!

- Hiçbir zaman... "Fuzuli"yi neden istesin İsmet İnönü?... Birinci Elizabeth bile, Marie Stuart'ın ölümüne zor karar vermişti, büyükler arasında böyle davranışlar "yol olmasın" diye.

Evinin de baskısı vardı. Menderes'in bahtsız eşi de kendisine

başvurmuştu.

"Hatâ" diye düşündü hep İnönü. Hatâ... Yoksa, uzun ömründe, idam cezası bazı suçlar için, yeryüzünün cezalarından biriydi, normal!

Menderes'i kurtarmak istedi, kurtaramadı.

Yıllar önce bir oyun yazmıştım: "Siyam Kıralına Mayonu Taşıtma". Kaybeder, bulur, gene kaybeder, bütün eve aratırdım.

Önce fransızcasını yazmıştım, sonra suya sabuna dokunmıyacak biçimde türkçesini. Londra'daydım. Epresaryom, beni Vivien Leigh'le buluşturdu. "Diyaloglar çok güzel, ama biraz daha ticarîleştirseniz..."

- Yani ne? İki eşcinsel falan mı ekliyeyim?

- Sonra gene beni bulun, bunu yaptıktan sonra! Büyük sanatkâr geçinen birinin ticareti öne sürmesi, beni örselemişti ve bunu kuru kuru söylemesi. Dünya hakkındaki düşüncelerim, yazı yazmadığım zaman, ne kadar masumdu!

Olay, nerde geçsin? Güney Amerika'da geçiyordu. Bir ülkeyi, yıllarca yönetmiş (kendini öyle sanan) kişi, devriliyor. Ölüme mahkûm ediliyor. Yandaşları, transatlantik yüzdürecek kadar gözyaşı döküyor, ağıt yakıyor, fakat kıpırdanmıyorlar onu kurtarmak için. Büyük çıkarcılar da, ölmesini yeğ tutuyorlar, ölümünden sonra telli pullu bir efsane oluşturmak için.

"Öcünü almalıyız" demek daha yararlı, kurtarmaktan.

Diktatör yazık, etten, kemikten, bencil, ürkek, zayıf bir adamdır. Nasıl olsun?

Tek At Tek Mızrak III'ü, uzun uzun el sallamalarıyla bitirecektim. İkinci cildin kapağını da, birinci cildinki gibi, bunca zerafet ve

fanteziyle çizen Esat Tekand'a ve dizgide, baskıda emek vermiş bütün teknisyen arkadaşlara teşekkür; dostluklarını her an göstermiş, İlber Ortaylı, Halil Berktay, Necdet ve Şevket Evliyagil'e, Turgut Er'e, İlhami Soysal'a, Baki Özilhan'a, Önder Şenyapılı'ya, Ahmet Kahraman'a teşekkür...

"Tek At Tek Mızrak IV" olmıyacak. Son yıllar karışık ve ilginç, ama ben son yıllarda ilginç değilim. Sanki yabancılaştım! Tek At, Tek Mızrak III, Menderes'in son beş yılına denk geliyor ve altmışta bitiyor. Orada burda, restorasyon yazıları, bilinçle veya değil, çıkmasaydı, görgü tanıklığımı yapmıyacaktım, bazı olaylar için.

Hakkında yazılanı duysaydı Menderes merhum, hiç ama hiç güleceği yokken gülerdi ve dediğimi derdi: "Söz aramızda. Bana kanat takmayın. Ben cinsimin biriyim. Orta Doğuluyum daha fazla. Aile sıcaklığını ya ölümün eşiğinde, ya prostat ameliyatından sonra anımsarım, lâfın gelişi."

Ama, evdeki meleklere dokunmamalı...

"Evdeki meleklere dokunmamalı." Bunu, kendisi, yakını ve Dışişleri Bakanı Fatin Zorlu'ya söylemiştir. "Siyam Kıralına Mayonu Taşıtma"daki diktatör (Menderes, diktatör falan değildi, başında adam vardı: Bayar) bir fakir düşmüş aristokratın oğluydu. Köpekbalıklarına (Fransızca deyimin çevirisi: les requins), bir konservatör aileden biri gerekmekte. Yarım yamalak tahsilinden ülkeye döndüğünde, bir darbeyle onu diktatör kılıyorlar. Fikara, o rol için yetiştirilmemiş. Birden, iktidara nasıl getirildiğini, hangi grupmanların getirdiğini unutuyor ve her kerameti kendinden sayıyor.

Nedense, herhalde tav'daki kaba efsaneyi zedelediği için, çok efendice yazılmış bir kitapta, daha Yassıada sürerken, şu satırları yazmıştım:

"Gözümün önünde, çizgisiz yüzüyle, yanık pekmez rengi saçlarıyla, limonla yapıştırılmış, kafasını yerine oturtamıyan omuzlarıyla, kolacı kulesi gibi yüksek yakalı gömlekleriyle. İstediği kadar uzun boylu değil, pervâsız değil, tutukluklar içinde. Bazı hareketleri ancak çıkış olarak yapabiliyor... Huzursuzluğu her tarafından fışkırıyor. Şaşarım

toplumlara.. Delikanlılık çağında doğru dürüst bir aşk yaşamamış... Çoraklıklardan gelme bir şark erkeği... Doğru dürüst bir sevgilisi olsaydı, iyi bir devlet adamı olurdu... Fransızların sözü. Menderes'in bütün ömrünü etkiliyen yazıklıklardan biri, dövülme imkânını bulmamasıydı... kuvvetli bir duygunun tavında? Menderes ve çevresi, benim için bir hatıra defteri, o kadar yakınında yaşadım ki!"

O yazıların eksiği, hiç sosyal portresi olmaması... Aman ne gürültü koptu! Kendilerini sürgünde, monarşiye sadık ve kahraman prens gösterenlerin, bakkal çırağı olduklarını meydana koyduğu için herhalde.

Dönelim "Siyam Kıralına Mayonu Taşıtma"ya:

Sahne kahve halkını aydınlatır. Darağacının gölgesi, yan duvara vurur. Yaşlı bir serseri, genç bir kasiyer kız, bir delikanlı-partizanın kişilikleri belirgindir. Diğerleri, kalabalık müşteri grubudur.

Genç partizan: Kılına bile dokunamazlar!

Yaşlı serseri: O neden o?

Genç partizan: Yer yerinden oynar.

Yaşlı serseri: Yaprak kımıldanmaz!

Genç partizan: Seçimlerde gördün: Beş buçuk milyon partizanı var.

Yaşlı serseri: O seçimdi, bu ölüm. Yani boru!

Genç partizan: Ne borusu?

Yaşlı serseri: O beşbuçuk milyondan biri sensin, değil mi?

Genç asker: (gururla) Evet!

Yaşlı serseri: Ötmekle yetinen beşbuçuk milyon boru!... Senin şefin, borubaşı olmanın cezasını çekiyor. Çeksin! Herif zindanda ölümü bekliyor, sen radyonun cızırtısından ölüm haberini.

Genç asker: Yapamazlar!

Yaşlı serseri: Yapamazlar, edemezler, asamazlar, kesemezler! Söylenip duruyorsunuz, tıpkı benim gibi. Ölümünün gevezeliğini yapıyoruz. Burada, şu anda, işin ne boru efendi? Söyleşinin zamanı mı? Senin bir görevin olmalıydı! Sarayı basmalıydın, gardiyanları etkisiz hale getirmeliydin! Şu beş buçuk milyon boru da, benzer kımıldamalarda bulunmalıydı. Öyle değil mi? Boşboğazlık ve göz yaşları... Seninkinin işi çoktan bitik! Şimdiden sonra, ölüm teknesine atlayıp efsanenin yelkenlerini şişirmeğe kaldı işiniz! Onu kanatlandırıp, şimdiden semalarda dolaştırmağa başladınız bile. Beş aydır, içerde. Kaçırmayı bırak, tekiniz, nöbetçi kılığına girip, bir gece, içini dökebilsin diye, yanına süzülmeyi düşündünüz mü? Alışveriş bitince herşey bitti.... Sana Altın Madonna'nın öyküsünü anlatmadım mı?

Kahve halkı: (koro halinde) Kilisede binlerce kişi vardı...

Yaşlı serseri: Ezbere biliyorlar. Ben, senin gibi tüysüzün biriydim.

Kahve halkı: Dört kararlı serseri, dört gözü pek haydut, erzak taşır gibi, yükleyip götürdüler Altın Madonna'yı.

Yaşlı serseri: Ben ne bekliyordum biliyor musun?... Kilisedekilerin, inançları uğruna, o melunları haklamasını... Dörttüler, beş değil! Bir iki, ütüsü bozuk cadı ağlaştı, o kadar!

Kahve halkı: (koro halinde) O kadar!

Yaşlı Serseri: Susun!... Peki senin şefin, o Altın Madonna'dan mı daha değerli? Eteklerinde, paha biçilmez mücevherler vardı da, hırsızlar bile dokunmuyordu? Birlik yoktu kilisedekilerin arasında. Amaçsız davar sürüsü, yönsüz herifler, güçsüzlerin elinde güçsüzler!

Ben, piyesin kahramanı yaşlı serseri kadar katı değilim!

Yere çalındıktan sonra, Menderes'in terkedilişine, terkeden için de, terkedilen için de, hafifletici nedenler ararım. Ama olay, aynı olay!

Sokaklarda epey dolaştıktan sonra, çocuklara döndüm. Konu komşu bekliyordu. Çoğu sevinçliydi, ama düzeninin bozulmasını istemiyordu. Düzeninin bozulup bozulmayacağını, benden öğrenmek istiyorlardı, nedense. Her yeni hayat sahifesi, nelerle dolar bilinmez ki!

Her taraf sessizdi. Operasyonun kabacası bitmişti. Orda burda, belki daha tutuklamalar oluyordu kuşkusuz.

Bir sokak ötede, Dülgerler oturuyorlardı. Merak ettim onları... Evde, yalnız Yiğit Köker'in genç eşi varmış. Ben girdikten sonra, kapı yıkıldı sanki! Bir ekip içeriye daldı:

- Nerde o vatan haini, dedi başlarındaki.

- Öyle diyemezsiniz, diye yanıtladı, genç kadın.

Keşke böyle şeyler söylenmese. Hayranlık duydum genç kadına karşı!

- Operasyon sürüyor mu, diye sordum ekibin başındakine.

- Sürüyor!

- Öyleyse beni evime götürün. Yasağa karşın çıktım.

Güldü:

- Sizi biliyoruz, dedi, ne anlama geliyorsa.

Camların ardında, hayal başlar bana bakıyordu, koskoca bir eskortanın arasında. Tutuklandığımı sanmışlardır.

Yasak kalkmıştı. Evden eve bir akın ve bir uğultu başlamıştı. Her devrin bilgiçleri, yorumlar yapıyorlardı, bol keseden. Her devrin dalkavukları da, yeni yöneticileri, daha hayal olarak bile görmeden, övmeye başlamışlardı:

"E canım, Menderes de çok ileriye gitti..."

İçimden o anda, Menderes'i savunmak geliyordu. 1950'deki gibi, büyük sarhoşluk yoktu, sevinç vardı. Herkes de değil!

Büyük umut anlarında, içimde parçalanan bir şey olur hep: Umut sonrası!

Elbette, yeni yeni kavramları güncel kıldı 27 Mayıs.. Bir sürü duraganlığı dağıttı. Ama ölümle perçinlenmesi kaçınılmaz mıydı? Sanmıyorum!

* * * * *

Tek At Tek Mızrak III'ün kapsadığı zamanın dışındaki bir olayı, kaçımız biliyor acaba? Cemal Madanoğlu'nun idamları engellemek için uğraşısını! Aileyle dost olmuştuk.

Cemal Madanoğlu, derin bir kültüre sahip değildi. Kafası, gürbüz bir yörük zekâsıyla işliyordu. İyi taktisyendi. Yüreği vardı, bazen ters, bazen düz atan. Sağduyusu hiçbir zaman sarsılmadı. Hiçbir zaman kendisini savaş tanrısı ve "Halâskâr" sanmadı. Etten kemiktenlikten vazgeçmedi. Yakışıklıydı da. Neden artık bu kadar iyi kesilmiş biçilmişler, zor uğruyor yüksek katlara bu dünyada?

Adnan Menderes'in hükmünün yürürlüğe konmaması için çok uğraştı. Karar verildiğinde, elini eteğini çekmişti, tarihin arenasından. Tarihin tantana tarafından! Nişantaşında, eşli dostlu, haysiyetli, mütevazi bir yaşam sürdürüyordu. Nedense, hâlâ gölgesi, eski omuzdaşlarında kuşku yaratıyordu. Bir gün arabayla İstanbul'a giderken, mola vermiştik, Paşanın bir arkadaşının tümeninde. Kaçıncı tümendi?

Kumandan ne güzel ağırlamıştı bizi! O büyük kazandaki tüten aşureyi uzun zaman damağım unutmadı. Ertesi gün, dünya hopladı! Gazeteci arkadaşlar, beni kovalayıp durdular. "Amaç ne" bilmek istediler bu ziyaretten! "Aşure darbesi yapmak" diye omuz silktim... Ama birçok yürek hızlanmıştı!

Ankara'da, Cemal Madanoğlu yakından izleniyordu. Yeğeninin evinde kalıyordu.

Ne kadar bölünmeler oldu 27 Mayısta! 14'ler çoktaaan dışarıya postalanmışlardı. Başarılı bir operasyondu. Bir sabah, evlerinde, dışarıya gönderilecekleri kendilerine bildirilmişti ve kimseyle temas etmelerine meydan verilmeden, kendilerini hava alanında bulmuşlardı...

Zamanlar... tatlıydı henüz... "Karşı tarafa", yaldızli sürgün reva görülmüştü. Keşke herkes için de öyle olmuş olsaydı!

Kezban'ı hiç unutmam. Çam yarması gibi vücudu, muhabbet tellâlı gibi eğiliyor bükülüyordu. Son derece "evet efendimli, sepet efendimli"ydi. Eski toplu iğnelerin kara başları gibiydi gözleri: kara, ufak, kurnaz, hain!

Günlerden bir gün, gündelikçi olarak bana başvurmuştu. İki günde, evin, bitpazarı dağınıklığını toparlamıştı.

O sıralarda işte, Cemal Madanoğlu, bana Ankara'ya geleceğini yazmıştı. İdamları Gürsel'le konuşmak istiyordu, yüzyüze. Bana güvendiği için, mektuptaki yargılar bir hayli keskindi ve deyimler bir hayli renkli... Kötü niyetlilerin aleyhine çevirebilecekleri bir mektuptu. Ateş püskürüyordu ve ancak çocukları öperken vazgeçiyordu püskürmekten.

O gün pikniğe gidecektik. Sultan Palamuttan kalma bir Fordum vardı. Dünyanın ipini satmış şoförüm, Nejat Efendi, başka türlü sempatiktir. Arabayı kendisi için çalıştırıyordu, kırk yılda bir lütfen beni bindiriyordu. Onarım masrafları da benden çıkıyordu. İyi iş yaptığıma

da kani idim, sekiz liralık bir bujiyi (o zaman) yetmiş liraya satın alınca....

Malikliğim bu kadardı!

Çocuklara, "Bakın, Cemal Madanoğlu Paşa, sizi öpüyor, Ankara'ya gelecekmiş" dedim. Kezban'ın toplu iğne başı gözleri yanıp söndü. Mektubu, oturma odasının mercan rengi koltuğunda bırakmıştım, giyinip döndüğümde, mektup da yoktu, Kezban da. İçimden dövünüyordum. Ah Nejat efendi gecikmeden gelseydi...

Gecikmedi.

- Soru sorma, dedim, Kezban daha evine varmamıştır. Sokakta yakalarız. Cemal Paşa'nın mektubunu alırız. Çaldı. İnkâr ederse, zorla ararız, ceplerini ve çantasını...

Nejat Efendi, "bu üşüttü" der gibi baktı. Otomobile atladık!

Evinin kapısında yakaladık Kezban'ı. Toplu iğne başı gözleri gene yandı, gene söndü.

- Mektubu ver, dedim. Bu ilk ve son buyruğum, umarım ki, hayatta!

Mekanik bir hareketle, cebinden çıkarıp, mektubu bana tokaladı!

— Yeğenlerim okumak severler de, dedi!

Ne de şirin yeğenleri varmış!

Kezban'a yol vermedim... Kimin espiyonu olursa olsun, tanıdığım espiyonları yeğ tutarım... Onlar benden olmıyan bilgiler sızdırmak isterler. Ben onlara, enine boyuna hayatlarını, uğradıkları haksızlıkları

anlattırırım. Öyle meraklıdırlar ki... Sonra bilirim, gene, hangi rufaî onları kullanıyorsa, istedikleri gibi, uydura kaydıra, ona tam tekmil vereceklerini.

Hiçbir rufaiye henüz, bütün hayatımın sahne ışığında geçtiğini, arkada kulis mulis olmadığını anlatamadım. Kime anlatacağımı bilmiyorum ki!

"Tehlikeliii... hulûl etmesini biliiir..."

Develer gülsün!

Hulûl etmesini eşşşşek olmıyan elbette bilir, hakkından eminse.

- Peki, sırf meraktan almış olamaz mıydı Kezban mektubu?...

Hayır, çünkü çocuklarım, gururlar içinde anlatıyorlardı:

- Anne, Kezban teyzenin iki yeğeni var. Sen yokken geliyorlar. Yazılarını o kadar seviyorlar ki, çekmecelerini açıp okuyorlar!

Zaten yalnız onlar değildi. Bir başkaları da vardı, biz piknikteyken falan pancurları kapatıp, elektriği açıp okuyan ve elektriği açık unutan sık sık. Heyecansız yapılmaz bazı işler. Benim yazılarımı da, okuyabilene ödül vermeli!

Bir gün üst çekmeceme bir pusula bıraktım: "Yazılarımı üç gün sonra okuyamıyorum... Ne olur, ey meraklıları, daktilo edip yerine koyun!"

Kezban bir gün toz oldu. Yazılarıma vurgun yeğenlerinin de toz olduğunu umarım!

Bu çerezleri, zaten Ankara'ya gergin gelen Cemal Madanoğlu'na

anlatmadım. Günleri olaylı geçiyordu. Sık görüştüğüm için, benimkiler de!

Heykeltraş Sabiha Bengütaş, paşanın büstünü yapmak merakına düşmüştü (Abdülhak Hâmid'in yeğeninin eşi)... Kedileriyle, köpekleriyle, Bahçelievler'in sokak labirentinin 17'ncisinde oturuyordu. Bizi, paşayla evine öğle yemeğine çağırmıştı. Güneşli, sokakları ıssız bir pazar günüydü... Sen akla bak, flâma kırmızısı bir giysi seçmiştim, kırk kilometreden kör gözle seçilen... Öğle yaklaşıyordu. Ha, paşanın cipi... Yıldırım hızıyla geçti durmadı, eteklerimi havalandırarak. Kaldırımda bekliyordum. Paşa bana bir işaret yaptı ama anlamadım. Az sonra, içi dolu bir ikinci cip, eteklerimi havalandırdı. Kalakalmıştım. Gene Paşanın cipi göründü, "atla" dedi. Kırmızı giysim ve ben, sinyal verir gibi, arabaya atladık. İkinci cip, peşimizi bırakmamıştı. "Gözden kaybetme" diye buyrulmuştu. Kim mi? Buyruk veren çoktu. Paşa bunları hiç konuşmazdı. Gülüyordu keyifli keyifli... Herhalde, gençliğinde izlemiş olduğu bir kantocunun şivesini taklit ediyor, şarkı söylüyordu:

"Yapamazsın, yapamazsın, sen ellerin olamazsın. "

Hoyrat zigzaglar, devrilmece dönüşler yapıyordu arabamız:

"Tutamazsın, tutamazsın... Sen beni hiiiç tutamazsın" diye elini sallıyordu Cemal Madanoğlu.

Sabiha Bengütaş'ın evinin önünde atladık, eve daldik; arkamızdan kapı kapandı. 17'nci sokak, pazar ıssızlığına döndü. Şaşkın ikinci araba, sokaktan bir iki kez geçti. Gülerek izliyorduk. Cip II, Cip I'i, Madanoğlu'nun yeğeninin evinin önünde bulmuş. Yalvarmışlar şoföre. Şoför sokağı bilir, evi bilemezdi zaten. Zaten söyliyeceği yoktu, bilse bile! Atlatılmak... ağırlarına gitmişti herhalde, her bakımdan. Kimdiler? Kimin emriyle "Fangio" laşıyorlardı (hani ünlü sürücü)? Birkaç ay önce, Paşa, ülkenin en güçlü kişilerindendi.

Paşanın çabaları boşa gitti... boşa gitti! Cemal Gürsel de ılımlı adamdı oysa. Hangi baskıyı atlatamadı acaba?

Beni az tanıdığı halde, desteğini esirgemedi. BasınYayın'da çalışmak istemiştim. İş yapar görünür'ün ötesinde, iş yapabileceğimi sanmıştım.

Kuruluş, "büyük gurbetçi"lerin elindeydi. Ankara'ya döndüklerinde, iki yıllarını kilit noktalarını kapatarak geçirirler ve ruhlarını Paris'lere, New York'lara, Londra'lara, Roma'lara hazırlarlardı. Bir ikisi dışında, neye yararlardı, kestiremedim, bu güne kadar! Her halde kendi kendilerine yararlardı!

Benim gibi birini ne yapsınlardı, "nizamı âlem"lerinde...

Yaşatmamak için neler bulmadılar: Kürtçülüğe kadar, anarşiden geçerek. Ne kadar da böyle konularda, diş, tırnak, yazışma, çizişme, rapor üstüne rapor, düzenli çalışıyorlardı.

Cemal Gürsel ile, basının verdiği bir suarede tanışmıştım. Konuşmuştuk, gülmüştük. Olimpos dağının tepesinde tünemeyi erdem saymıyordu. İnsanlara yaklaşmayı seviyordu.

O zamanlar, üstü düdük, altı pufla, giysilere merakıydım. O kat kat, giysileri nasıl giyerdik? Hem giydim, hem şaştım!

Dar bir kanapeye ikimiz birden çöker çökmez, bütün eteklerim üstüne uçtu! İkimiz de çekiştirdik, birbirimizden kurtulmayı başaramadan...

- Bırak, böyle dursun, dedi Cemal Gürsel, ne olacak?

Şaka da dünyadan kalkmamıştı, güleçlik de!

Büyük Gurbetçiler, beni atlatınca (yerlerine aday olmıyacağımı bilselerdi, belki o kadar yoğun balçıkla çamurlamazlardı), Gürsel'e mektup yazdım. O da kuruluşa bir yazı yazdı: "Kendisine, lâyık olduğu mevki verilsin" diye. Gurbetçiler elbette bana kabul edilmiyecek bir yer teklif edeceklerdi. Ben reddedeyim diye...

Kabul ettim.

Cemal Gürsel'i şükranla anıyorum. Sağduyulu adamdı. Düzmece suçlamalar, ona vız gelmişti.

Kaderim bu benim... Yaygaracı bir vatanseverliğe bürünenler beni o kadar rahat bırakmadılar ki yıllar yı li, zamanın Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, bana haber gönderdi, ""birşey yapabilir miyim" diye. Pişman olmadım değil, bazı bazı, yalnız teşekkürle kaldığıma!

Bu "intermezzo"dan sonra, dönelim Madanoğlu'na. Oynak bir yıldıza sahiptim bütün ömrümü kendimi bir garip ortamdan, bir o kadar garip bir ortama atmakla geçirdim.

Merhaba eski dostum Cemal Madanoğlu. Davutpaşa'dan bana, "paşasal aflarını" yollamıştın! Geçerli mi hâlâ? İktidara gelen bizde, nedense çevresiz oluyor, hemen de ihbarcılar ve dalkavuklar duvarıyla çemberleniyor. En kötüler de bu duvarın bekçiliğine geliyor. İHBAR'ın romanını yazmak isterdim!

Cemal Madanoğlu sıradan adam değildi. Büyük nitelikleri vardı. Tam randımania kullanabiliyor muydu bu nitelikleri?... Olanaksızdı. Beyni, gönlü ve eğitimi arasında dengelenemiyordu o da.

Büyük sağduyusunun yanında öylesine hafiflikleri vardı ki, akıl almaz!

Örneğin, Anayasa mı hazırlatılacak? Aksiyon adamı değil mi? Saniye yitirmeden şoförüne: "Fırla, falanca adreste, ak saçlı bir adam oturuyor, onu getir" komutunu verirdi, "bir kilo hıyar, bir kilo da kabak al" dercesine. Anayasayı, öneri üzre bir gruba hazırlatmıştır. Ön çalışmaların en büyük payı, kapı kapı dolaşan şoföründedir.

- Hele Tahsin Bekir Balta'nın araya girmesinden sonra, hazırladıkları Anayasa geçerliydi ama, Anayasacılar, "he heeey", dediler, "he heeeyt, dünyayı yeniden biz yarattık, dünya bize borçlu, savulun." Yıllar yılı,

bizlerden, "selâm dur" beklediler.

Bütün bunları, "paşasal affin" geçerliliğine dayanarak söylüyorum. Neden bana küsmüştü, söyledim mi? Önemli değil zaten.

Cemal Madanoğlu'nun idamlar hakkında, herkes bir havaya kapılmışken, yiğit, akılcı, ileriyi gören tutumu es geçildi. Çok daha önemsiz şeyler için, davul zurna çalınıyor oysa!

27 Mayıs hayatıma değişiklik getirdi. Er kişiler toplandıktan sonra, artık mahalledeki hanımların çoğu Yassiada duluydu. Ben "saltanat zamanım" dedikleri o sürede bile dışlanmıştım ama kimse açığa vuramıyordu. Çok değişik eğitimlerin ürünüydük, zarif hemcinslerim ve ben. Ben kişiliğimi, partallarda bulmuyordum. Yatak hayatından ballandıra ballandıra söz etmiyordum. Uzun tırnaklarla av parçalar gibi didikliyerek örgüler örmüyordum. "A... aaa, kilo almışsınız" diye, çömlekçinin saksı çevirdiği gibi kaide çevirmiyordum. Okumadığım kitapları okudum görünmüyordum. Neler varmış içimde, yazarken çıkar, delikten yılan, yılanlar çıktığı gibi. Çok genç yıllarımdaki dramlar bu kadar içime oturmuşmuş meğerse! (Çevremden söz ediyorum!)

"İki küçük çocuğa hem analık, hem babalık eden dul" imajını, matemlerin açık arttırmasında pazarlamıyordum.

Ne kadar gülmüştüm, Londra uçak kazası dullarından birinin bir teklifine. Ciddiydi!

"Menderes'e söyleyin. Bizlere, bir apartman yaptırsın. Bütün Londra uçak kazası dulları, o apartmanda otursun."

Gözünüzün önüne getirin. Her gün, birinde ağlama saati...

Her birimizin elinde, teleskop kadar uzun dürbün. Uzaktan horoza benzer yaratık belirince... "bu bir müstakbel koca olmalı, acaba hangimize nasip" diye, yürek çarpıntılarıyla bekleyen!

Mavi Sakal öyküsünde buna benzer bir sahne vardı. Eşi, Mavi Sakaldan kurtulmak için, kardeşiyle ufukları tarıyor:

"Ann, sevgili hemşirem... bak ufuklara gelen giden yok mu?"

Hiç mizah yoklamamış mıydı beyinleri?

Uzun yıllar, "ben ölürsem, çocuklar ne olur" korkusuyla yaşamıştım, sevgisiz çevremde. Bu süreden, "Maşa kadar kocan olursa, Paşa kadar itibarın olur" bölümünde söz edeceğim, ayrıntılı olarak.

Geceleri, itle köpekle boğuşmuş bütün gün, eve dönerken duyduğum buzul yalnızlık, beni hançerlerdi yıldızların ışığıyla beraber. 27 Mayıstan sonra işte bu duygu kayboldu. Artık yolum, dullarla kalabalıktı. Duldan dula, bana gülücükler yapmağa başlıyanlar da vardı:

- Sizi tanımamışız der gibi bir cesedin karşısında... Cesede de çok yazar ya!

Bu flört, Yeni Sabah'ta "Sakitlerin İçyüzü" serisi, yayınlanıncaya kadar sürdü.

Gene, kısa bir süre için de olsa, yalnızlığımı dağıtmıştı 27 Mayıs!

Benden meğerse "Vefaaaa" bekliyenler varmış. Neye ki?... ve niye?

MENDERES'LE KARŞI KARŞIYA

40'ıncı Gün

Mevlüdünü okutamadım

Şeyhülislâm deden,

Kazasker pederin

İçerlemişlerdir bana

Ama... anlat onlara ki,

Param yoktu.

Sonra, sandım ki,

Sandık ki,

Gümbür gümbür okunacak

En yanık hafız sesleriyle,

İnletip bütün kubbeleri....

Hesaplamamıştım,

Hafıza-i beşerin, neyle mâlul olduğunu;

Nisyanla malulmuş meğerse,

Hafıza-i beşer bu,

Olur a!

(...)

41'inci Gün

Heyecanlı insanları sevmem,

Hassas insanları da....

Eski sadrazamlar seksen tane yakınlarının

Başlarını vurdururlarmış da,

Ne hayallerinden rahatsız olurlarmış,

Ne de hatıralarından muzdarip,

Fakat ailelerini aç da bırakmazlarmış,

Kendilerini mezarsız.

Neden mi bunu söylüyorum?

Söz aramızda da ondan,

Aklıma geldi de ondan,

Canım istedi de ondan,

Söz hürriyeti var da ondan,

Yok mu ki söz hürriyeti?

Vaaaar!

(1959'da yayınlamış olduğum, Ölü Şeref Arzık'tan Mektuplar'dan Adres de veriyorum: Cebeci, yapılmamış mezar 7/2.)

(İthafı: Kim Üstüne Alırsa.)

(Fiyatı: 5 kuruş.)

Canım, Sultan Ahmet meydanı da, eskiden idamlar yapılırken dolardı; işsizler güçsüzler saldırırdı idam görmeye. Ekskavatör toprak kazarken de, aylâklar birikir, hava iyiyse!

Bizim sokak da kalabalıklaşmıştı, birden. Bir uzun araba, apartmanın kapısında yavaşlamış mıydı ne?

Felâketimde beni yalnız bırakmamak için, İstanbul'dan gelmiş, ailenin tâ Adapazarlarından beri tanıdığı Hayriye hanım:

- Menderes geldi, salonda, dedi.

Çocuklarla oynuyordum, odalarında.

Çatlakları, beni sızlatan bir buz tabakası kapladı içimi.

Gelmişti. Artık, "hoş geldiniz"den başka, çarem yoktu. Evimdeydim. Duruşum kendiliğinden ayarlandı. Bir gemi arslanı profiliyle, başım arkaya atık, odaya girdim. Tutumumu, gülmekten herşeye karşın vazgeçmemiş yönüm komik buluyordu.

Ne kadar ufalmıştı Adnan Menderes. Büzülmüş olduğu koltuktan kalkıp, bana doğru yürüdü. Demek, böyle bir kazadan sonra vücut, soluğunu sürdürebilmek için, yaşama alanını daraltıyor!

Perde oynuyordu. Kapattım. Dışarda birikmiş kalabalık, olanak bulsa, içeriye atlıyacaktı. İnsanlar, Menderes'i görmek için birbirlerinin omuzuna biniyorlardı..

Bana bir takım işaretler yapan oldu... Çağrı bekliyen!

Aynı halktı, aynı, Yassıada'ya götürülüşünde, idam edildiğinde, parmağını oynatmıyan.

"Çılgınca alkışlar... çılgınca alkışlar..." Anadolu Ajansı o zamanlar bu deyimi ne çok kullanırdı! Karşılayan kalabalıkları, bülteninde, üçe beşe çarpıp...

Gemi arslanlığımı da unutmuştum. Boş boş bakıyordum. Yanıma geldi. İçtendi. Anları yaşardı, bağlantısız! O bildiğim kaçamak el sıkışını bekliyordum. İki elimi tuttu, uzun uzun sıktı. Dünüm bu günüme karışıyor. Kuzenim Cahit Hayta, büyükelçiliğin izlerini taşır beyninde, zekâsına karşın:

- Yazıların, "enteresan". Ama biz, bir baş, bir orta, bir son öğrendik. Alışmışız.

İnsanın daha kötü alışkanlıkları da olabilir. Hayat öyle pastırma gibi kıyılmaz, bence. Değişik bacalardan vükselip, birbirinde kaybolan dumanlar gibidir değişik zamanlar. Baş, son, orta... her an, öbür anlardan soyunuk değildir... Sinema bunu çok iyi veriyor! Neden mi yanıtlıyorum? Bıktım!

Karşılaşmamızı, yirmibeş yıl sonra, arşivimden çıkardığım bir filim gibi, bütün ayrıntılarıyla canlandırabiliyorum bugün dahi beynimde, 27 Mayısın ilk gününü yansıtabildiğim gibi... Bazen gözlerimi kapatıp, Menderes'i yaşıyorum, Yassıada'da, sonra İmralı'da.

Yassıada'da, yalnız. Uzun zaman, yetenekleri gerilemeden, öz özüyle başbaşa kalmak, az insana vergi! Büyük bir inançla, kavi bir karakterle desteklenmez, biçimlenmezse, yalnızlık, bir duygusal yoksulluktur. Alışılır belki... İnsan, kendi içine düşer, gayya kuyusuna düşer gibi. Basabileecği bir tabana, tutunabileceği bir dala rastfamadan, düşer, düşer... Gayya kuyusunda, korku egenendir, panik...

Menderes, kendi içine gömülünce, hangi sağlam zemine rastlıyabilirdi?

Politikanın yarattığı, dalkavukların (bile bile ayrı yazıyorum) perçinlediği kişiliği, gerçek kişiliği sanarsa insan...

Bayar'ın avantajları vardı. Menderes'ten bir hayli yaş artısıyla, yaşamıştı şokları. Öyle bir hayatı olmuştu ki... "ölsem de gam yemem" diyecek durumdaydı, kavi bünyesiyle. Etmediği merhameti de

kimseden istemiyordu!

Ölüme yaklaşanları sık gördüm. Aralarında bey gibi davrananlar var ama, çoğunluk, perişan... İnkâr aşaması, öfke aşaması, pazarlık aşaması; artık tanrıyla mı, hekimle mi, kestiremiyorum. Sonra, bir tür boyun büküklük: Kabul, deniyor buna!

...Size çok müteşekkirim, diyordu Menderes'in sesi.

- O, niye o?

- Beni kabul etmiyebilirdiniz... Bana hakaret edebilirdiniz.

Gene çatlaklarında sızlıyan içim, sinsi sinsi gülümsedi.

O kadar emindi ki, beni fethedeceğine. Seçtiği taktik de, kendisini, efendiliğime teslim etmekti.

İnsan neler düşünmez bir anda:

- Kadınlar bu adamda ne buluyorlar, diye şaşıyordum, koltuktaki büzülmüşlüğünü tarayıp.

Makamla kişiliği neden bu kadar karıştırıyorlar? Derken, aklıma bu kez, sörlerin yuvasına gittiğimdeki silaberim geldi. Bir sahifesinde, Pierrot'nun resmi çizilmişti. Altına da şunlar yazılıydı:

Au clair de la lune, mon ami Pierrot,

Prête-moi ta plume, pour écrire un mot.

Ma chandelle est morte, je n'ai plus de feu,

Ouvre-moi la porte pour l'amour de Dieu.

Pierrot'nun yüz çizgileri, Menderes'inkilere benziyordu.

O şarkıyı mırıldanmak geldi içimden.

- Niye bu taktiği seçti ki?

- Efe taktiği... Efe, daha güçlü efenin karşısında efelenmez ki!

Kızansız gelmişti bana, üstelik!

Ayda yılda bir uğrıyan kapıcı, Menderes'i hem görmek, hem ona kendini göstermek için, milletvekili adayı gibi lâciler çekmiş, üç kez kapıyı çalmıştı, hizmetlerini sunmak üzere.

- Kocanızı çok severdim, dedi, Menderes'in sesi.

- Siz, kendinizden başka hiç kimseyi sevemezsiniz...

- İnanın, onu çok çok çok severdim.

- Çok çok çok severdiniz... demek! Anımsıyor musunuz, Park Otelde, sabahın köründe, telefonda bangır bangır bağırdığınızı ona? Bitmez tükenmez söylevlerinizin tamamını almaya, gazetelerin sahifeleri yetmezdi. Siz köpürdüğünüzde, gazete sahipleri suçu, vaktinde bültenlerini yetiştirmeyen Anadolu Ajansına atarlardı. İnsanın çocuklarının babasının, hem de o yaşta, avaz avaz azarlanması nasıl koyar! Beni en çok üzen de, onun sessizliğiydi.

- Arkadaşlar arasında çekişmeler olur. Bir gün ödümü patlatmıştınız Park Otelde. Telefonu siz aldınız, "Sıktınız, yeter artık" dediniz. Bütün gün güldüm. Fatin'e anlattım. "O öyledir" dedi, "benimle de konuşmuyor, bu yüzden." Onun için, buraya gelirken korkuyordum.

- Bu kadar korkulacak bir insan olduğumu sanmıyorum. Siz... hiçbirimizde, aile hayatı bırakmadınız, kendinizi ordan oraya atmaktan... Neden yılın sekiz ayını İstanbul'da geçirmek hakkını kendinizde buluyordunuz? Orası başkent miydi? Park Oteli düşündükçe, ürperiyorum. Benim için kâbustan farksızdı!

Bitti!...

Birden, garip garip güldü.

- Patlıcan tabağını hatırlıyor musunuz, diye sordu.

Delirdi mi, diye baktım. Dramatik durumumuzla bağdaşan yanı yoktu; anımsıyordum tabii!

Hamileydim. Garip garip istekler uyanıyordu damağımda... Turfanda patlıcan çıkmıştı. Tabak tabak burnumun önünden geçirmişlerdi. Kızartma!

Tam bana getiriyorlardı ki... metrdotel bir işaret yaptı, Menderes'e götürdüler. Park Otelde, yemek salonunun girişinde, bir sütunun azbuçuk perdelediği yuvarlak bir masada yemek yerdi, yâranıyla. Garson, tekrar yanıma geldi:

- Bitti, dedi, başka şey ister misiniz?

Eşim, Muzaffer Ersü (Londra uçak kazasında öldü. özel kalem müdürüydü) ve ben, aynı masadaydık.

- Ben bu tabağı alacağım.

- Yapma, etme, eyleme!

Karnım önümde ben arkada, hamile, patinaj şampiyonitsası kayışıyla, Menderes'in masasına yürüdüm. Orkestra hafiflemiş gibi geldi. Menderes'e yaklaştım. Anlamazlıkla yüzüme baktı. Kulağına birşeyler fısıldadım; gülümsedi, tabağı aldım.

Memnundum son derece. Muzaffer ile eşim ölmüşlerdi.

Yapmacık ve abartılmış bir iştahla, patlıcanı erittim!

- Ona ne dedim, biliyor musunuz?

- Ne? (İkisi de birden sormuştu.)

- Bu tabak, hamile olduğum için, özel bir tuzla tuzlanmıştır, çok affedersiniz, dedim. Benim için hazırlanmıştı, yanlışlık yaptılar.

Rahat soluk aldılar. Neden bu kadar önem veriyorlardı tepkilerine, kazık kadar adamlar!

Yutmamış Menderes meğerse... manevramı anlamış. "Tatlı anılara" dalmanın, sırası mıydı?

Ahmet Salih Korur'un sözleri gezindi beynimde:

- Londra'da profesörler bana dediler ki... artık hiçbir zaman tam normal olamaz!

Evet, normal değildi artık... Bir gün, "Vali beyefendi" dediği, İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın alnına bardağını çarptığını anlatmışlardı, ama bu ziyaretten çok sonra.

Genç milletvekillerinden Ömer Erzurumluoğlu'nu da tehdit etmişmiş; Ömer Erzurumluoğlu geçenlerde anlattı.

- Şu bardağı, Valiye yaptığım gibi, senin alnında parçalarım!

Yıllar sonra, ona azizlik atfedenler bile:

- Yok, yok, son yıl bir tuhaftı, diyebiliyorlar, öbür göklere çıkarıcı övünlerinin yanında. Oysa, ne kadar aleyhinde bulunurlardı, hayattayken!

Gene Menderes'in sesi birşeyler söylüyordu, yersiz yurtsuz.

- Asıl o sizi severdi, dedin kesmek için... Bir gün hava alanında, aklınıza ne esmişse esmiş, elini sıkmamıştınız... Ne kadar üzülmüştü! Onu atmaya kalktınız. Sonra Kalafat'tan, Ahmet Salih'ten, atılacağına çok memnun olduğumu öğrendiniz ve onu çağırdınız yeniden. Hoş, o dünden hazırdı.

- Benimle beraber sonuna kadar çalışmasını istemiştim...

Birlikte çalışanlar arasında anlaşmazlıklar olur!

- Koşullar eşit değildi... Size hırpalama, ona boynunu bükme düşüyordu.

- Çok tatlı insandı!

Suskunluk çöktü... Gene sesi, beni daldığım acılı dünyadan çekti.

- Sizin için ne yapabilirim? Benim için çok büyük zevk olurdu...

- Niye hep, insanlar için birşey yapabileceğinizi düşünüyorsunuz? Geri getirin Şerif Arzığı öyleyse...

Acılı bir ifade takındı:

- Sırtım çok ağrıyor. (Çocuklarım karnım ağrıyor derlerdi okuldan kurtulmak için; aynı tonda söylemişti.)

- Evet, iki çürüğünüz varmış... İngiltere'deki profesörler, hiçbir zaman, eskisi gibi olmıyacağınızı söylemişler.

Beni unuttu, kendine düştü:

- Kim söyledi?

- Herkes.

Omuzlarımı silktim; fetih balonu hava kaçırmaya başlamıştı.

- Niye, seçim kampanyasındaymış gibi, ciplerde dolaştınız? Niye toplanan halka "dağılın, en yakınlarımı kaybettim demediniz? En yakınlarınız bile, "Gayretullaha dokunur" dediler.

İçimde onu incitebilecek ne varsa, saydım döktüm. Petrol fışkırır gibi, kötülüğüm fışkırıyordu. O belki, kendini hırpalatarak rahatlıyordu. Ben rahatlamıyordum. Sanki boş bir kese gibi, kendimi tekmeliyordum. Yüz kez düşlediğim finali yaptım:

- İsmi şimdi aklımda değil. Roma imparatorunu bilirsiniz. Hani, tapınaktayken, yer sarsılmış, tapınak olduğu gibi yıkılmış. Herkes ölmüş, o kurtulmuş. Tanrılara seslenmiş:

"Beni, daha büyük bir felâkete mi, kurban etmek için, bu kez esirgediniz?" Ve sonra... başka türlü arsız bir gülümseyişle gülümsemiş olacağım.

Bir sararma dalgası, saç diplerine kadar bir sararma dalgası başladı yüzünde. Birden dikildi. Korumacılar, yazık, üç saatten beri kapının önünde bir ayaklarından ağırlığı alıp, öbür ayaklarına aktarıyorlardı.

- Herhangi bir isteğiniz olursa, bana bildirin!

Sesi uzaktı: Çoktan beni dışlamıştı dünyasından.

- Ben görevimi yaptım, diyecekti öz özüne.

- Siz görevinizi fazlasıyla yaptınız, diyecekti yâran!

Fetih balonu lime limeydi.

Erkeklere karşı kırıcı olabiliyordu da Menderes, kadın onun için değişik bir yaratıktı. Ya hanım hanımcıktı, ya zevk eşyası. O yaratıklardan biri, ona böyle muamele edecek! Üstelik, kapkara bir gelecek vâdedecek, daha ölümün soğuk nefesini ensesinde duyarken zaman zaman! Yalnız dışlamak değil, yoketmeliydi onu... Ama "kalbi rakikti". Rikkati kalp... derdi!

Çevresiyse... duman ederdi duman, eğer izin verse... vermedi!

"Ne büyük insan" dedirtmek vardı... Sonra gerçekten, zalim değildi dokusu!

(O ziyaretten sonra, bir iki kez uzaktan gördüm. Başkasının bir işi için ona başvurdum. "Bir isteğiniz olursa demişti ya... Kimdi özel kalemi unuttum, Muzaffer'den sonra. İçerdeydi: "Geldi, gelecek, geliyor" diye atlattı beni. İçerden buyruk öyle gelmişti.)

Ertesi günü, Başbakanlık Müsteşarı, koşa koşa kapımı vurdu:

- Başbakana ne yaptın?

- Bir şey mi dedi?

- Makamında buldum. Başını ellerinin arasına almış, tir tir titriyordu.

- Neden benden bildiniz?

- Neyiniz var, dediğimde, sus, Nimet'ten geliyorum, dedi. Ona sakın yalnız gitmeyin, demedim mi... dediiim!

- Konuştuk. Ne yapabilirdim ki başka, istesem de?

- Hiç olmazsa, ataşelik falan isteseydin.

- İstemiyorum. Büyükelçiliği, eh, azcık uygun görürüm ama, onu da istemiyorum. Çocuklarımı burada büyüteceğim. Benim gibi uyumsuz olmasınlar. Burası benim ülkem! Hiç ataşelikten mataşelikten söz ettim mi size, kendim için? Başkaları için ettim, yaptınız!

Çok kişinin dediğini, bir de o dedi:

- Sen adam olmazsın. Adam olacağın yok... Başbakana ne yaptın bilemem!

Kim bilir ne söyledin!... Ne söyledin? Desene bana... O, şunu söyledi bana: Kalkamıyordum bir türlü, mihlanmış gibiydim... Bütün bunlardan sonra sana yardim etmek zor olacak, bütün dostluğuma rağmen!

- Yardım isteyen kim?

Herkes beni, Menderes'in ziyaretinden sonra, ilk üç gün, lohusa kutlar gibi kutlamaya geliyordu. Eşimin ölümünden bu yana, ev, ilk kez bu kadar doluyordu. Seviniyordum.

- Bari bir ataşelik isteseydiniz?

Ataşelik tutturmuştu herkes, hay Allah!

- Rahat yaşarsınız!

Rahat yaşamayı acaba bir tek kez aklımdan geçirip geçirmediğimi biliyorlar mıydı? Ataşelikmiş... Sanki ataşelik, herkesin babasının malıymış. Bonjurr, bonsuarr mı diyecektim, huyu ekşi, hayatı kısıtlı, görüşü dar, bir diplomatı tepemde taşıyarak? Tepemde, kendimden başka kimse yok iken... Ataşelik yani turizm ataşeliği falan...

"La Turquie est une passerelle entre deux continents... l'amitié traditionelle entre Soliman le Magnifique et François Ier" diye, kadeh mi kaldıracaktım?"

Sözümona durup dururken Türkiye dostu, al yanaklı, besili, geveze, yemesini içmesini seven "Monsieur le Président du Comité" uydurmasyonculuğuyla karşı karşıya? Bir, Haulot'yu anımsamak yeter ki, (Belçika'lı) en zeki "turizm komiserleri"nden biriydi... Dolu dolu yaşadım ben, sınırda, üçbin metrede yaşayan vatandaşımın yürek atışını duyarak! Başkaları için, isteyen için, tamam da... Ama kendim için... yok!

İçimin derinliklerinde, bir korku da vardı. Diyelim ki, ataşe değil, büyükelçi olarak yadellere gittim... Ölürsem, yarım tahsilli çocuklar ne olacaklardı? Bu korku beni bir leitmotiv gibi besledi durdu. Kurtulamadım. çünkü şimdi aynı duyguları torunum Bayramhan için taşıyorum.

Sonra ben... Toplumuna ne kadar uyumsuz olsam, bu garip ülkeyi, hiçbir gücün tam tamına dizginleyemiyeceğini bilerek, bıkarak, usanarak, isyan ederek seviyordum. Seviyorum! Bana hizmet vermek için, herhangi bir makama ulaşmış biri, teselli ödülü gibi, lutuf yapar gibi, aklına gelen "çıkı çıkıları" mı sunacak? Büyük gurur yaşamak, yıpratıcı... ama ne kadar huzur verici! Hayatını gurur üzre kurmıyan zavallı köle, nasıl bunu anlasın, hem de gönüllü köle!

Eskiden sinemalarda, "Dünyanın Gözü Kulağı" adı altında, kısa metrajlı haber filimleri sunulurdu. Ben çok gençken... Hitler yansırdı ekranda sık sık, o satır satır satırlanmış hareketleriyle, timarhanelik perçemiyle, o burnunun altında, sanki parmaklarıyla kondurduğu, iki lekeyi andıran Şaplinvari bıyığıyla. Karşısında, meydanları ufka kadar dolduran kalabalıklar uzanırdı, buyrukla dalgalanan, buyrukla durulan.

Ben hep, "artık bu adam yok, başka bir zamana ait" diye düsünürdüm. Gücünün zirvesindeydi. Zırvaladığıma inanırlardı.

Ölüm trenini kaçırmış, istasyonda, tepinir bir hali yok muydu? Ama ölüm treni bir fare değildi. Onunki azıcık gecikmişti. Dünyanın büyük canavarlarının çizgisini aşmıştı. Artık görünürde saygın değildi.

Menderes'in de ölüm treni gecikmişti.

O da, kendine göre, uygarlığın tekelini ele geçirmiş büyük canavarların, kendisine çizmiş oldukları çizginin dışındaydı.

Profesyonel politikacı değildi. Ülkesinin çıkarlarını hiç kimseyi memnun etmek için arka plana itmedi. İktidar, uçak kazası, dimağını epey sarstıysa da, ülkesine sevgisi tam kaldı. Romantik bir sevgiydi.

1950'de büyük bir med hareketi onu iktidara getirmişti. 1954'te, gücünün doruğundaydı. 1957'de, fiilen değilse bile, zaten yoktu.

Gazetelerde resimlerine bakarken:

- Bu adam artık yok, diyordum.

Beni tek ciddiye alan, yaşlı bir hanımdı. Ankara'da, "beyaz" Polonya'nın son büyük elçisi, Sokolnicki'nin eşi Marja Sokolnicka (Marya okuyun).

1949'da tanımıştım. Ankara renkliydi. Bizimkiler efendilik göstermişlerdi. İyi tarihçiymiş. Geçinebilsin diye, kendisine Dil-Tarih'te kürsü vermişlerdi, Polonya "kızardıktan sonra. O zamanlar Dil-Tarih hâlâ Atatürk'ün izlerini taşıyordu.

Bilime karşı, ille de ille, negatif tavır koyulmuyordu. Durmadan fallar açar, pasyanslar kapatırdı. Söylemek istediğini, sık sık, fal yoluyla söylerdi.

- Bütün eksiklerine karşı, Prosze Panie (Polonez dilinde, hitap tarzı), ülkesinin çıkarlarını düşünüyor Menderes. Sonra, Prosze Panie, bizim Polonya'da, İkinci Dünya Savaşından az önce, ileri gelenlerimizden birkaçı intihar etti, dışardan gelen buyrukları yerine getiremedikleri için. Menderes, herkes gibi, Batıdan çok kazık yedi, şimdi başka bloklara yaklaşıyor ekonomikman. Gidici, gidici...

Kâh hâlâ sosyete dili olarak kullandığı Fransızcaya başvuruyor, kâh Polonezceye dönüyordu. Sözüne, hep, "Prozse Panie" diye başlıyordu. Yeni yöneticiler, iyi niyetli de olsalar... büyük canavarlar (requins kelimesini kullanıyordu) kandırmasını bilirler. Onların dağarcığında neler yoktur!

Büyük devletler, büyük devlerdir. Devler her zaman açtırlar, Prosze Panie.

Bu alegorik dil, güncel diliydi. Bazen gülmemek için kendimi tutardım.

Menderes'in ölümünden sonra uzun zaman görüşemedik. Çiftin bir ahbabı vardı, Amerikalı; Boğaza dâvet ederdi onları, yazları. Bir gün onu, ufalmış, daha fazla buruşmuş, Napoleonvârî üç boynuzlu şapkasıyla karşimda buldum!

- Falım çıkmadı mı, diye sordu.

- Mahkemeler, kara kaplı kitaba göre yargılarlar; afsa gönül hakkını kullanmaktır. Neden bu hak kullanılmadı?

- Çünkü, onu kader mahkûm etmişti!..

Marja Sokolnicka'yı, Birleşik Amerika büyükelçisinin evinde tanımıştım. Elçiliklerde, hâlâ, çay ve gösterişli ve lezzetsiz "kanape"ler zamanıydı. Ajitasyon halinde ev sahibeleri, bizlere "drink" ve o "drink"in yanında, limon suyunda ekşitilmiş havuç azmanları sunmazlardı. Bizimkiler de, daha eski bayramlara, iftarlara sapmamışlardı henüz!

Gecekondular yavaş yavaş istilâ etmeye başlamıştı Ankara'yı, daha göze batmıyan derelerde, tepelerde.

"Ne şekerdi" gecekondular! İşçi kadınların beşikleriydi, "çok saaadık kadınlar..." Sadıktılar yazık. Örneğin, Elif Çelik'in kaynanası vardı, her gün bir evde çalışmaya, yürüyerek Altındağ'dan Bahçelievler'e gidiyordu. Çelik ailesi taş ocaklarının dibinde oturuyordu. Her an, evi yerle bir edebilecek bir kaya yuvarlanabilirdi.

Gecekonduların etkisi artıyordu gün gün. Başkente köy renklerini katıyorlardı. Daha hizmet uzanmamıştı oralara. Oy istenildiğinde, seçimlerde gidip gelinen bir bölgeydi.

Amerikan büyükelçisinin hanımı, naylonu başımıza saran ünlü Dupont ailesindendi. Elçinin evi, Paris caddesindeydi.

- Dünyanın en güzel kenti neresidir, diye kibar kibar konuşuluyordu.

Tabla tabla şapkalar, denizlerde lodosları kıskandıracak sallantılarla dalgalanmıştı:

- Paris, ah Paris.

- Dünyanın en güzel kenti, eğer bildiğim gibi kalmışsa, Varşova'dır, dedim.

Birden yanıma, onbin yaşında, allıklı rastıklı, vualetli, tayyörlü ve yakasından onbin yaşında bir vizon sarkan, bir hanım dikildi:

- Ne dediniz, ne dediniz?

- Varşova, dedim.

- Czy Panie movie po polskie? (Polonezce biliyor musunuz?)

- Tak. (Evet.)

Dünyalar onun oldu.

Polonya'nın çok ünlü bir ailesindendi. Cedlerinin alabalık dolu göllerinden, çam ormanlarından, şatolarından, bir tek kartvizitinin üzerindeki isim kalmıştı:

Marja Sokolnicka

Née Podoska.

Podoska sülalesinden, demekti. Genç kızlık adını kimseye unutturmak

istemiyordu; bütün debdebeden kala kala o kalmıştı.

Vatanı bile yoktu artık.

Ama Podoska'lığı, ister sararsın, ister kızarsın, ister morarsın, hiçbir rejim elinden alamazdı.

19 yaşında evlenmiş ve Finlandiya'ya gitmişti, elçi karısı olarak.

Güvenevlerinde, ufacık bir apartmanda oturuyordu. Aaa, o kartvizitten başka, bir de babasının evindeki, kendi "dairesinin mobilyaları vardı, gümüşler, porselenler, portreler... Sobieski ve Koszciuszko'nun resimleri, ağır yaldızlı çerçevelerde, salorun baş köşesindeydi.

Tâ Amerika'lardan kolleksiyoncular gelmişti, o portreler için astronomik fiyatlar sunarak, kocasının ölümünden sonra tek başına, bütün dünyaları yokolmuş yaşadığında. Paraya da çok ihtiyacı vardı, ama gönül zenginliği başkadır. Satmadı. Yıllarca, Ali'nin tüyleri dökülmüş kürk kalpağını Veli'ye, Veli'ninkini Ali'ye giydirdi durdu.

Gene insanları evine çağırdı, geldikleri kadar. İkram ettiğini etmek için, belki yemesinden içmesinden kesiyordu.

Bir pişmanlık vardı içinde. Polonya'dan son ayrılışında, oda hizmetçisi ona, "bunu da götürün" diye, pencereden, Polonya'daki has ipekten dokuma, duvarlara tablo gibi astıkları iki dikdörtgen atmıştı. Satmıştı onları:

- Baba evinden götürmemiştim, sonradan almıştım, der dururdu öz özünü teselli için!

Adnan Menderes'in ölümünden sonra, gene bir gün, değişmeyen katta, değişmiyen fincanlarda, değişmiyen bir çay içmiştik başbaşa. Gene o tükenmez pasyanslarını bitirmesini beklemiştim.

Konuşuyordu da, kartlarını hafif mızıkçılıklar yaparak yerleştirirken.

- Onun falında (Menderes'in; kendi kendine bakarda, aklına kim gelirse, fallarına), hiç, maça papazı ile sinek as'ı ayrılmıyorlardı. Çok kötü!

Düşüncemin yansısını onda buluyordum: Aydınlarla halk arasında, önümüzdeki yıllarda çatlaklar büyüyecek... Aydınları, ölümlerin kışkırtıcısı görecekler... Dış canavarlar ustadır. Ama siz, Polonyalılar gibisiniz. Cesur ve fantezistsiniz. En usta hesap uzmanı kötülükte, hesabının fos çıktığını sizinle görür... Yabancı, hesaplarını hiçbir zaman bütün ülkenize adapte edemiyecektir. Bireyleriniz o kadar değişik ki, bizdeki gibi! (Gene Fransızcaya saptı:) "C'est difficile mais passionnant." (Yaşamak çok çetin iş ama nice ilgi çekici.)

İnsan ölmez de sağ kalırsa, elbette çekici!

Sonra birden, çenesini dikti ve:

"Jeszcze Polska nie zgniela" dedi... (Polonya Milli Marşının ilk dizesi: Polonya var hâlâ, çünkü biz varız...)

Ben de, gönlü hoş olsun diye, kadeh tokuşturur gibi yineledim:

"Jeszcze Polska nie zgniela."

Gittikçe yalnızlaştı. Kapısını gittikçe daha az kişi çaldı. Artık, "la pauvre" (zavallıcık) diye, elçi hanımlarına görgü dersi vermiyordu. O kadar kapısı çalınmıyordu ki... Kosciuszko'nun, Sobieski'nin duragan gözlerinin önünde, ölüsü günlerce kaldı. Hanım bir muhtar vardı o sıralarda Güven'de. O başta, yasal biçimde kapısını kırdılar.

Büyük bir hanımefendiydi. Yok artık böyleleri. Beyaz Ruslar, yıllar

önce, Paris'teki sürgünlerinin geçici olduğunu sandılar, herhangi bir Grandük Nikolay Nikolayeviç'in tahta geçeceğini... Beyaz Polonyalılar daha gerçekçiydiler. Onların bastonlu, monokllü, romatizmalı grandükleri de yoktu...

Polonya kurtulsa bile, nice "Jeszcze Polska nie zgniela" diye yürekten seslenilse bile, yarının Polonya'sında artık "née Podoska"lara yer yoktu.

Anılarını, zamanda, tersine yazıyorum. Neden Marja Sokolnicka'nın gördüğünü, Adnan Menderes görmüyordu?

* * * * *

Kafamdaki saplantıyı bugün de taşıyorum: Üç ay daha sürüklenebilseydi Yassıada dâvâları, karar, bu kadar ağır çıkmıyabilirdi... Ama kader ağını örmüştü. Durulmaya, yatışmaya zaman kalmadı.

Sert tepkiler başlamıştı, 20-29 Nisan arasında doruğuna varan.

Bugün dahi Menderes'i iyi duygularla anımsamam. Ama bir şeyi söylemeliyim. Sert tepkiler başlayıp öğrenciler sokağa dökülünce, ateş açılsın istemedi.

- Bir tek kurşun atılmasın, demiştir ilgililere. Sonradan büyük büyük bilginler bir hemoglobindir tutturdu, tantana yazılarda:

"Devrim, hemoglobinsiz olmaz."

Nasıl diyebiliyorlardı?

Hindiler gibi kabarıyorlardı da, böyle yazılara imzalarını çakarken.

İlkelliği niye sadece bir tarafta arıyoruz?

Herkes, koro halinde, hemoglobin de hemoglobin diye tutturmuştu. Sonra bu saplantının modası geçti. Demek ki dâvâlar bir kaç ay daha uzasaydı, sonuç başka türlü olabilirdi.

Olur mu böyle olur mu?

Kardeş kardeşi vurur mu?

Kahrolası diktatörler,

Bu dünya size kalır mı?

Sıkıyönetim ilan edilmişti. DP iktidarının sonu görünmekteydi.

Sanki romantik bir piyesin birinci bölümünü yaşıyorduk. Sanki bunlar provaydı, daha gerçekci, daha dramatik piyesleri repertuvara almadan. 60'daki gençlik olayları, daha sert olayların belki ilk adımlarıydı ama, sporadik bir patlamaya benziyordu.

Yolumuz Kızılay'a düşünce, bir apartmana kapılanıp izlerdik. Bir kavramın, sanki rahme düşmesiydi bu olaylar: Kanlı idareye son! Hür basın! Hür üniversite! Yargıya saygı! Pankartlar gözümün önünde. Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Milli Talebe Birliği, üniversitelerde dernekler barınıyordu.

Kendisine saygısı olan üniversiteli, iktidara karşı tavır koyuyordu. Bu derneklerin elebaşılarının çoğu hayatta. Bugünkü beyinlerini, bugünkü görünüşleriyle mi ölçsem?

Muhalefet, inanmayanlar için bile itibar sağlayan olaydı artık.

Nice ve nice, gelecekleri teori dışında düşünülmemiş, ergenliklerini yaşamamış varlıkları, kaderleri ele alınmamış, yetenekli çocuklara,

artık kaba demagoji, nurlu gelecek vaadları yetmiyordu. Mânen açtılar!

Bütün bu potansiyel, yavaş yavaş organizasyona dönüşecekti. Zaman alacaktı daha dönüşmesi!

O sırada, önemli bir olay olmuştu: İktidarı kullanma olayı. Parlamentonun, yargı ve yürütme organı yerine geçebilmesi! Böyle bir çark oluşturulmaya başlanmıştı.

Daha önce bu yıllardan, tek boyutlu bir toplum muyduk? Politikanın temel olay olduğu bir toplum? Aynı nefretlerin, aynı sevgilerin sinelerde tohumlandığı bir toplum?

... Hergün, saat beşe doğru, Kızılay'da aynı senaryo yineleniyordu.

Gençler, grup grup volta atmaya başlarlardı, Gazi Osman Paşa marşını ıslıklıyarak. Bir süre sonra, atlı güvenlik güçleri, atlarını kaldırımlara doğru sürerlerdi, "kahrolsun iktidar" bağrışmaları arasında.

555K gibi rumuzlar da, bir hava verirdi, bu gösterilere. Bir süre sonra, apartmanların teraslarından, sloganlar taşıyan panolar sarkıtılırdı öğrenciler tarafından. Forum dergisi vardı (hâlâ var mı bilmem), elden ele dolaşırdı, kutsal kitap gibi!... Bu dev yazılar, birkaç dakika sonra görevliler tarafından kaldırılırdı.

Toplantı, ıslık, şarkı, mesaj, bildiri... ve 28 Nisan'da, İstanbul Üniversitesinde silâhlar patladı. Duruş yapılmıştı. "Dağılına kulak asılmadı. Ateş emri verildi. Yaralanan olmadı. Camlar kırıldı. Öğrencilerin üstüne su sıkıldı, dağıtmak için. Ele kim geçerse tutuklandı. Hafif bir "prélude" gibi geliyor... hani perde açılmadan.

Menderes, içtenlikle, "bunca hizmetine karşı" kendisine büyük haksızlık yapıldığına inanıyordu. Karşılık veriyordu radyolarda, "Bu mu ihtilâl, bu mu ihtilâl" diye diye... Harp Okulu yürümüştü.

Menderes hiçbir zaman akılcı olmamıştı. Mizaç adamıydı.

İnanılacak gibi değil ama, olayları kişisel hakaret olarak algılamıştır. Kızılay'da kalabalıkların resmi çekiliyor, "yukarıya" gönderiliyordu. Hırslı kalemler tanıdık yüzleri çemberliyordu. Bayar'ın çevresi bu işe meraklıydı.

Sanmıştım ki, Menderes'e, "Beyefendi, hele siz bir görünün kalabalığa, her şey yatışır" diyen olmuş, o da seçmenlerinin karşısına çıkar gibi kalabalığı göğüslemiş.

Öyle olmamışmış. Meclis'ten mi, başka bir yerden mi dönerlerken, Bayar da varmış kendi arabasında, başbakan kendisini uğuldayan kalabalığın ortasında bulmuş. O zamanki çileden çıkmış resimleri gözümün önünde! Bayar, kaynaşmayı görünce, Necatibey'e sapmış. "Bir tek kurşun atılmasın" dediği olaydır. Gaddar değildi. Hiçbir komitacılıkla da övünmüyordu. Politikası, gaddar olamazdı; çizgisizdi.

Kendi deyimiyle, ok yaydan çıkmıştı bir kez. Eir tek kurşun atılmasın... DP'nin Erzurum milletvekili Ömer Lütfi Erzurumluoğlu, Menderes'in ağzından duymuştur bu sözleri. Zamanın Bursa valisi Çağlayangil de... İyi bir valiydi Çağlayangil. Dışişleri silindiri de henüz kişiliğinin üstünden geçmemişti. Kurşunların vınlamaya başladığını duyunca telefona sarılmış, Menderes'e şunu demişti:

- İstifa ediyorum. Çünkü bir öğrenci müessesesine kurşun sıkan iktidarın valisi olmak istemem. Güzel sözlerdi, "ekose etekli levrek"ten uzak!

- İhsan Sabri bey, demişti Menderes telefonda, ben de tek kurşun atılmamasını isterdim ama, ok yaydan çıktı bir kez!

Olur mu böyle olur mu?

Kardeş kardeşi vurur mu?

Osmanlı padişahları daha kötümserdiler, kardeş edebiyatı hakkında. Gazi Osman Paşa marşını ıslıklıyan gençler gibi değildiler.

* * * * *

Polonya'ya hiç dönmedim. Madam Sokolniçka bana bunun nedenini sormuştu.

Boş sınıfta yoklama yapan öğretmeni gözünüzün önüne getirin:

- Vişa?

- Yok.

- Lilka?

- Yok.

- Marja teyze?

- Yok: Toplama kampında öldü.

- Fredek?

- Yok: Katyn ormanlarında, ensesine kurşun sıkıldi. Belki canlı gömüldü, ama öbür ölülerin soğuğu ona da çabuk yayılmıştır.

Acaba krokuslar (mavi bir kır çiçeceği), baharda gene karı yarıyorlar mı?

Acaba gene köy delikanlıları, sürüleri güderken latince metinler ezberliyorlar mı?

"Nemo potest duebus domini servire..." (Kimse iki efendiyi birden memnun edemez.)

Gönlüm tüte tüte sızlıyor, seni düşündükçe Varşova.

MAŞA KADAR KOCAN OLURSA...

Gene Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar'dan... Şiirin adı, "56 ncı Gün". Londra uçak kazasından elli altı gün geçmiş sade. Uçak homurtusu duyunca, kulaklarımı kapatıyorum nerde olsam...

"Şerif Arzık'tan", diyorum ama, aslında ölü eşime ben yazıyorum. O, bana bir incecik kitabın başında, bir sonunda yazıyor.

Evet, maşa kadar kocan olursa... Ama yoktu artık, duldum.

Hayatta olsaydın ne çok gülerdin,

Beraber gülerdik.

Sonra, sunturlu bir küfür ederdin

Kendi stilince...

Bugün, tarihî bir gün tarihimde,

Az kalsın, tecavüze uğruyordum,

Evet, te-ca-vü-ze!

Eğer karşımdaki bu kadar tavşan yürekli olmasaydı...

İftira ediyoruz zavallı hayvancıklara.

Olsaydı kulağın, fıslardım, adını, şanını-ünvanını.
Dekor: Cimri bekâr yatak odası.

Yatak: Baklavalı bir örtüyle örtülü.

Baklavadan nefret ettim o örtüden ötürü.

Bir işkence sandalyası,

Ukalâlık kadar dik,

Karşımdakinin vicdanı kadar kuru...

Dinle, bu tiyatro değil,

Tiyatroda düzmezler dekoru, bu kadar uygun, Kişinin kişiliğine!

(...)

Alman nöbetçisince bir soba,

Püf püf diye püfürüyordu,

Püflerken belâlım,

Pat pat diye, gönlünü dövüyordu,

Artık gönlü nerdesindeyse...

Ben de, bu püf püf ve pat pat arasında,

Baştan çıkacaktım, dayanamayıp,

Tavşan yüreklinin câzibesine...

Denemesine, eklenen,

O ne kelimelerdi, ne?

İki gönül bir olunca, diyordu hazret,

Yerin önemi ne ki?

Hazret seninle, seyranın samanlıklaşacağına,

Kanaatım büyük, aklım yatık,

Fakat samanlığın seyranlaşacağını, Kuramam en cesur hayallerimde.

Kusura bakma üstat...

Neyse, yakayı sıyırdım gözüm,

Tavşan yürekliden korkabilsem, korkardım.

İltifatı kabul edilmedi diye,

İftiraya geçecek, nasıl geçmesin:

Harpte ilk patlıyan tüfek,

Ödü patlıyanınkiymiş.

Patlatsın bakalım, mermisi neymiş!...

(Şiirin sonu var... ama konumuzun dışında.)

Bazen bana hayran hayran, "bunca zorluk içinde, hiç bir meşakkata alışmış olmadığınız halde, çocuklarınızı nasıl büyüttünüz", diye sorarlar.

Yalnız ben miyim büyüten? Kendimi evren imparatoriçesi saydığım için, bazı işler zorlaşıyorsa da, bazı işler kolaylaşıyordu. Beni en çok, kırk kez söyledim, karşımdakilerin ahmaklığı örseledi. Yoksa, yiğit kişilerin duldasında yetiştim... O eğitim, başkadır!

İster kadın hakları kongreleri toplana, ister dağıla; ister, çoğunlukla estetiksiz üyeleri, harabelere salına veya taamlarda toplana... Kadının gerçek konumu... Anadolu ne güzel söylemiş, "Maşa kadar kocan olursa paşa kadar itibarın olur."

Maşa kadar kocası olmıyanın, yani dulun statüsü acıklıdır genelde. O, orasını burasını kestirip, zorla güzellik yaratan artislerden başka... Yahut, çok büyük servet sahibi olacaksınız...

Kendi isteğiyle boşanan veya bırakılan kadın da duldur bizde, ölümün boşattığı da. Gâvurelinde, "veuve" vardır, bir de ""divorcée" vardır; kelimeler değişiktir. İkisine de bizde, dış saygı literatürüne bakmayın, gençse, kem gözle bakılır. Benim statüm daha da kötüydü. Yetişme

tarzım değişikti. Yürekler acısı bir matem oyunu oynamadığım, merhamet sığıntısı rolünü benimsemediğim için, hiçbir şey olmamış gibi davrandığım için yenilmez yutulmaz bir dimdiklikte, beni "şen dul" ilân etmişlerdi. Eşimi şehit ilân etmiş, şehitliğe gömmüşlerdi; beni de dulluğa düpedüz gömmeğe hazırdı çevrem!

Acım derindi... O kadar ölüm görmüşüm ki ömrümde, bir yakınım kapıdan çıksa, hep onu son görüşüm sanir ve iyi davranırım, belki bir daha görmem dünya gözüyle diye. Yakınlarım hep, uzağımdayken ölmüştü, annem, ablam, ağabeyim, eşim...

İçimde, bütün felâketlerime karşın, bir enayi zafer borusu da çalıyordu. Onu mu hissediyorlardı?... Onu mu affedemiyorlardı? En büyük yarayı aldığımda bile, o borazan ötmesini sürdürüyordu.

Değerlerimden de ödün vermiyordum. Nasıl katlanılsın böyle bir yaratığa?

Eşim hayattayken... "Mevki sahibi" diyorlardı, kısıyorlardı bana karşı husumet lâmbasının alevini. Ama sonra... ama sonra.....

O zamanlarda yayınladığım, Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar, hayatımın özeti ve çatık kaşlı tanrılara karşı bir savaş deklarasyonuydu.

Beni yerle bir etmek istemişler, Menderes durdurmuştu.

Çete savaşına başlamıştım çevremle, eşimin ölümünden sonra, nefes alabilmek için ve çocuklarımı, şanlı yetiştirebilmek için.

İyi çeteci oldum elhak! Üzülerek söylüyorum, ben muhabbet insanıyım. Öyle kalmak isterdim! Çete savaşında, elinize geçen olanakları, en usturuplu, en acımasız biçimde kullanmalısınız. Yoksa, gene gözünü sevdiğim Anadolunun deyimi: "Düşmandan yara esirgiyen, teninde bulur."

Şiir, düşüncenin en doğal biçimde söze dökülmesi. Bakıyorum da, o incecik şiir kitabına... bir ton anı yazsam, bir tek şiirimde canlandırdığımı canlandıramam:

Müsterih ol,

Ben hayata niye demem,

Çok kavi bir kumaştan dokumuşlar beni?...

Niye bu kadar muhabbetsizlik,

Niye bu paraşütsüz yalanlar

Kafama inen, küt diye?

Niye hatun kişiler bana kuşkuyla bakar?

Niye, beyefendiler balıklama aşk hücumuna dalar?

Salonda bir mavi çiçekli halı vardı ya,

Hâlâ var.

Önünde bir göbekli çiçek vardı ya! Hâlâ var.

Üstüne diz çöküp kırk türlü teklif yapmıyan,

Dostun düşmanın kalmadı. O çiçeğin sihri ne ki?

Niye balkondan başlar uzanır, didikler giydiğimi,

Niye bir gülümsemeyi bile çok görürler bana,

A... aaa... matemi bitmedi, diye?

Biz, gül taksak da, zil taksak da.

Matemimiz bitmez ki içimizde!

Niye, niye, niye?

Ben bir kez "niye" desem, hapı yutarım,

Onun'çin demem ki!

Dizelerin düzenini azcık karıştırdığımı hissediyorum: Geçmiş zaman! Durumum işte, sıraladığım dizelerdeki gibiydi. Tanrının lütfu, bana karşı çevrenin tutumunu, kendimi toparlıyıncaya kadar anlamadım. Gencecik bir kızken, Polonya'dan dönüşümde, iki ahbap çavuş beni akşam yemeğine dâvet etmişti. Normaldi benim için. Beyler kerli ferliydiler. Biri evsizdi, biri evli. Evlinin adı Şadi'ydi; soyadını unuttum. Öbürünün adı... Makamının adı belleğimde: Neşriyat ve Müdevvenat müdürü.

Önce Karpiç'te yemek yedik. Sonra, bir fiskos oldu hesap faslında. Biliyorsunuz, beyler bu hesap faslında, üç kuruşu ben vereyim diye tatsız tatsız çekişirler. Çekişme fiskosu sandım.

- Sizi, Tabaren Bar'a götürelim, dediler.

Bar, benim için, yüksek tabureli, bir kadeh birşey içilen bir yerdi. İçki sevmiyordum ama keyiflerini bozmamak için kabul ettim. Al sana bar! Ankara'nın sabah dumanı, o günün Ulus'taki Tabaren Bar'ın sigara dumanundan daha az yoğundur. "Uuuu" diye, alev almış bir kovan uğultusunun arasında, yırtmaçlı kadınlar, tâ omuzlarına kadar, oturanlardan dâvet bekliyordu.

Yıkıla yıkıla bir yiğit kişi, beni kavalyelerimden izin alarak dansa kaldırdı; beş parmağımdan beşini de ezdi olanca iyi niyetiyle. Yerime bırakırken, Neşriyat ve Müdevvenaat müdürü ve arkadaşından akıllıydı ki:

- Teşekkür ederim, kusura bakma hemşire hanım, dedi...

Kavalyelerim oflıya puflıya, ben şaşkın, çıktık boğulmadan şükür. Bu kez bizim Neşriyat ve Müdevvenata, Kızılay'daki Öğün-Çalış-Güven anıtı ilham verdi ki, indirdiler beni. Heykelin önünde oturduk, bir bankta fena halde kalça kalçaya. Bir mengene arasında gibiydim.

Neşriyat ve Müdevvenat, elimi aldı, baygın baygın dudaklarına götürdü. Bu kez gülmem geldi. Elimde o kadar ayılacak bayılacak birşey bulmuyordum.

- Öpülecek bir el, dedi.

Şükür, başımıza birden zrampa gibi bir bekçi dikildi. Nevzat Tandoğan'ın Ankara'sıydı.

- Burda ne yapıyorsunuz?

Kalça kalçayalık hemen gevşedi. Bir taraftan sevinmiş, bir taraftan da bekçiden utanmıştım. Keyifsiz keyifsiz, iki şövalyem, beni otomobile bindirdiler.

Müdevvenat:

- Siz bizi eşşeek sayıyorsunuz, dedi.

- Estağfurullah, o hayvancağızlara sempatim var... demedim. Aklım başıma gelmişti.

Yıllar sonra, zaten makamının ismi değişmişti, o kadar alengirli değildi, Neşriyat ve Müdevvenat müdürünün öldüğünü duydum ve utancımın bir tanığının yokolmasına sevindim. Öbürü, iyi bir baba, "ailesine merbuuut" bir eş olarak, zamanın ahlâksızlığını yere yere, dilinde tüy biterek, saygın, zengin, memnun, yaşlandı.

Yetiştiriliş bambaşkaydı, görüşler bambaşkaydı. Başkasının kızı üzerine, görüşler son derece "liberal"di. Hele dul üzerine! Varşova'da, yeni yeni çıkmaya başlamıştık. Adria diye bir dansingi severdik. Çünkü dans pisti dönerdi. Çocukluktan yeni çıkmıştık. İçkimiz... şeftali kompostosunun içine, bir yüksük şampanya... Masalar birbirlerini dansa kaldırırlardı. Danstan sonra damın eli öpülürdü. Şalyapin'le,

Georges Alexandre ile orda dansettim. Gazinonun yönetimi, şan olsun diye, gençlere özel tarife yapardı. Kimse beni, Tabaren Bar'a benziyen yerlere sürüklemedi orada. Öyle, Neşriyaat ve Müdevenaaat müdürlerine rastlamamıştım. Kafam onun için o kadar kalındı. Yaşamım dul olarak, bağımsız olarak, öbür kadınlarınkinden güç olacaktı.

Benim yaşayışım, çevremin kadınlarının eğitimlerinde, "suç, yasak" faslına giriyordu. Bağımsızlıkmış, özgürlükmüş; beyinlerinde bunları iptal etmiş insanlar, elbette beni ezmek isteyeceklerdi. Gipta ve haset de vardı içlerinde. Neden olmasın? Yalanlara sarmalanmış yaşıyanlar, yaşadıkları zavallı hayata tahammül edebilmek için, elbette burun kıvıracaklardı. Bende bu kadar şiddetle saldırdıkları, kendileriydi. Kendi hayatlarında kabullendikleri mazoşizme karşıydı. Birey olarak bana saygı duyan da vardı. Kollektif zihniyet düşmandı. Dost olsalardı zaten, "neyim eksildi" diye düşünürdüm!

Özgürlük, bağımsızlık, gurur: Bu temel üstünde yükselen dünya, zordur. Ama, ne güzeldir, soluk aldığınızda bile!

"Geleneklerimizzz, geleneklerimizzzz" dedikleri neydi? Türedi geleneği mi?

Benim gün ışığına vurduğum duyguları, belki bir zamanlar, içlerinde yaşamışlardı; sonra katı bir sansür koymuşlardı o tür duygulara!

Asansör ha aşağı iniyordu, ha yukarıya çıkıyordu. Ha yukarıya çıkıyordu, ha aşağıya iniyordu. Bir kez, iki kez üç kez, dört kez...

"Yol arkadaşım" donmuştu. Sonucu kestiremiyordu. Gözlükleri çıkışıyordu.

Yıllar önce, benim gibi zararlı bir yaratıkla bir başbaşadan sonra, yerinden olmuştu. Yeri, MET başkanlığıydı. Şimdi bir asansör başbaşasından sonra senatörlükten mi olacaktı?

Yol arkadaşım, tâze senatör Hüseyin Avni'ydi.

Yıllarca birikmiş bir öfke boşalıyordu içimden... Elbet birgün insiyatif bana geçer diye kendimi kemirmiştim. Çete savaşında sabır da vardır! Bölümün başlangıcındaki 56'ncı Gün" başlıklı şiirin kahramanıydı.

Yirmi yıl sonra, Yeni Meclis'teydik. Asansöre girerken, birbirimizin farkına varmamıştık; yoksa girmezdi. Birden irkilmiştim. Sonra ben, asansörün düğmesini ele geçirmiş, bir türlü bırakmıyordum. Ha aşağı postalıyordum asansörü, ha yukarı; ha aşağı, ha yukarı. Terör, yol arkadaşımı boğazlamıştı. Neden kolumu bile tutmayı düşünmüyordu?

Düşünün; hukukçuydu, en yüksek makamlarda bulunmuştu, sonunda Celâl Bayar tarafından MET Başkanlığına getirilmişti. Menderes tutmuyordu.

Onu, olaydan sonra yerinden oynatmak için, en büyük yardımı zamanın genç milletvekillerinden Ömer Erzurumluoğlu'ndan gördüm. Savaş verdi, savaş... Kırk kez de:

- Dikkatli ol, karşındaki MET Başkanı.

Benim yanımda da Tanrı vardı!

Yıllar boyu ismi duyulmamıştı hocanın. Sonra, senatör olarak karşıma çıkınca, içimde ince bir cam gibi birşey kırılmıştı.

Böyle duyguları taşıyan tek vatandaş ben değildim! Başka başka kişiler için tabii!

O zamanlar, ne azgelişmişliği, ne dul statüsünü, düşünecek halde değildim, dedim ya!

Olağan bir öyküydü. Kimsenin bana kastı yoktu. Herhangi bir dula,

dışarıda da, çalışma hayatı varsa, davranış buydu. Yerine getirilen, er kişi göreviydi bir dula karşı! Ciddiyim!

"Maşa kadar kocan olursa, paşa kadar itibarın olur", Anadolu'nun hiçbir sözü "boştan" çıkmamıştır!

Çarpuk çurpuk "maşalar" geliyor aklıma ve gülüyorum.

Hoca, MET'in başına getirilince, kuruluşun yetişmiş elemanlarının sevindiklerini sanmam. Celâl Bayar'ın adamıydı. Karşı konulmazdı buyruğa. İsmet Paşa, Nihat Erim'i, Feyzioğlu'nu, bir sözle önemli kişi kılmıştı. Bizimki, "politikaya fazilet getirilmeli" demişti ve çok özel bir eğitim isteyen bir kuruluşun başına getirilmişti... Buyruk buyruktur.

Hocaya, İngiliz Kütüphanesinde rastlamıştım. Bir açılış mı vardı, bir kapanış mı vardı? Uçak kazasından az sonraydı. Emniyet Müdürüyle karıştırmıştım. Yurt içinde, bir yolculuk için, ufak bir yardım isteyecektim. Doğunun türkülerini derliyecektim. Cipti, saygın vatandaşlığımın bilinmesiydi; öyle şeyler için!

- Sizinle uzun uzun görüşmeliyiz, demişti.

- Eve buyrun!

- Komşularınıza görünmek istemem. Büronuza geleyim.

- O da olmaz! Size bir adres versem gelir misiniz?

Kuruluşun bazı bölgelerde büroları olduğunu biliyordum.

Peki dedim ama, ömrümde ilk kez rahat hissetmemiştim kendimi. Oysa korkusuz büyütülmüştüm.

Bizim Nurettin Fuat Alpkartal'a danıştım:

- Gideyim mi?.. Kavaklıdere'de, bir evde otururken, hırsız girmişti de, sonra muhabbetlenmeye kalkmıştı.

- Yok canım, aferin adama... Senin oralar hakkında görüşünü istiyecek kadar zeki, demek...

Çok güvendiğim Nurettin beyle yetinmedim: Aynı endişeyi, Celâl Örge'ye de aktardım. Aramızda sıhriyet vardı. Uzun zaman da, MET Başkanı Behçet Türkmen Paşa'nın yardımcılığını yapmıştı.

- Yok canım, dedi, aferin adama... Korkma, kimse o kadar eşek değildir.

Gene de içim rahat değildi. Öğleden sonraydı. Verdiği adres, Kale yolu, Ertan apartmanıydı.

Yol, yükselen bir nehir gibidir, Kaleye kadar. O zaman öyleydi.

- Taksiyi yüz metre ötede bırakın, demişti. Gene bir anlam verememiştim.

Ertan... Ertan... Ertan apartmanı. Özelliksiz, beş katlı bir yapıydı, sarısı kararmış!

"Allah Allah, buralarda, büro olur mu" diye geçti aklımdan.

Amaaan, türküsünü, havasını nerden çıkardım düşüncesi sıkıntımı arttırdı.

... Geçen gün, meraktan Kale yoluna gittim, bunca yıl sonra.

Ertan apartmanının yerinde bir otel dikiliyordu. O perişan, garsoniyer üstüstesi, yüzü kararmış apartman yoktu...

Hoca, bir yırtık tül perdenin arkasında beni bekliyordu. Pencere, demir parmaklıklıydı. "Gel gel" işareti yapıyordu, iki elinin parmakları kıvrık. Olayın gelişmesi... dizelerimde!

En büyük destekleyicim, Ömer Lütfi Erzurumluoğlu'ydu dedim. Menderes'e o incecik şiir demetini veren odur. Bir suarede, "hoca hoca ne yaptın" diye, hocanın elinden portakal bardağını düşürten odur...

Yiğit kişidir, başkasının derdini duyabilen! İktidarda olmanın sarhoşluğuna hiçbir zaman kendini kaptırmamıştır.

Özelde ve genelde, çok komik biçimlere bürünürdü o sarhoşluk!

Örneğin, tepeden tırnağa gelin süslenir gibi bir tren süslenirdi. Çuh çuh çuh diye, nefesi tıkanmış bir kara tren!

Renkli kâğıtlarla, burmalı, yaldızlı kordelelerle, dallarla süslü!

Bir parmak su akıtan bir çeşme akmaya başlıyacak diye bir yerde...

"Suyu fethettik"ler sallanırdı, lokomotifin alnında... O zamanlar, büyük barajları o kadar düşünen yoktu, bayram düğün etmek için.

Bir gün, böyle telli pullu bir tren, Gazi Çiftliğinden geçiyordu. Ben de bebeleri döndürüyordum hayvanat bahçesinden, yolumu kestiğinde!

Trenin penceresinde, yola orda burda dikilmiş vatandaşlara eller sallıyan fatihlerin arasında ("O horror" dediği gibi Lady Macbeth'in), eşim de vardı! Beni görünce kendini arkaya attı. Bu ilkelliğe, keyifle o da katılıyordu!.. Benden sıkılmıştı; yoksa ""suyu fethedenler" arasında

olmaktan son derece mutluydu!

Ya bu "bir içim su" için yapılan ek masraf; ondan ne haber? Tren dopdoluydu! Su fatihleri, işin bu tarafını düşünenlere "münafık" diyorlardı, münafık!

Bu kadar höpürmeye köpürmeye gerek yoktu. Bu Ertan apartımanındaki olayı, dul statüsüne bağlamalıydi; o kadar!

Bazen kafamda, evlilikleri tararım.

"Öz özlerine saygıları olsa çiftlerin, yüzde sekseni, beraberliklerini sürdürmezlerdi" derim.

Yuva, yuva... Çoğu zaman, birbirlerine teslim edilmiş, gâh biri gardiyan, gâh öbürü, iki canlı! Gerçek elelelik, bir ömür süren, vardır elbette: Nadirdir!

Hocanın olayı büyük gürültü kopardı. O kadar ki, günde üç kadın ayartanlar bile, yüzlerini kamuoyuna göre ayarlamaya zorunlu kaldılar:

"Bir şehit karısına haaa!"

Acıyasım geliyor bugün. İşin neresinde falso yaptığını bir türlü anlamıyordu, yazık! "Başbakanın hoşuna gitmesi gerekirdi" diyor, bir daha demiyordu, Hoca! Dul değil miydim?

Duldum!

Bütün haklar, erkeklikten başlıyarak, onun değil miydi?

Onundu!

Makam odasında beş telefon yok muydu? Vardı!

Beş telefon... bir boa beş tavşan yutsa, boa olduğu halde, içinin şişkinliği dışına vurmaz mıydı? Vururdu!

Üste pazar, kendi ayağımla gitmemiş miydim o apartimana?

Gitmiştim!

Kadından yalnız teslimiyet beklenmez miydi? Beklenirdi!

Bu, oyunun kurallarını çatır çatır çiğnemekti, kuru yaprak çiğnercesine. "Sağlam ayakkabı olsaydı gitmezdi. Bilmiyor muydu?" dediklerini duydum. Ama ben ayakkabı değildim, insandım!

Gün görmüş Fatin Zorlu bile:

- Kadını kalorifersiz apartımana çağırmış, diye dövünüyordu.

Tek eksik, meğerse kalorifermiş. Zihniyet buydu! Çete savaşının a-b-c'sini o olayda öğrendim; sonra z'ye kadar gittim, maalesef!

İnsan yaratıcılığa harcıyacağını, savaşa harcıyor!

Menderes bu olayda bana karşı korekt davrandı. Bir kez, Hoca, Bayar'ın adamı sayılıyordu. İkincisi, eşinin tepkisini kaale aldı. Sonra, insandı!

Hoca, soğukkanlılığını yitirmiş, çam üstüne çam deviriyordu. Gereksiz bir kampanyaya girişmek istedi:

- Yurt aleyhine çalışıyordu da. (Ne kadar kolay yaparlar bunu, arkanızdan arkanızdan, sözümona yurtseverler!)

Menderes parlamıştı:

- Hoca hoca, başka şey bul! Yurt aleyhinde çalışanlar, garsoniyerlerdi mi kabul edilir?

Zavallı Hoca gene "işin neresinde hata ettim ki"den öteye adımını atamıyordu!

Gene, Hocaya özgü değil bu. Bu alanda, parlak teklifleri reddedilenler, bu yola başvururlar çoğu zaman. Daha da ileriye giden olur: Anormal, diye damgalarlar insanı!

Bir noktanın üstünde geçenlere kadar durmuştum; şimdi çözdüm:

"Yahu, insanın eşi cayır cayır yanalı birkaç hafta geçmişken, böyle bir parlak teklifi kabul edeceği nasıl düşünülür?" Çok çekişmeli bir yaşam, bana şunu kanıtladı: Matemlerin, acıların çoğu göstermeliktir. Onun için zaten bu kadar abartmalıdır. Onun için hafife alınır!

İşte asansör, bu öyküden ötürü, ha yukarıya, ha aşağıya postalanıyordu. İlâhi hoca!...

Kaba komikliğimi de hissediyordum.

Asansör nasıl durdu? O mu indi, ben mi, bir yolunu bulup; inanır mısınız, anımsamıyorum. Hayır, hayır, onu da bir güzel iterek çıkardım. Son katta. Yalnız içimi bir kuşku yıllarca kemirdi. Ya o... o değilse... Bir ses çünkü dışarda, ben kendimi aşağıya postalarken:

- Merhabaaa Cemal bey, demişti. Kime denmişti? Ya, bütün bu

işkenceyi günahsız bir zavallıya yapmışsam? Ödü kopmuştur, beni deli sanip. Belki ondan kolumu falan tutmadı. Hocayı görsem soracağım, ama ya sokağa çıkmıyor, ya bu dünyayı bana bırakıp gitti. Kanguru gibi, önümdeki cepte iki küçük çocuk, sırtımda dünya kadar borç, savaş veriyordum. Görüştüğüm çiftler vardı kocam hayattayken; gevşettiler ilişkilerini...

"Pazar günü gelme, eşimle meşgulüm."

"Sabah gelme, annemin mezarına gidiyoruz."

Adamı Pazar günleri yıkayıp pudralıyor muydu ne? Veya, açık oturum mu yapıyorlardı mezar başında?

Üzüldüm çok, başlangıçta.

Sonra üzülmedim: Çete savaşında, zavallılıklara üzüntü saçmaya vakit bile yok! Dul kadın, tehlikeliydi. Evliler arasında, kruaze ilişkiler görmüştüm ama, bazı bazı beni rahatsız eden; o ilişkiler dostlukları pek bozmuyordu. Dulun yanında bir maşa yoktur ki, icabında maşalaşsın!... O arada da çok yiğit dostlar edindim. Beklenmedik dostlar!

Çocuklar da, çocuklarıma kötü davranıyorlardı.

İncecik şiir kitabımda, o da var.

... İkisi de salıncaktan, bulanık döndüler...

Kız salıncaktan inmiyormuş ta, indirmek için çocuklar,
"Baban uçaktan düşmüş, parçalanmış" demişler.
Muhabbetsiz, cahil anaların pençeli piçleri,

Ne diyebilirler ki, yüreği yanana?

Birşeye memnunum,

Cevap verememişler de onlara hâlâ,

"Kardeş" diyorlar.

Kardeş bize dedi ki:

"Babanız parçalanmış..."

"... Kardeş bize dedi ki, babanız parçalanmış." Ona da çare buldum. Çocuklarıma da çete zırhımı giydirdim. Ufaktılar çok, zırha göre!

Zorlukların çoğu, iki cinsin de beni artık "seksi" saymadığı çağıma kadar sürdü!

Çete savaşı acımasızdır ama, omuz vermeyi de öğretir, Reşo Ağanın öyküsünde olduğu gibi!

Eşkiyaymış Reşo Ağa. Ormanda bir ayıya raslamış, çocuklarıyla. Ayı dikilmiş göklere, yalvarır gibi.

- Benimle konuştu, diye anlatırmış Reşo ağa. Yavrularıma birşey yapma, dedi.

Vurmamış hayvanı.

Bir gün, aynı yerde, öldürücü soğukta, başka eşkiyalar tarafından vurulmuş. Donmak üzereyken, aynı ayı üstüne eğilmiş, yüzünü yalamış, pösteki gibi tüyleriyle onu ısıtmış!

Bunları da öğrendim, hayatta! Ömür boyu baştacı edeceğim, yürekli insanlara da rastladım. Hep içimin bir tarafı sızlıyordu. Bir sürü yeteneği, kör döğüşe savurmaya zorunlu kaldım! Pespaye savunma silâhları kullandim, hasmımın elinden kaptığım; hem de onları, yağla yağla, parlat parlat, hasmımdan daha iyi kullanarak!

Çocuklarımı söylüyordum. Oğlanla uğraşmıyorlardı.

O küçüktü ve yumak gibiydi.

Bir gün gene kızım yuvadan solguuun dönmüştü:

- Yuvaya gitmesek olmaz mı? Bize hep, babanız uçaktan düşüp parçalandı, diyorlar. Babam, Allah babanın yanında değil mi?

Karşıma oturttum:

- Beni iyi dinle... Dediğimi ezberle... Çocuklara diyeceksin...

Yaşına göre çok olgundu. Gözlerini üzüm üzüm açа açа, beni dinledi:

- Diyeceksin ki... Benim bir tek babam vardı... O da, Cebeci Şehitliğinde yatıyor... Sizin kaç tane babanız var?

Bir çocuğa bunları dedirtmek ne hazin!

Çocuklar, anlamadıkları için, analarına babalarına anlattılar. Yuvaya telefon yağmış. Müdire zeki kadındı. Beni aradı:

- Çocuğu ne biçimde yaraladılar ki, bu cümleyi öğretmeye zorunlu kaldınız?

"Parçalanmış baba" silâhı, atışını kesti.

Ben de içimden Demirci Efe'ye selâm yolladım!

Karşı tarafı fazla küçümsemiştim: Hatâ. O kötü hamur, doğal olarak, kötülüğün helenikasını bilecekti. Çocuklar Ayşe Abla'ya kaydoluncaya kadar, farkına varmadım.

Kızım sevinçle:

- Ordaki çocuklar bizimle konuşacaklar değil mi, diye sordu.

Bir yıl süreyle, küçük pençeliler, ana-babalarının direktifiyle, "o pis çocuklarla" konuşmamışlarmış.

Çevre işte o kadar muhabbetliydi! Yalnız bana karşı değil; ama onların silâhı aynı fabrikadan olduğu için, birbirlerine saplanan kurşunlar, onca ölümcül yaralar açmıyordu hiçbirinde. Sıra meselesiydi.

Polatkan'ın (Tanrı rahmetini esirgemesin) kızı, Fenmen'in bale kurslarına devam ediyordu. Nerdeyse bir Pavlova olarak göklere çıkarıyorlardı onu hocalar, babası maliye bakanıyken.

Yetenekli denilemezdi.

Çarklar göklerdekileri yerlere çalınca... A... aaaa... Küçük Pavlova, bale kurslarında azarlanmaya başladı ve horlanmaya... Bütün bu kımıldanışların, ilkelliktir, toptan ve perakende adı, ilkellik!

Savunan da çıkmadı.

Çete savaşı kaçınılmazdı. Hâlâ o çevrenin "maşaları" öbür dünyayı boyladığında, göğsümdeki soluğum rahatlar. Kimse bana o yılların ak yüreğini geri veremez ki, öz özümü ayıplıyayım!

Zafer borazanı içimde, dağdan dağa yankılanıyor hâlâ, kötü zaferlerden.

O olayda Menderes İspanya'daydı. Kendisini oradan oraya atmaktan vazgeçmemişti.

Menderes İspanya'dan döndü ve bir iki hafta sonra, gece yarısı, smokinginin papiyonu bile savaşa hazır bir Ahmet Salih Korur gönderdi bana.

- Doğru mu, diye sordu girer girmez.

- Doğru.

- Başbakanla İçişleri Bakanı beni bekliyorlar.

Anlattım. O perişan garsoniyerin telefon numarasını da verdim.

- Bu işi burda bırakamayız, dedi bütün erdemlerle yüklü bir tonla. Bir şehit karısına haaa...

- Siz harekete geçmezseniz, kendi olanaklarımı kullanırım.

- Olanakmış. Rahat dur. O şiir kitabıyla, yeter derecede gürültü yaptın. Karşında MET'in başı var, unutma!

Çıktı gitti. Ses gelmedi günlerce.

Tanrının yardımı işte. Maddeten ne kadar sıkıntıda olsam, bazı alışkanlıklarımdan vazgeçemiyordum. Bir bahşişi bol verebilmek için, on kilometre yürüyebilirdim vasıtaya binmeden. Çocuklarımı her hafta lokantaya götürmek için (benim için bu da eğitimin bir parçasıydı), olmıyacak sıkıntılara sokardım kendimi.

Cefa olarak, fedakârlık olarak, hiçbir zaman görmedim bu tutumumu.

Çok mutluydum böyle şeyler yaparken.

"Balerin gibi vücudu vardı, ah... balerin gibi vücudu vardı, oh diye geçmişime komplimanlar, bugünüme de vahvahlanmalar yağdıran bilmezlerdi ki... nerden bilecekler... o yay gibi vücut, neden bu kadar ekledi öz özüne? Kendim için evde, işi hamura vurmuştum... Bizim bütün aile flinta gibi kalmıştı.

Ağabeyim, amcam, hattâ o sırtı Volga mahkûmu gibi eğik kuzenim... Onların hiçbiri benim koşullarımda yaşamadı ki!

O günler o kadar uzak ki, roman gibi anlatabiliyorum.

Kimsecikler de bilmedi!

Bilseler, yakınlarım, kolaylaştırırlardı hayatımı. Ama o burnundan kıl aldırmıyan özgürlük ne olacaktı? Bu fantezist tutumum işime yaradı.

Çocuklarla Abant'a gitmiştim. Bugünkü, gam kasavet dağıtan, dağ stilinden uzak, görgüsüzlük stiline yakın otelin az gerisinde, nefis, akıler olmıyan, eski ahşap otel vardı.

Uzun yıllar tek bir çivi çakılmamış, oturulmıyacak hale gelmişti. Bakın, yılda bir kez uğrayan yönetim kurulu üyelerini (otel herhalde Turizm Bankasına bağlıydi) iyi ağırlarlardı.

Yıktılar.

Ahşap otele, daha çok İstanbul sosyetesi gelirdi. Marköz tıkırtısından geçilmezdi. Ne gölün turu, ne sandal safası, ne yakın köyleri tanıma, kimseyi ırgalamıyordu.

Arada bir de, "baba yâdigârı" uzun otomobiller homurdardı kapıda, görgüleri taptaze familyalar boşaltmak için: Hiçbir şeyden memnun

olmıyan kızlar, durmadan espri yapan "mahdumlar" ve alaverelerine dalaverelerine karşın hayata daha yakın analar babalar.

Bizler, bazen otelde oda tutardık, bazen yandaki bungalovlardan birini. Gecesi yüzkırk liraydı kocca bungalov'un, düşünün!

... Ne, yanılmıyordum! Hocaydı! Yanındaki, ünlü bir güney ailesine mensup, politikaya dalmış, bir esmer, çirkin, gürültülü kahkahalı hanımcağızdı.

Evet, Ahmet Salih Korur'un son derecede güvendiği bir hanım. Hoca, müsteşara bağlıydı. Aşk meşke gelmedikleri belliydi. Bilgi paslaşmasıydı amaçları. Müsteşarın öğrense hiç memnun olmıyacağını sanıyordum.

Kendimi göstermemek için, çocuklarla gölün turuna çıktım. Gece kalacaklar mıydı? Dönüşte, gitmişlerdi. Madama'nın iki tarafa da oynadığı belliydi.

Çocukların keyfini kaçırmamak için, Pazar akşamına kadar bekledim. Hiçbir müşkülümü bilmediler şükür! Ankara'ya varır varmaz müsteşarı aradım. Koştu. İyiydi o yanı!

- Hoca yerinde duruyor.

Kem etti, küm etti.

- Hani Menderes, yerinden alınması için emir vermişti?

Gene kem küm.

- Hoca Abant'ta kiminle beraberdi, biliyor musunuz? ..... hanımla!

- Olamaz!

Amma güçlü çıkmıştı bu "olamaz".

- Olduu. Gözlerimle gördüm.

Ertesi gün:

- Otelde böyle bir kayıt yok, dedi.

- Gece kaldılar demedim ki! Size gerçeği de söylemeğe kimse zorunlu değil.

Madama'nın kılık kıyafetini anlattım.

- Bu bir ihanettir, dedi; sonra dediğine pişman oldu.

Amma oyunlar dönüyormuş!

Ertesi gün, nefes nefese uğradı:

- Seninki gidiyor İstanbul'a... Senden özür dilemeliyim. Başbakanın emrine rağmen, yerinde ben tuttum, Başbakanın öfkesi geçinceye kadar, bir müşavirliğe falan atamak için...

Daha neler başıma gelecekti, keyfiliğin bu kadar egemen olduğu bir çevrede? Ah, çocuklar kendi ayaklarının üstünde duracak yaşa bir gelselerdi!

- Memnun değil misin?

- Hak, kısmen ve gecikerek yerini buldu.

Bazı durumlarda, artık soğukkanlı katil gibiydim. " Ya ilimle, ya zulümle" yönetilir diyen Demirci Efe, artık beni kızanlarının arasına alabilirdi!

Onun dağları vardı. Ben, çölleşmiş bir çevrede hapistim!

Hak hukuk, yalnız kendi çıkarlarına dokunulduğu zaman işliyordu, insanlarda!

Bütün geçmiş adına kadeh kaldırır gibi, yukarı çıkıyordu Meclisin asansörü!..

* * * * *

Zorluklara, bir de Adnan Menderes'in dışlaması ekleniyordu. Dışlamasın da ne yapsın?... Hocanın benim yüzümden kaydığını görenler, bana telefonlar salladılar; "emrim var mı yok mu" sordular. Sonra, telefonlar gene sustu!

Ama bir hatunun hakkını hukukunu kendi bileğiyle araması, insanları irkiltiyordu.

Vatandaşlık, hattâ insanlık kavramı, er kişiye özgü müydü ne, onların gözünde?

...Londra uçak kazası, kaderde yazılıydı ama Pakistan'a bir heyetimizin inişinde prove edilmişti. Uçak, az kalsın yere çakılacakmış Pakistan'da. Aynı "uçması sakıncalı" sayılan pilotun yönetimindeydi, Londra uçağı. İltimas, hayatlara kıymıştı.

İyi ki, iltimasla, kasabı beyin cerrahı ilân edip, beyin ameliyatı yaptırmıyorlardı henüz!

Hep buyruk, hep kapris; sanki seçimle gelmiş bir iktidar değildi.

Bazı makamlara ulaşınca, yer, gök ve de inançlar başka türlü görünüyor insanlara.

Lütfen ve de lütfen, zamanları, kişileri, destanlarla nakışlamayın.

Elliyle altmış arasında, yararlı işler yapılmamış mıdır? Kuşkusuz yapılmıştır; ama çağdaş rejimlerde rıza vardır, rıza, hem de bir tek seçim günü için değil.

Uçağın yolcuları sigortasızdı. Özel olarak kaldırılmıştı uçak. Öyle dediler. Tazminat düşünülemezdi. Oysa, dışarda düşen bir uçak için, bilmem ne kadar Fransız altınının karşılığını alıyordu kazazedelerin mirasçıları, normal yolculuklarda. Biz de çakmıştık imzamızı, Uluslararası Hava Yolları anlaşmasına.

Varislere, o da iane dağıtır gibi, bilmem hangi formülle, yirmi iki bin lira dağıtılmıştı.

İnsan, ne büyük acısından sıyrılabiliyor, ne de... günlük hayatın maddi gereksinmelerinden.

Hava Yollarına dâvâ açmağa karar vermiştim. İlk adımı ben atarsam, öbür aileler de beni izlerlerdi. Bu düşünce de kararımı perçinlemişti.

Duyulunca, yer yerinden oynadı. Hazreti İsa'nın çakıldığı haç'ın odununu ormandan kesen oduncunun kutsal haç'ta hak iddia etmesi gibi birşeydi. Olacak iş değildi!

Dilekçemi, levâzım müdürüne yanıtlatmıştı kocca kuruluş. Avukatım ürkekti. Ahmet Salih dostum hemen çıkageldi. Çok ağır misyonlar yüklenirdi hep; kendi isteğiyle değil.

- Sen böyle bir dâvâya önayak olma; sana ödeyelim...

- Öbürleri?

Zamanın TPO genel müdürü Şahap Birgi, en iyi arkadaşımın eşiydi.

- Halt ediyorsun, dedi; senin almaman birşey ifade etmez.

- Ya öbürleri?

- Sen alsan da, almasan da, onlar hava alacaklar!

Dostluğundan söylüyordu; yoksa o da böyle bir olayda benim gibi hareket ederdi!

Üstelik Ahmet Salih, bir kapalı tehdit savurmuştu, gene kendi isteğiyle değil:

- Bak, Hoca senin yüzünden gitti ama hakkında kötü tohumlar ekti... Ayırıcı faaliyetlerde bulunduğunu söyledi.

- Çüş, dedim ve güldüm... Başka şeyler de söyledim.

Utanıyordu yazık. Dostluğumuz bozulmadı! Kendi diliyle konuşmuyordu ki! Yöntemler buydu... Göz dağı vermek, kaş dağı vermek... bilmem ne dağı vermek.

Vatandaşın kaprislere kurban gitmemesi veya gösterişe veya korkulara, işte o kadar ve bu kadardı; kimse bana masal okumasın.

Avukatım yine ürktü. Bir doksan gün geçirtmemek gerekiyormuş dilekçeden sonra; geçirtti, bana çaktırmadan. Onu da ayıplamıyordum...

Ve "korkunun dağları beklemediği" bir ortamın özlemini çekiyordum. Gerisi, masal masal matitas'tı!..

O bitti, başka bir mesele çıkardım... Celâl Bayar, "mesele çıkarmak istiyor" diye kaş çattı. Vatandaşın hakkını savunması, mesele çıkarmaktı.

Hangi gelenekten kalmaysa, temel insan haklarının ve yasal vatandaş haklarının savunusu, "mesele" çıkarmaktı.

Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar'da, o incecik şiir kitabımda, bütün bu hakları ele almıştım, kendi stilimce. Gazetelerde geniş geniş yer verildi. Hemen, Hacı Bayram'da gümbür gümbür bir mevlût okundu, hem de Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur tarafından: Hacı Bayram ailesine damat girmişti!

Mezar projelerine başlandı. En zevksiz projenin üstünde duruldu. Şehitlikte görülebilir... Ölünün üstüne yarim tonluk, kolay çatlar mermerden sandukalar; açık havada bir de bir öksüz duvar, tek taraflı, yatanların neden yattıklarını anlatan. Başka türlü bir görgüsüzlüğün anıtıydı!

27 Mayıs'ta daha bitmemişti. Uzun zaman öyle kaldı. Sonra gene ben, 27 Mayısçı bazı dostlara başvurdum da bitti!

Menderes'e, "beyefendi, kabirleri ziyaret etseniz" diye anımsatmıştı Ahmet Salih Korur. Başbakanın kabre varacağını duyan Anadolu Ajansı mensupları, davranıp, kendilerini kabirlerin ayak ucunda, elleri niyaz eder ve gözleri semalarda buldular. Başbakan da, onları o halde bulup duygulandı, vecd içinde. Bugün gene herhangi bir başbakan o mezarlara varsa, gene elleri Tanrının rahmetine açık, bilmediği duaları mırıldanan insanlar bulur. Yahu her kuruluş, geçmişine yalandan da olsa önem verir. Bu Anadolu Ajansı, bir tek kez anmamıştır, eski genel müdürünü!

Ahmet Salih gene bana geldi:

- Eh, artık tek durursun değil mi? Başbakan kabirleri ziyaret etti. Mevlût okundu. Hırı çıkaran hep sensin!

Ne geçimsiz insandım, değil mi?

Uyumsuz, huysuz! Üstelik de, Menderes'i üzmüştüm. Onun "yüreği dayanamıyor, yüreği dayanamıyor"du... Benim yüreğim nelere dayandı; onu sormuyorlardı!

Olayları özetleyelim:

1) Koskoca ve son derece önemli bir kuruluşun başı, iş bahanesiyle, vatandaşı bir garsoniyere çağrıyor.

2) Fenersiz yakalanınca, ağır suçlamalarda bulunuyor.

3) Benim dostum olan müsteşar, onun âmiri, o arada işine gelmediği için, kesin talimata karşı kımıldamıyor. Onu tutuyor makamında.

4) Müsteşarın adamlarının biriyle Abant'ta görüldüğü için, bir günde yerinden ediliyor.

5) Kaza tazminatı, sus payı olarak bana, sadece bana teklif ediliyor.

6) İşler yatışsın diye müsteşar mevlût okuyor ve başbakan daha bir toprak kümesi halindeki mezarları ziyaret ediyor.

7) Ben küstah, kadir bilmiyorum. Bunları büyük onur, büyük ayrıcalık saymıyorum. Asilik bu düpedüz!

Benim aklım, gene birşeyi almıyor... Bir gün, kendi çocuklarına pek bakmıyan bir ana, dışişleri genel sekreterinin çocuğu nezle olunca üzülmüştü fena halde ve sıcak çorbalar pişirip götürmüştü evden eve. Bir tek ben kahkahalarla gülmüştüm. Yani, hep bir tek adam mı vardır, yaşaması gereken, üzüntüsü kollanması gereken? Kafamı doğrarken, "ah daha keskinini bulsak, eliniz acıyacak" demem gereken?

Buna, ne zihniyeti diyelim?

Bir süre sonra, Yozgat milletvekili Ömer Lütfü Erzurumluoğlu, parlamentoda bir teklif yaptı, bizlere şehit maaşı bağlansın diye.

Herkes, gene üzüle üzüle reddetti: Yol olmasın diye! Şehit demek zordu. "Görev başında ölmüşlerdi."

Bunu çevreme söyleyince:

- Yok yok, şehittirler, şehittirler, diye isyan etti çevrem...

Eh, lâfla herkes herşeydir zaten!

Özetten çıkarın: Vatandaşın güvencesi var mıydı? Maddî-manevî? Herşey kaprise bağlıydı. Hem de ben, öyle boynu bükük vatandaş değildim!

TAHKİKAT KOMİSYONUNDA BİR GAZETECİ

Kırkından sonra ilk viskisini içeni,

İlk smokingini giyeni,

İlk kez gâvureline gideni,

Ne teneşir paklar, ne ahret.

(Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar)

O incecik kitapta, her olaya göre dize varmış meğerse.

"İleri yetkili" Tahkikat Komisyonu kararı çıkmıştı parlamentodan. 27 Mayıs'tan bir ay önceydi. İktidarin sonu gelmiş olmasına karşın, hâlâ ebediyet üzre kımıldanıyordu.

Kuşku yürekleri dürtüklemiyor değildi. Kubalı idi, Sıddık Sami Onar'dı; o profesörü, bu profesörü çağrıyorlar, leyhlerine fetva bekliyorlardı. Fetva ters çıkınca, "suçtur" diye, "kara cübbeliler" oluyordu profesörler.

Afâkı, bekleyiş sarmıştı. Gençler sokaktaydılar, gazeteciler cezaevlerinde. İyi ki ölmüyorsun, mizah! Menderes Bulvarı adını verdikleri boşlukta tur atıyorlardı. Merkez Cezaevindeki o boşluk hani, öyle vaftiz edilmişti. Gençti basın!

DP'nin on yılında, her yaştan, her baştan gazeteci girmiş çıkmıştı dam'a. Hele Beyhan Cenkçi, hele oncağız, tam otuzaltı yıla çarptırılmıştı. Ulus'ta çalışıyordu.

Haşarı, sert, raflara kaldırılmış saygılarla dolu bir delikanlıydı. Bugünkü, Kaş beyi değildi.

Yarının sağanakları gittikçe sık aralarla esmeğe başlamıştı. İktidarın zırhı kalındı. 28 Nisana varılmıştı. Öğleye doğru idi. Meclis binasına yakın Ove hanındaki Akis dergisinin telefonu çaldı:

- Burası Tahkikat Komisyonu!

Yazı İşleri Müdürü Kurtul Altuğ:

- Şaka yapma, diye yanıtladı sesi..

Bir arkadaşın kendisini işlettiğini sanmıştı.

Ses irkildi:

— Rica ederim!

İş, ciddiye mi biniyordu, ne? Ses kendini tanıttı: Kemal Özer, milletvekili. Tahkikat Komisyonundan... Tonu, kibar ve gücünü bilir bir tondu.

- Yazı gönderin!

Yazılı çağrı da geldi bir sivil polis memuruyla.

Kurtul Altuğ'un yanındaki arkadaşı Yusuf Ademhan:

- Seninle geliyorum, dedi.

Eski Meclisin bahçesinde, bugün destek güçlerinin yerleşmiş olduğu yapıya girerken, Kurtul Altuğ, yeni doğmuş çocuğunu, gözleri hemen hemen görmiyen anasını düşünüyordu.

Aramadan sonra bir odaya itildi. Beş kişi oturuyordu bir masanın çevresinde, birinci Tahkikat Komisyonu. Büyük Tahkikat Komisyonu, onbeş üyeliydi.

İlk tahkikatı, beş kişiye bırakmışlardı.

Önlerine, suçluuu, bir Akis dergisi atılmıştı. (Bugün, zamana uygun bir Akis dergisinin yayınlanmasını isterdim. Yok!) Zaman akınca, belleklerde, işin hafif ve komik tarafı kalıyor!

Kendilerine göre, bir İstiklâl Mahkemesi havası vermek istemişlerdi.

Yetkileri büyüktü. O yetkiye yetişmek gereğini duyuyorlardı. Her alanda, devrimcilikten tutun engizisyon çarkına kadar, bir işin heveslisi vardır, coşku içinde, bir de inanmışı vardır, soğuk, hazırlıklı, profesyonel, hesaplı. Bunlar, yazık... birinci türdendiler!

Her biri sanki, bir Fouquier Tinville artı Kardinal Ximénes'di!

Sorgu başlamıştı:

- Dergiyi gördünüz mü?

Yazı İşleri Müdürü görmiyecekti, de, kim görecekti dergiyi?

Kurtul'un, yeni doğan çocuğu için, hasta anası için içi sızlıyordu. Nasıl haber salsındı? Kemal Özer'in sesi gürledi dalgınlığında:

- Çekin ellerinizi ordan.

Nereye koymuşsa ellerini, ordan çekti. Bir suskunluk, gürlemeyi peşledi.

- Hüküm vermek yetkisine sahip, icabederse tevkif kararı verebilecek Tahkikat Komisyonunun karşısındasınız.

Bunca yetkili komisyonun önündeki, suçluuu ve yalnız, masanın üstünde sürünen Akis dergisine takıldı Kurtul'un gözü..., Evet. Albay Cemal Yıldırım'ın resmiyle; üstündeki, fısıltı gazetesini sembolize eder kulakla... Cemal Yıldırım, CHP'nin İstanbul il başkanıydı.

Haşmetli komisyonun bütün üyelerini tanıyordu Kurtul Altuğ.

Kemal Özer, Osman Kavuncu (ufak tefek, eski Kayseri belediye başkanı), Kirişçioğlu, Biberoğlu...

Akis'in fısıltı gazetesinde el altından kimlerin etkin olduğunu bildiklerini anlatmak istiyorlardı, ima yoluyla...

Hepsinin ağazındaki bakla o kadar kocamandı ki, bir türlü çıkaramıyorlardı: İsmet Paşa!

Akis, Güney Kore başkanı Syngman Rhee'den söz etmişti bir de; Kore diyordu, ama Ankara anlamalıydı.

- Menderes iktidarını kastediyorsunuz!

Gene bütün bu inançsız gürlemelere karşın, bir tanışlık havası kaybolmuyordu. Kurtul için, Nüzhet Kirişçioğlu:

- Ben kendisini tanırım, dedi.

Suçlamalarda, bütün dünyada, garip silojizmler kullanılır. Buradaki, ödül hakederdi:

"CHP ihtilal hazırlıyor.

"Sözcüsü Metin Toker.

"Metin Toker, İsmet Paşanın damadı.

"Demek ki, ihtilâli hazırlıyan, İsmet Paşadır..."

Kurtul Altuğ'un gözünün önünde, bir gün önceki sahne canlanıyordu Piknik'te. Hoş bir yerdi o zamanlar. MTP'nin başkanı Yusuf Esmersoy'un masasıyla, masalarını birleştirmişlerdi. Esmersoy, sonradan AP'li oldu. Sonra Kredi ve Yurtlar genel müdürü, sonra Etibank yönetim kurulu üyesi... Akıllı adama, iş mi yok?... Karar aldılar. Ertesi gün birleşeceklerdi. Hasım cephe kalmıyacaktı. Güzel bir karardı, buğulanmış gözlerle masa başlarında alınan kararların çoğu gibi! Hepsi çok gençti. Buluşmadılar. "Büyükler" izin vermedi.

Sorgu iki saat kadar sürdü. Öf be, amma tarih yazmışlardı Tahkikat Komisyonu üyeleri!

"Götürün" diye son bir gürleme. Dışarıyı görmiyen bir odada yedi saat, kendi kendisiyle bırakmışlar. Sonra, tanıdığı bir milletvekili girmiş içeriye: Ekrem Anıt.

Sesinde bir titremeyle, antik trajediler üslûbunca:

- Bir mel'un için kendini feda etme, diye bir cümle salıvermiş...

Mel'un, Metin Toker miydi, İsmet Paşa mıydı?... Rollerine, kendilerini iyice kaptırmışlardı, hevesliliğin sonunda!

* * * * *

Kurtul Altuğ anlatıyor:

- Herşeye karşın, nezaket kurallarına riayet ediyorlardı. En sert sandıkları sözleri: "Aklını başına al, seni askerî cezaevine göndeririz" olmuştu. Neden bu kadar korkunç sanıyorlardı orasını?

Dışarda, 28 Nisan olayları patlak vermişmiş. Ekrem Anıt'tan haberini aldım:

- Biliyorsun değil mi, neler olduğunu... Sıkıyönetim ilân ettik!

Hava kararmıştı.

Bu kez, Yüce Heyetin karşısına çıktım. Onbeş kişiydiler.

Daha öncesi, eğitim yeriydi galiba. Kara tahta vardı. Beni kara tahtanın önüne diktiler.

- Yüce bir Mahkemenin huzurundasınız. (Kendileri de söylediklerine pek inanmıyorlardı ki, bunca yinelemek gereğini duyuyorlardı!)

- Hangi mahkeme?

- Şahitlikten imtina mı ediyorsunuz?

- Hangi şahitlik?

Aralarından, yüce mahkeme üyesi Biberoğlu, sert çıkıştı:

- Bu adam... bu hain... vatana hıyanet... Hakkında gereken kararın alınması!

- Bu yazıları kim yazdı?

- Bizde bir heyet yazar, sorumluluğu bana ait.

Kimseyi bulaştırmamak için, Kurtul Altuğ'un yanıtı kaçamaktan olmuştu.

Bir köşede Zafer'in yayım müdürü Bahadır Dülger oturuyordu, bir koltukta:

- Bir dakka, ben meslektaşımla konuşayım.

Kurtul Altuğ şöyle anlatıyor:

- Tamam, şimdi beni koruyacak.

- Müşkülât çıkarmayın... istikbaliniz müemmendir.

Biberoğlu kesti:

- Boşuna uğraşmayın, müeyyideyi uygulıyalım.

Hepsi birden ayağa kalktılar. Kendimi bir, klu-klux-klan mı deniyor ne, öyle bir toplantıda sandım. Şaşkınlıklar içindeydim. Bugün olsa, gülerdim... O gün, gençtim.

- Kararı tefhim ediyoruz. Sizi şahitlikten imtina suçuyla tevkif

ediyoruz.

- Ya, öyle mi, diyebildim. (Akıl alabilecek gibi değil. Sinema, roman, tiyatro, hepsi karışıyordu. Bugün bu Komisyondan hayatta kalmiş olanlara bu metin okunsa... gülerler herhalde.)

- Ama işkence falan havası yoktu. Komedi havası vardı.

Görevliler koluma girdiler. Sordum:

- Akis'e telefon edebilir miyim?

- Yok!

- Eve telefon edebilir miyim?

- Yok!

Bir yerde gene bekletildim. Yanıma biri geldi:

- Demek sen Kurtul'sun, dedi.

Kemal Yıldırım'dı. Şoföre:

- Çek oğlum Berlin oteline, dedi.

Valizleri varmış. Yolda:

- Askerî cezaevine götürürlerse, benden, dedi.

- Sivil cezaevine götürürlerse, benden, dedim.

Sivil cezaevine vardık. Beyhan'la Ülkü (Arman) bizi karşıladılar.

İş daha resmî olsun diye, bir de bana, başlıklı, telli pullu kâğıt vermişlerdi, Ahmed Hamdi Sancar'ın imzalamış olduğu, Vesibe oğlu Kurtul, diye...

Cezaevinde karşılaştığımız Beyhan, otuzaltı yıla mahkûm olmuştu. Onunki, mahkeme kararıydı, öyle klu-klux-klan kararı değil.

Gece koğuşta, balık istifi yattık. Ertesi gün bir buyruk geldi: İhtilâttan men.

Cemal Yıldırım'ı revire yerleştirdiler.

Bu hal 27 Mayısa kadar sürdü.

En sağlam haberler cezaevine ulaşır ilkönce Akis'in basıldığını, ihtilâl belgesi arandığını, baskına bazı politikacıların önder olduğunu duyduk.

* * * * *

Bu, 27 Mayısa beş kala, Kurtul Altuğ'un öyküsünü, uzun uzun yazdım. Kimse, olanca yandaşlığı ve bilgisizliğiyle üstüme üstüme gelmesin! Bunlar olmuştur. İşin ben oyuncak" tarafına tutuluyorum... Sonu bu kadar acı bağlanmasaydı, aslında çok tatlı bir öykü. Yılda bir kez, bir zamanlar, sembolik olarak çocuklar yönetirdi ya ülkeyi... Onlar bile, rollerini bu kadar hafifletmemişlerdir. Ne o? Bunlar olmuş mu olmamış mı? Devlet yönetmek, ciddi işti!

Nice gürleseler, sert değillerdi Komisyon üyeleri. Gürlüyorlarsa, kendilerini, öz be öz önemlerine inandırmak içindi. Sert olmak için,

karşısındakinden korkmalı! Karşılarındaki, sanki kendilerine armağan edilen eşsiz bir oyuncaktı. Oyuncağı kırmak istemiyorlardı ki! İnönü'nün ihtilâl hazırladığına, kendileri inanmıyorlardı ki! Bir senaryo yazıyorlardı. Vakit de geçiriyorlardı.

Öykü anlatacak vakitleri de kalmadı. Yassıada tez geldi...

"Yüksek" mahkemenin, tadını çıkaramadı kimse. İnanılmaz bir olaydı! Sonra, Komisyonun üyelerinin çoğu Kurtul Altuğ ile dost oldu...

Peki, Kurtul Altuğ ürküp, İnönü'ye dolaylı olarak atfedilen suçu kabul etseydi ifadesinde, n'olacaktı? Curcuna olacaktı, curcuna!

Bir işgüzar (her zaman çıkar) ifadeyi "yukarıya" yetiştirecekti, yukarıda kimden buyruk almışsa.

Yukarısı, radyoda birdenbire, bir konuşma patlatacak kadar hafiflikte bulunacak mıydı, bilemem...

İş Bayar'a dayanacaktı, iyice karıştıktan sonra. Sonunda belki, bizim Kurtul Altuğ nasıl "şahadetten imtina"dan tutuklanmışsa, bu kez, "kim bu zıpır" diyecekti Bayar, demeye zorunluydu ve kabak Kurtul Altuğ'un başına patlıyacaktı, bu kez "yalancı şahitlik"ten...

Evet, en güzel haberler, ilkönce cezaevlerine uğrar. Belki, otuzaltı yıla veya idama mahkûmun kulaklarını kimse gözetmediğinden! Belki de, herkesin "adamı" olduğundan dışarda, o zamanlar!

- İdamlık Ali vardı... Demirhanede çalışıyordu.

- İhtilal olacakmış, dedi.

- Mümkün değil, dedi herkes.

- Metin Toker ziyarete gelmişti paşanın yerine. Paşa son dakkada beni ziyaretten vazgeçmiş, yorum yapılmasın diye, gözlerimden öpüyormuş... Metin Toker, hiçbir şeyi düşünmememi söyledi. İsmet Paşanın mutfağından geldi yemek bana, bütün o süre!

(Acaip bakır sefertaslarında, o sefertaslarına göre yemeklerdir gelen.) Üç çeşit yemek... Fatin Fuadi fizik tedaviye yatırmışlardı, revire. Beni de revire yatırdılar.

Onbeş gün sonra, bir mahkeme kararı geldi; temyiz bu kez "şah davasını" onaylamıştı. Benim dış politikayla ilgim yoktu. Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu, Metin Toker yazarlardı dış politikayı... "Şaha hakaret" var denmişti.

- 24 saatte kim yazdı bildirin, diye haber gönderilmişti.

Doğan Avcıoğlu: Mümtaz yazdı (Soysal), veremezsin...

(Basın anlayışı işte!)

Doğan Avcıoğlu gene beni yokladı:

- O Amerika'ya gidecek. Yoksa yanar.

Mümtaz Soysal'ın sorumluluğunu üstüne aldı. Bir tek gazete, cezaevinde olduğumu yazımıştı: Milliyet... İlhami Soysal yaptı bunu.

Eleştirmek suçtu. Yazmak suçtu. Ölsen bile haber vermek suçtu... Adana Canavarının verdiği haber doğru çıktı.

27 Mayısta, silâhlar patladı. Cemal Yıldırım'a vardim. Giyinmiş, kuşanmış, traş olmuştu.

- En nihayet oldu, dedi. Sevinçten ağlar gibiydi. Saat beşe doğru cezaevine vardılar askerler. Genç bir teğmen:

- Albayım emrinizdeyim, diye bir selâm çaktı. Tabancasını uzattı.

Büyük bir kumandan edasıyla, Cemal Yıldırım:

- Sende kalsın, dedi.

Cemal Yıldırım, çıkarken imza defterine şunu yazmıştı:

"28 Nisan günü, takibat; 27 Mayıs günü, şerefli Türk askerleri tarafından kurtarıldı."

Derken efendim, Yeşil Hisar sanıkları diye bir grup vardı, onlar bırakıldılar. Bir kadın vardı, o da bırakıldı... Biz kaldık.

Bir gün kapı çalındı:

- Açın açın...

- Bu işler böyledir, dedi Beyhan (sanki yüz ihtilâl görmüştü).

Alelacele giyindik. Beyhan, giysileri elinde, avluya fırlamıştı:

- Bu saatte tahliye olmaz. Bu saatte asarlar... Bizi "idamlık" uyandırmıştı. Gardiyanlar arasında yürüdük. Evet, çıkıyorduk, kapı altındaydık... Rahmetli Hüseyin Ezer bizi bekliyordu (Ulus'un ünlü fotoğrafçısı), Atillâ Bartınlıoğlu (bir şişe viski elinde, başka ne olsun?)... Bülent Ecevit, Leyla Çambel...

Bir kararnameyle çıkarılmıştık!

İsmet paşa çağırıyor, diye ilettiler. Anıttepe'deki, Ayten Sokak'taki evine gittik. Bekçiliğini yapan bir adam bizi durdurdu:

- Nereye gidirsin?

Bir politikacıydı. Paşanın bekçiliğini yapıyordu. Paşanın elini öptük. Bir "hö hö hö" etti.

- Doğru Akis'e, dedi Metin Toker.

O gün Akis 150 bin basıldı. Kapağında: "Menderes sabık başbakan" vardı...

"Kendime sabık dedirtmiyeceğim" dememiş miydi? Hüzünlü hüzünlü gülümsüyorum, bunları yazarken. Ben çok çektim, ama zarar verenler, hiçbir zaman profesyonel caniler değildi...

Birşey bilmiyen, olgunluk çağına bir türlü varamıyan... çocuklardı. Çocuklar, kuşu yakalıyınca boğarlar bazen.

Bizimkilerin ellerine geçen, Devlet Kuşuydu! Bu Kurtul'un öyküsü, aslında, on yıllık bir devrin aynası!

Şimdi yazsaydım, Ölü Şerif Arzik'tan Mektuplar'daki dörtlüğü, o dörtlü şöyle olurdu (başta bir dizeyi unutmuştum):

Kırkından sonra azanı teneşir paklar,

Kırkından sonra göreni o da paklıyamaz.

Kırkından sonra ilk viskisini içeni,

İlk smokingini giyeni,

İlk kez gâvureline gideni,

Ne teneşir paklar, ne ahret...

Bir dize daha ekliyorum:

"İlk kez umur göreni..."

TAZE KAN ARANIYOR

"Taze kan aranıyor" diye TRT'deki çağrılar, ürpertmiştir bizleri zaman zaman, ardındaki felâketi yaşattığı için. Benim sözünü edeceğim taze kan çağrısının ardında, uzun bir felâket duvağı sürüklenebilirdi ama, bizi pek irgalamıyordu.

CHP, 57'ye doğru, bu deyimi tutturmuştu... Politikada, saflarına yeni yüzler çekmek istiyordu; hem öz özünü canlandırmak, hem yeni katılanları istediği gibi yoğurmak için.

Ankara, o zamanlar, politika üzre soluk alıp veriyordu. O kadar ki, örneğin, kendi ev taşımamız olay olmuyordu da, eşki meclisin, yeni meclise taşınması, olay oluyordu gözümüzde.

Herkes herkesi tanıyordu bir çevrede. Sevgisiz akrabalar gibiydik.

Hanımlar, hamamda tas tokuşturur gibi kavgalaşıyorlardı, İnönü mü, Menderes mi diye. İnanılmaz bir atmosferdi. Sonra dünya büyüdü, bölüm bölümleşti; akrabalıklar kesildi.

Hep devlet büyükleriyle, bu son zamanlardan gayrik, tanışıklığım olmuştur. Yakından tanımak insanları, çoğunlukla... sıkıntılı oluyor!

O zamanlarda, CHP'ye zerkedilen taze kandan iki büyük damlası, Turhan Feyzioğlu ile Bülent Ecevit'ti.

Kaderimizde büyük rolleri olacaktı. Onları tanıtmak demek, intelligentsia'mızı tanıtmak demektir; "Cumhuriyet kuşağındanız" diye övünen intelligentsia'yı... Şimdi şü kür hemen hemen seksen yaşına geldiler de, "Cumhuriyet sonrası kuşağı" diye vaftiz etmeye başladılar öz özlerini.

İkisinin portrelerini, birkaç kez değişik basın organlarında sundum. Şimdi okuyorum da... hoş, çekici, hafif, yaralama taktiği yerinde, temelsiz yazılar. O zamanki gibi kalmış olsaydım:

- Modellerimde temel yoktu ki, der, kesip atardim... Şimdi daha genelleştiriyorum. Onlar birer ürün!

Polemik ağır basıyor bu yazılarda; isyan ve savunu herhalde!

Feyzioğlu ile, galiba Akis dergisinde, Metin Toker'in cezaevinde bulunduğu zaman tanışmıştım, yazıişleri müdürü Kurtul Altuğ'un yanında.

Akis'in bürosundaydık.

Gözlüklü, uzun boylu, temiz taşravarî giysili, gençten adam, musluk hırıltılı sesiyle hiç içime akmamıştı. Hukukçuydu. Düzgün teori kesiyordu. Kuruydu, gülüşüne dek. Bir yanının, hiçbir aşkın od'unda pişmiyeceğini hissediyordum.

Bana büyük iltifatlar yağdırdı. Fransa'da birkaç yıl önce bir kitabım basılmıştı: Türk Şairleri Antolojisi. (Paris'te, Paris'lerde; düşünün!) Hatur hutur öğrenilen bir dilde, bir vatandaşlarının kitabının basılması, üste pazar Gallimard'da, nedense okumuş yazmışlara çok önemli geliyordu o yıllarda. Ne söylese, benim için havaydı. Karizmasızdı.

Düzgün bir tahsil hayatı olmuştu, sınavlı, birincilikli, başarılı. Mürekkep yalamıştı, dar boğazlı bir hokkadan. Yokluk çekmemişti.

O gün hep memleket meseleleri tartışıldı. İki aydın bir araya gelince, yalnız öyle konuşmalar yapılırdı. Kayseri'liydi.

Bizde, büyük kentlerden olmıyanlar ve politikaya atılanlar, ya elleri ileride ekmek tutsun diye okumuşlardir... "Okumaya ihtiyacı mı var"

diye, aile, böbürlene böbürlene, fiyakadan okurlar. Bir de, okumak için okuyanlar vardır: Turhan Feyzioğlu bu son bölümdendi.

Babası, maddi kıvrantılar içinde bir ülkede, en çok para getiren kurumun avukatıydı: Devlet Demiryolları. Çocuklarını okumuşluğa eriştirmek için elinden geleni yaptı.

Geniş kültüre gelince... o, zor işti. Yedi yaşına kadar çevreden ne kapabildiğine bağlıydı biraz da. Dâva vekili, ailesine düşkün babadan, Diyarbakır'lı anadan ne kaptı çocuğun körpe dimağı, bilemem!

Fransızların kitaplık faresi dedikleri tiptendi. Bütün kavgaları, birincilik üzreydi. Çevresinin, onun ileride büyük adam olacağına inancı büyüktü.

Kayseri lisesinde, siska, kuru, gözlüklü bir sınıf birincisi... Birinciliğinin elden gitmemesi için, böyle çocuklar, bütün çekingenliklerini unutup hocayı da devirebilirler kürsüsüyle.

Ve birincilik tutkunu çocuk, olgunluk çağında, ikincilik-birincisi oldu hep. Evet evet, aydınlar kopuşunun başında olacaktı; ama geniş kapsamda, hep "yardımcı" kalacaktı.

Nedeni, yanlış bir seçim yapmış olmasıydı. Bir üniversitede, rektör, yani birinci adam olabilirdi. İsmet İnönü varken, CHP'de herkes ikinci olmaya mahkûmdu ama, o olmasaydı da birincilik ona kalmazdı.

Birinci adam olmak için, bu kadar çalkantılı bir düzeyde, ya çok büyük nitelikler gerek, ya çok büyük niteliksizlikler.

Evet, babası ailede okumuşluk geleneğini kurmuştu ama, Turhan Feyzioğlu'nun arkasında ne büyük bir politik kariyer vardı, ne de bir grupmanın kesin temsilcisiydi partide. Grupmanlar arasında gezinmekten yoruldu; bir de İsmet İnönü'ye kendisini yedirmemek tasa ve çabasından. O hırslı, yetenekli, genç politikacıları düşünürken, gün görmüş bir krokodilin dişlerinin arasında dolaşan, kalıntılarla

yetinen kuşcuklar gelir aklıma!

CHP'ye düşmek, Turhan Feyzioğlu için şans olmadı. Ama başka nereye düşebilirdi ki?

İsmet Paşanın bütün genel sekreterlerine ki, başbakanları gibi, yaşlarını başlarını almış değillerdi hiçbiri, veliaht dediler. Ben de dedim. Sadrazamdılar onlar; İnönü hiç veliaht düşünmemişti, yasal haklarla doğan, tahtın gölgesinde! Veliaht, zeytin tabağından zeytin çatallar gibi çatallanmaz.

- Peki, neden bu kadar zaman kendini sürdürebildi Turhan Feyzioğlu?

- Onu, gereksinimleri gittikçe gerileyen çevre sürdürdü.

İsmet Paşa, kırk seçim yitirse ne yazardı?... Büyük olaylarda, ölümünden sonra bile, kakla gelen adamdır"... Geldiği yere, canını kanını ortaya koyarak gelmişti. Bu körpe sadrazamlar, yaratılmışlardı ve yaradana sığınmak zorundaydılar.

Paşa, hizmet "araçlarını" seçerken, yapacağı yola göre seçerdi: Mersedes, cip, yaylı araba. Bir otomobil istasyonunda olduğu gibi, boşalan yere yeni arabayı çağırırdı kuyruktan! Ne arardı paşa? Bir tür çevreyle, ortaklığı değil "ortakçılığı olanı isterdi. Nice tersini düşünse, kendisine "he" diyeni isterdi. Devlet kapsamını fazla geniş tutmıyanı yeğlerdi. Geniş kapsamın kendi egemenliğinde olmasını isterdi. Geniş kapı, baştakinin olaylara giriş kapısı olmalıydı. Dar kapı kalıyordu öbürlerine. Odun kırıcısından cezaevi mahkûmuna kadar içeren, uzak yarınları saptıyan düşünce, en azından... protokolün dışına taşıyordu.

Feyzioğlu'nda, bu niteliklerden bazıları yoktu ki, CHP'de onüç yıl dayanabildi. Az değil! Ayrıldı ve Güven Partisinin başına geçti.

Ha, bir de paşa, yarar beklediği ve zarar bekliyebileceği insanları tutardı.

Sık değiştirdi sadrazamlarını, İnönü. Tarihte de böyledir. Zamanlar yumuşamıştı; başları yerine sadrazamların, sadece makamları uçuyordu.

Birkaç istisna ile, ki yirmiyi geçmez, hâlâ iki türlü politikacı bilinir bizde: İnönü'den "yâdigârlar", Menderes'in mirasçıları.

Dönelim Turhan Feyzioğlu'na:

"Umutlarını bulamıyan aydınlar, CHP'nin büyük kongresinden sonra, partiden koptular. Kongre bir patlama olmuştu. Daha gösterişsiz patlamaların sonunda da kopabilirlerdi ana-partiden, aydınlar. Gözlerini, birbirlerini yemeğe kullanıp, ayni hedefe bakmağa kullanmıyanların bulundukları kurumlarda, olur böyle şeyler.

"Ulus, Turhan Feyzioğlu'nu itibarlı kılmıştı. O bir tüketiciydi, aydınların çoğu gibi, topluma karşı borcunu ödemekte kusurlu."

Bir noktanın da üstünde durmak isterim: CHP, kendine göre, suya sabuna dokunmıyan bir solculuk icat etmişti. O zaten olmıyan solun temsilcileri, neyi temsil ediyorlardı kuzum? Hangi kesimi, hangi akımı? Karizmasızdılar, inanılmıyacak biçimde. Sağın liderleri öyle değildiler. Lider derken, ille parti başkanlarını, hattâ iktidarın başlarını kastetmiyorum.

Lider... Yani geniş imgelemi olan kişi, geniş kültürü, geniş ekonomik bilgisi, geniş birleştiriciliği, çetin sınavların üstesinden gelmişliği ve bir ömür boyunca hizmet. Feyzioğlu lider değildi. Bunların hangisi vardı onda?

- Efendim, masa başı çalışması yapmasını bilir. Evet... Oldukça proteinsiz, eğitimsiz yetişmiş bir çevrede, sınıfın birincisinin günlük okul ödevini sürdürmesi, büyük erdem sayılabilirdi. Tıpkı bizim antolojinin Fransa'da basılması gibi!...

Dar bir alanda, "kendi tekniğini iyi kötü bilen adam" deha

gözükebilirdi. Ama lider o değildi. Lider, insanlar arasındaki dolaşımı, kelimeler arasındaki dolaşım kadar iyi bilen adamdı.

* * * * *

Güneş, yadırgaya yadırgaya, kumların üstündeki adamın vücudunun üstünde geziniyordu. Adamın yanında, şirin bir küçük çocuk vardı. Epey zaman oluyor. Bodrum'un sayısız koylarının birindeydi. Yoksa karıştırıyor muyum?

Adam sevecendi küçük çocuğa karşı. Biz de, o perişan kumu kenarlıyan salaşlıklardan birindeydik. İki üç masa ötemizde, 27 Mayıs'ın 149'larından Mina Urgan (profesör) oturuyordu, bir iki arkadaşıyla.

- Odur, bakın Feyzioğlu dedi, çocuğa karşı da ne kadar sevecen...

Onun feryadı üzerine, baktım. Oydu, Feyzioğlu. Yanındaki, torunuydu. Kızının çocuğuydu. Ondokuz yaşındaydı kızı, doğum sonrası hayatını yitirdiğinde. Hâlâ, anasını düşündükçe ürperirim...

Çocukla sevecen bir dadı gibi meşgul oluyordu, dede Feyzioğlu. Bizi o kadar kürsü kişiliğine alıştırmıştı ki, onun dışında bir hayatı olabileceğini düşünemiyorduk.

Ben, profesör Mina Urgan gibi, normal bir tutumun önünde çözülecek durumda değildim. Katıydı içim, intelligentsia'mızın bu mensuplarına.

Güneş, talimsiz vücuduna vuruyordu acımasız, bacaklarındaki dolanık damar şebekesini aydınlatarak. İçinden çıkılmaz bir entrikaya benziyordu bu damar sebekesi. Yaşlanmış olmasına nedense seviniyordum.

- Kendine baksana, deseler ne derdim? Neler bulmazdım!

"Ben, başkasının derdini duyan insanım; elbette hayatın pençelerinin izleri var üstümde" gibi, parlak ve boş lâflar edecektim kuşkusuz.

Sevecendi. Kişi, kendi uzantısına sevecendir, eline karşı, ayağına karşı, torununa karşı. Uzantısının dışındaki dünyaya karşı nasıldır?

Karşılaştığımızda, ilişkilerimiz "merhabalı"dır Feyzioğlu ile.

Yıllardan beri karşılaşmadık. Ben onu gördüm, o beni görmedi.

Orta Anadolu intelligentsia'sından Turhan Feyzioğlu için, şimdilik diyeceğim bu kadar. Elbette bir gün yeniden ortaya çıkar.

Kendisine takılı kalmış insandır: Tahsilli! Taze kan isteğini, geometrik imajıyla en çok doyurmuş adamdır!

İkinci damla, bu kez kent intelligentsia'sından Bülent Ecevit'ti.

Uzun bir portresini çizmiştim, Kurtul Altuğ'un çıkarttığı Yedi Gün'de. Ama gerçeği erken gören insana, "aferin" dendiğini gördünüz mü siz?

CHP'ye Ecevit'i Kasım Gülek tanıtmıştır, gepgençken!

- Bana bile hulûl etti, diye söyler durur, bugün.

Hulûl etmek... Örneğin benim amcam Fuat Carım, son derece zekiydi; ama ona, nasıl insanların hulûl ettiğini diyeyim... Şöyle överdi:

- Mahcup, hemen kızarıyor, otur demeden oturmuyor, dil biliyor, güzel konuşuyor. Saygılı...

Güzel bir azar işitmiştim kendisinden:

- İnsan iki türlü güzel konuşur: Ya beyniyle sözleri tam irtibat halinde olduğunda, ya tamamen irtibatsız olduğunda, dediğimde.

Büyük avukatlar, inanmadıkları dâvâları daha güzel savunurlar; daha soğukkanlıdırlar, inancın ateşi kendilerini sarmayınca. Daha ölçülüdürler.

- Sen zaten... diye köpürmüştü.

Hulûl etmek... bir kez, isteğe bağlı!

İnsana bazen, himaye bekler, nahif görünüşü bile yardım eder. Şanslıya, eksiklik-fazlalık, herşey yardımcı kesilir.

"Dünyamızı bu adam elimizden alır" hissini doğurmamak, kurt sürüsünde (gerçek kurt) şanstır başlıbaşına! Güçlü kurtlar, birbirleriyle boğuşa boğuşa, birbirlerinde derman bırakmazlar... Arka saflardan bir yavru kurt yararlanır. Bu, kurtlarda böyle... İnsanlarda nasıldir?

Bir de, insan doğuştan coşan taşan bir Niagara şelâlesi olmaz da, Niagara şelalesini temsil eder görünür. Ben Bülent Ecevit'i sadece şair olarak ele alacağım. Önümde bir kitap duruyor, düzgün basılmış. Ajanstürk basmış. İkinci baskısı...

O kitabın kapağına bakıp, roman yazılabilir.

Ön kapağında, yazarın hem kitap harfleriyle ismi, hem el yazısıyla, çaprazlama, bir boydan bir boya yayılan imzası var.

Ortada, daha küçük, daha soluk harflerle "Şiirler" yazıyor.

Arka kapakta gene elinde bir kitap, yazarın resmi.

- Ne yazıyor altında?

- Stockholm'da çekilmiş, yazıyor.

Karıştıralım kitabı:

Biyografi falan yok; şiirler, şiir çevirileri, sanat yazıları.

Arka kapakta bir de daha ufak harflerle:

"Bu kitabın geliri Köylü Derneğine bırakılmıştır."

İlahi De Gaulle... Sen o kadar "Anılar"ını yaz, milyonlarca para gelsin dünyanın her tarafından. Sen o parayı, sakat bir kızının anısına, sakat çocuk kuruluşlarına bağışla; ve kitabının arkasında yazma. Üstelik de generallik maaşından başka her türlü senatörlük, menatörlük maaşını reddet.

Belki zamanında konuşabilseydik kendisiyle, o da İsmet İnönü gibi: "ben bütün ikballeri arkamda bırakmiş adamım derdi.

Kitabı için, işlerinin yoğunluğuna karşın, eşiyle basimevine gitmiştir Ecevit defalarca ve düzeltmeleri kendi eliyle yapmıştır.

"Bazı şiirlerim, benden habersiz olarak yayınlandı" demektedir önsözde. Herhalde habersiz olarak da bestelendi ki, uzun zaman radyolarda "Gemiler geçiyor allı yeşilli"yi dinledik. Sonra, geçti!

Ne diyor Ecevit önsözde?

"Son yıllarda yazdığım şiirlerin birçoğu, hiçbir yerde yayınlanmadığı

için, benden habersiz hazırlanan bu kitaba alınmamıştı. Bu durumda, o kitabın dağıtımını önlemek ve kendi şiir kitabımı yayınlamak zorunda kaldım.

"... Siyasete girdiğimden beri, şiiri, bir düşünce yöntemi olarak değerlendiriyorum."

Herhalde Ecevit, kendisi için "iyi şair değil denirse, başka türlü yaralanır.

Gelişigüzel açıyorum kitabı.

"İstediği gibi" yayınladığı kitabı, bir dize fevtetmeden, gelişi güzel açıyorum.

"Aya giden adamlar,

Kovdular aydaki adamı.

Aya giden adamın ayak izinden (amma "a" bolluğu var!)

Aydaki adam gelecek yine birgün,

Aydınlatacak gece uykumu."

Yıl 1975.

Bu şiirin altında Ecevit'in imzası olmasa... ne düşünürdünüz?

Sizi düşünmekten kurtarıyorum. Kendim söylüyorum: "Kıvılcımsız bir heveslinin" sanırdım. Kritiğe bile yatıramazdım. Kritik için, malzeme gerek.

Bundan banal, bundan olağan olamaz, diye düşünürdüm.

Vehbi Koç da bir zaman heveslenmiş, bir tek şiir yazmıştı ömründe.

İkincisini yazmıyacak kadar sağduyusu vardı.

- Ne demişti Vehbi Koç?

- Gel Mehmet (belki de Mustafa), aya gidelim, Ayda fabrika kuralım, demişti.

Şimdi isterseniz, eğri oturup doğruca konuşalım.

- Ama şiir sadece bir düşünce yöntemi; kendisi de söylüyor...

- He ya! Zaten buna benzer düşünce yöntemleriyle, başımız göğe ermedi mi?...

Şiirde, şiirde; başka alanları hesaba katmıyorum! Bir müsvedde şiir...

Gülümsiyerek Molière'i anımsıyorum. Büyük adamların düşünceleri, geçmişi de, geleceği de kanadının altına alıyor. Les Femmes Savantes piyesini karıştırıyor, kafam... "Bilgiç Kadınlar" diye çevrilebilir... Piyeste, Trissotin diye bir kişi var, "okumuş bacıların evinde itibari son derece yüksek olan. Bir şiir yazmıştır, çünkü her alana uzanma gücünü görür kendinde. Evin normal kalmiş bir bacısı vardır, Henriette; onun da sevgilisi, Clitandre.

Piyeste, ikisi de sağduyuyu temsil ederler.

Trissotin bir aşk şiiri çiziştirir, zamanın modasınca, yüzeysel ve miynaz. "Soylular her telden çalar", değil mi?... Saint-Simon'un sözü, sonradan yazılmış... anılarında!

"Aşk sıkıntımızı beşikler,

uzun uzun" diye başlar şiir...

Ve:

"Phyllis güzelim, uzun süren umut

"Umutsuzluğa sürükler insanı" diye biter; sonedir. Bu soneyi, sağduyuyu temsil eden Clitandre'a okur, Trissotin...

Clitandre, iddiasız ve içten bir halk şarkısıyla soneyi yere serer:

Kıral Henri, koca Paris'i

Armağan etmeğe kalksa bana,

Sevdiğimden olmam pahasına...

Kral Henri'ye derim ki,

Paris'iniz sizin olsun,

Sevgilim bana yeter,

Yeter bana, hey!...

Clitandre ekler:

"Üslup zamanınki değil; kafiye, parlaklıktan uzak; ama bu şarkıyı yeğ tutarım."

Ben de onun gibi, yeğ tutarım bizim içten gelme halk türkülerini... Binlerce örneğin bir tanesi:

Ha şu karşıki dağın ardındadır yatağım,

Öldür miskin kocanı, günahına ortağım...

Ne güzel, ne gürbüz!.. Aydaki aylâk adamsa ne diyor?

Aya giden adamlar

Kovdular aydaki adamı;

Aya giden adamların izinden

Aydaki adam gelecek bir gün,

İnecek yine geceleyin aydan,

Aydınlatacak yine uykumu...

Ciddi misin Bülent Ecevit? Ben olsam böyle bir dize eklerim! Daha banal olamaz, "düşünce yöntemi" sayılan şiir!... Gene sahifeleri açalım, şansa... Bu kez, "Yapamadığımız başlıklı bir şiir çıktı. Hayat arkadaşı, Robert Kolejden arkadaşı ve eşi Rahşan Ecevit'e ithaf edilmiş.

"Akşam, kapı eşiğinde, bir terli giysi gibi,

Soyunmak vardı derdinden evrenin..."

(Bunca mutsuz benzetme görmedim. Bunca buzulunu da!)

"Bir entari serinliği giyinmek,

Kendi derdini tespih gibi çekmek elinde..."

(Lâfı güzaf; üstelik frenklerde, banal bir ifade: "égrener sa peine" derler... yani derdini tespih gibi çekmek!)

Gelelim ikinci dörtlüğe:

"Yün örmen vardı akşamları, koltuğa gömülü……"

(O örgüleri görmek isterdim!)

"Karşında polisiye roman okumak senin..."

(Şu dünyada herkesin özlemi başka.)

"Sorgusuz bakışmak, yoruldukça gözlerimiz..."

(Ayyy, bir çift göz örmekten, bir çift göz roman polisiyeden yorulmuş.)

"Sevinçsiz gülmek, üzüntüsüz ağlamak..."

Affedersiniz, sevgili vatandaşlarım, dayanamiirim; böyle sürüyor şiir, mutsuz benzetmelerle, gelişigüzel ifadelerle, tatsız ve imgelemsiz özlemlerle. Başlık, "Yapamadığımız". Keşke bütün bunları yapsaydı da, bu dizelere ihtiyaç kalmasaydı!

Gene Molière'in Clitandre'ı bakın ne diyor:

"Ben de böyle mutsuz dizeler sıralıyabilirdim,

Ama tutardım, gözlerden ırak onları..."

Kitabı üçüncü kez, şansına açmak gerekiyor mu artık?

Bence, ister düşünme yöntemi ola şiir, ister olmiya, Bülent Ecevit iyi şair değil, adı nice şaire çıkmış olsa! Çevirmenliğine gelinceee... Kipling'in "If"ini, bir hayli hırpalamış... Yeni bir şiir yazmış, kendi tarzında... Üstelik de dize atlıyarak!

- Atladığı dize?

- Diyeyim:

"Aşktan mest olmadan, sevecen olabilirsen"dir... anlam olarak!

Bu, benim alanım.

Onu öbür politikacılarından daha az tanırım. Çok daha az. Başbakan olunca, başbaşa birbuçuk saat kadar görüşmüştük Meclis'te. Sonunda:

- Uf, demişti; bir psikiyatrın kabinesinden çıkmış gibiyim!

Bir kez de basın toplantısına gitmiştim.

İşkence hakkında bir soru sormuştum.

O ruhumu sıkan Antoloji çıktığında, Ecevit, henüz tanımadığı bana telgraf çekmişti, kutlamak için! Kaybettim; zaten yazı, mektup, hiçbir şey saklamıyorum, kendi kitaplarımı bile!

Eskiden, daha densiz miydim ne? İnsanları alır, kendime göre portrelerini çizerdim.

Ecevit'in de, o yayın organında, bu yayın organında, portresini çizdim, çizdim... Kimi yanlış, kimi doğru şeyler söylemişim; ama kabaydı, hoyrattı, katıydı yargılarım.

Örneğin, çiftin birbirini etkilediğini yazarken, unutmuşum bir şeyi: Onlar, aynı kuruluşun, biri erkekler bölümünde, biri kızlar, arkadaşça büyümüşler!

Aynı yerde gazoz içmişler, belki yarım şişeyi biri, yarım şişeyi, öbürü!

Beraber müzik dinlemişler.

Beraber sandviç paylaşmışlar, o kocaman kocaman, iki kişilik sandviçleri!

Bu tür beraberlikten sonra, insanlar birbirleriyle evlenirlerse, doğal olarak birbirlerini etkilerler! Fakat teslimiyet özel bir teslimiyet, öyle dışarıya taşmıyan!

Niye eski yazılarımda bu kadar terbiyesiz davrandım?

- Niye, Fransızların deyimiyle, öğleyi saat ikide arıyorsun? Terbiyesizsin de ondan.

Bunu öz özüme dememe mani bir hal yok!...

Benim dövündüğüm şu: Neden, sırf polemik aşkına, kendi alanından çıktın? Neden Ecevit'i, şair, yazar falan olarak ele almadın? İşte bugün bunu yapıyorum ve diyorum ki: "Şiirde, Bülent Ecevit'in nami ve şanı, gerçekle akord edilmiş değil. Bu, benim alanım!"

* * * * *

Ufak örneklerde bir dünya çizilebilir! Feyzioğlu için bir şey geldi aklıma.

Feyzioğlu, arada bir beni görünce, midesine hançer yemiş "ah"larla,

- Yazık derdi, yazık; bu kadar yeteneğiniz varken, gazetecilikte vakit kaybediyorsunuz!

Makam sahibiydi.

Garip frenlerim vardı. Açık açık şunu diyemiyordum: Herkes beni

varlıklı sanıyor ama, eşimin ölümünden sonra gırtlağa kadar borç içinde kaldım... Şimdi yazar Nimet Arzık, gazeteci Nimet Arzığa sığınarak yaşıyor..."

Onun, aslında dert edindiği yoktu. "Nice entellektüel ve entellektüellerin kaderine eğildiğini", kendine kanıtlamak istiyordu; bana değil bile! Kırk kez söylerse, söylediğine kendi de inanıyordu!

- Peki, bana işe yarıyacağım bir kuruluşta, bir kültür danışmanlığı falan verin!

Yaşatmazlardı ya beni orda... O büyük kuruluşlarin, resmî olsun, özel olsun, sanat bölümlerini yıllar yılı görürüm ve de ürünlerini; ağlamak mı, gülmek mi belirleyemediğim sesler çıkarırım. Yazık!

- Tamam, demişti Feyzioğlu. Ben de elimdeki yayın organlarını bırakmıştım.

Bir tek Akbaba'yı, ne olur ne olmaz, silâh olarak elimde bırakarak.

Gazeteci sıfatı üstümden kalktığı gün, tankla ezer gibi ezdiler beni. Ben bu kadar etkili bir kılıç olduğunu sanmıyordum basının!... Bekledim, bekledim, bekledim; lâkırdı olsun diye söyliyeceğini aklım almıyordu. Özel kalem müdürü Lâtif beye (hayattadır) başvuruyordum. Doğrulayacaktır.

Lâtif bey, birşeyler geveliyordu hep:

- Sayın Feyzioğlu, sizi çok sever.

- Maliye Bakanının muvafakatı lâzım.

O sırada Akis'ten teklif aldım, Yeni Sabah'tan, Akşam'dan (Oğuz Akkan'dı yazı işleri müdürü, seri yazılar için).

Kaç tane kılıç buldumsa kuşandım ve çevremdeki katı duvarı gene sulandırdım... O makamlarda, söz senettir der dururlar. Öyle olması da gerekmiyor mu?

* * * * *

CHP taze kan arıyadursun, DP'nin öyle bir derdi yoktu. Taze kanlar, bu yüzden, 20 yıl damarda durdu.

- Anıların hani 60'da kesiliyordu?

- İçimdeki zamanın dünü, bugünü, yarını yok... Geçirikli.

Atatürk'ten sonra, İnönü devri vardı. 50'den 60'a kadar, Menderes devri dendi. Devirlerine adlarını veren başbakanlar oldu. Geçiş başbakanları oldu, Erim'ler, Melen'ler, Irmak'lar, Talu'lar...

Bugüne politikada Özal devri denecek.

Özal'ları, Menderes'ler yarattı, orta direğin orta kısmına güven vererek. Küçük burjuvazi mi diyeceksiniz, bilemem!

Turgut Özal Malatya'lıdır, İsmet İnönü gibi. Buranın halkı çok karışmıştır. Üstelik, lisesini... Kayseri'de bitirmişti.

Gâvur eline gitmiştir ama; "akıl baliğ olduğunda" diye bir deyim vardır ya, o zaman! Akla her girenin, ek olarak lehimleneceği zaman...

Körpe çağının en büyük meraklarından biri, bilek tutuşmak olmuştur. Hani, dirseğinizi masaya dayayıp karşınızdakini sermek. Çok başarılıymış.

Turgut Özal, politikaya yaşıtlarının politika emeklisi oldukları çağda atılmıştır.

Uluslararası kuruluşlar, Devlet Planlama, Başbakan Yardımcılığı, parti başkanlığı, Başbakanlık. Lassa'cılığı da var.

Anavatan Partisinin kuruluşu 1982'ye rastlıyor. O yılın ilkbaharında olaylar su baskını gibi saldırıyor. Turgut Özal ekibiyle Başbakan Yardımcılığından çekiliyor. Sonbaharında da, Şişli'de ENKA'cılarla buluşuyor, Sadıkoğlu apartmanında. ENKA... Bu güçlü kuruluşun Türkiye'de adını duymayan kalmadı.

Politika denizine, daha önce MSP kanalını kurarak girmek istemiş; İzmir'den aday olmuş. Şansı... kazanamamak. Talih kuşu, ne değişik biçimlere bürünür!

Bazen en büyük başarı, başarısızlıktan doğmuştur. En çarpıcı örnek, Reagan'ınki! "Sinemada birinci rollere çıkabilseydi, bugün bulunduğu yerde olmazdı" demiş, yakınlarından biri.

Sinema dedim de; uzay filmlerinin metal adamlarını andırıyor, kafası kimya laboratuvarı gibi çalışan. İnsan kumaşı üzerine değil, kafaşındaki model üzerine beyni işleyen. Doğası gereği, hiçbir karşı-sistemden rahatsız olmayan.

Metal adam, acımasızdı da. Oysa Özal, af konusu konuşulurken, "benim yüreğim yufka" demedi mi?

Birçok başbakanı çok yakından tanıdım. Gazete ile, televizyonla her saatte evimdeyse de, bir tek kez bir-iki cümle söyleştik, bu yazılar yazıldığı zamanda.

Biraz zaman aksın; kafamın süzgeci, olayları aktüalitenin baskısından süzdüğünde biyografisini yazacağım. Başladım bile.

Hiçbir fincan kahvesinin hatırı aramızda henüz olmadığı için, yorumlarım net olacak.

Ne diyorduk? Acımak ve acımasızlıktan söz ediyorduk.

- Efendim, büyük işler yapıldığında, insan acımasız olmalı!

- Bence hayır. İnsan, büyük küçük ne yaparsa yapsın, canlılar için içinin titremesini isterim.

... Sisle yağmur arasındaki anlaşma, havayı bulandırıyordu. Yerlere yapışmış el bildirilerinin buruşuk tersini çamurlar gittikçe basıyordu. Gebeş otobüsler, partilerinin maddi olanaklarını önlerine katıp, peşlerine takıp, konvoylar halinde yaylanıyorlardı.

Anavatan Partisinin baskın konvoyu, "parayı veren düdüğü çalar, parayı veren düdüğü çalar"lı, monetarist bir düttürüyle, yüzlerimize çamurlar ve gülücükler fırlatarak geçti.

Ve ben Turgut Özal'ı düşünüyordum, partisinin kiraladığı bir pırpır uçak yerle gök arasında inişlere çıkışlara girişirken.

Konvoy, üttüre düttüre, konvoyu peşliyordu. Sokaktaki adamın tek kaygısı, bir an önce sokakta olmamaktı. Gene bir baskın, parayı veren düdüğü çalarlı; sonra bir suskunluk. Şimdi SODEP'in bir korteji geçiyor. Onur otobüsünün içinde, böyle işlere alışmamış bir Erdal İnönü solgun solgun gülümsüyor. Bu ne tuhaf bir duygu, İnönü'nün adını öz oğlu bile taşısa, bana izinsiz ödünç almış gibi geliyor.

Bir sürü seçim gördüm, böylesini görmedim. Otobüslerin içindekiler halkı alkışlıyorlardı. Bütün tezahürati onlar yapıyorlardı. Halk kime oy atacağına atmıyacağına çoktan karar vermişti. Durgundu. Bu "halkla ilişki" kesmelere, aldırış ettiği yoktu. Bin yıldan beri kimleri idare etmemişti?

Turgut Özal'ın seçim öncesi reklâm resimlerine uzun uzun bakmıştım. Rötuşlu resimlerdi, ışıkla açıyla.

"Bizim ülkede, seçimle gelmiş tepeye parti başkanı, zeki olur" demişti bir arkadaş; daha olağan ölçütlerle kımildananlardan çok zekidir. İktidar ağacının tepesine tırmandıkları sürede, zekâ gerekmektedir elbette!

Tırmandıktan sonra, çürük dalları ayıklıyabiliyor musun?

Ağacı kemiren kurtları ayıklıyabiliyor musun?

Ayıklamak için savaş verebiliyor musun?

Ağacı, gereken biçimde budayabiliyor musun?

Onlar başka işler...

Turgut Özal artık en tepedeydi. O en tepe... İnsana her eksiğini onardığı duygusu verir. Uzun zaman, o noktadan bir gün gidebileceği gelmez aklına. Gelirse, o karabasan alanına dahildir.

Birbirlerine dolu dolu "abey" diyen bir grup, suya atlar gibi, politikaya soyunmadan politikaya atlamıştı, mestleriyle, lâstikleriyle, üstte ne varsa... Ölçütlerini sökemediğim bir grup: Eksiklik benim kafamda olmalı!

Gene, baskına gider gibi, "parayı veren düdüğü çalar" tonunda Anavatan Partisinin konvoyu geçiyordu. "Bu yerel seçimlerden büyük değişiklik uman var m" diye kendi kendime soruyordum. Neden olsun?

Bu büyüüük, çileli, umur görmüş bir ülkeydi; öyle iki düt düt veya

birkaç içi geçmiş teori tarafından tutsaklığa alınmıyacak kadar büyüüük, çileli, umur görmüş!

- Ben bu işi sevap için yapıyorum, diye kolları sıvamıştı Turgut Özal.

Sevap...

Bizler, yazık, böyle sevaplar işleyemedik. Bize böyle anlatılmıştı.

Sonbahar. Anavatan Partisinin kurulduğu yıl (1982). Devlet Planlama, Başbakan Yardımcılığı, parti başkanlığı ve iktidarın zirvesi...

Olaylar hızlanmıştı. İlkbaharda Özal, yardımcılarıyla, Başbakan Yardımcılığından çekilmişti.

Şişli camiinin karşı kaldırımında, Sadıkoğlu apartimanında, doğurgan ENKA'nın mensuplarıyla buluşmuştu Turgut Özal.

İnsanın endişeleri, iktidarın ağır ütüsüyle ütülenmediğinde, umutla umutsuzluk arasında kolanlar vurur ve yalnızlık çeker, dışarıya karşı nice güvenli görülse de.

Acaba ENKA'cılar kendilerince bir kardeşlerini sevaba mı itiyorlardı, hizmete iterek? Acaba onlar mı, insanın içinde yatan bütün aslanları, "hadi aslanlarım... hadi aslanlarım" diye uyandırıyorlardı? İlkönce ENKA'nın Özal'ı sevaba ittiğini sandım. "Başına iş açma" der dururlarmış meğerse.

Özal'ın zekâsı "cevval" dedikleri türdendi. Bir meselenin üzerinde gezindiğinde, meselenin ana patronunu çıkarırdı.

İnsanlar başarıya ulaşıncaya kadar, nice kararsızliktan, nice savaşı yarıda bırakmak eyleminden, nice pişmanlıktan geçerler. Ben öyleyimdir. İnsanın bu zırhsız yanını güzel bulurum. Sonra, bu aşama

unutulur gider.

Nice güçlüymüşür, diye düşünür insan. Kabı kabına sığmamaya başlar. Kapla sıkı uyumun nice başarı getirdiğini umursamaz ve hattâ oncağızı parçalar.

Bir sürü barış ve yuvarlanış gördüm, birbirine benzer!

50'den beri iki buçuk oy patlaması olmuştur:

Birincisi, demokrasi...

İkincisi, refah...

Buçuk da, istikrar umuduyla!

* * * * *

Uf, sarmısak kokuyor, dedi bir gazeteci arkadaş. Üçüncü kez, sarmısaklı nefesli biri tarafından kucaklanıyordum.

ANAP'ın Gaziosmanpaşa'daki merkezinde seçim başarısı kutlanıyordu. Partililer nice memnundu ki, gazetecileri bile sineye çekiyorlardı. Turgut Özal'ın gür saçli başı, kalabalığın arasında beliriyor, boğuluyordu.

Gazeteciler, bu çabucak kokusu yayılan, sarmısaklı atmosferden uzaklaşırken, yenginin uğultusu, dalga dalga sokağa, kente, Türkiye'ye yayılıyordu. Az zaman sonra, yerel seçimlerin dalgaları da katılacaktı bunlara, Bunca yenginin nedenini kısaca sunmaya çalışacağım; sonra çok az tanıdığım Özal'ın kişiliğini kavramaya çalışacağım, temel çizgilerinde.

... Parlamento seçimlerinin ve yerel seçimlerin sonucuna, dudak bükenlere çok rastladım.

— Hadi parlamento seçimleri, üç parti arasında yapıldı; ya yerel seçimler? Böyle bir sonuç umuyor muydunuz?

İflah olmıyan bizde, halk değil! Dünyayı sadece kendi çıkar ve özlemlerine göre resmeden totemik beyinler! Nesnel gerçeğe toslayınca da, bu beyinler çıngıraklı çığlıklar atarlar hep. Neden kendilerini büyük ihanete toslamış saydılar? Yerel seçimlerle erken seçimi aynı maya ile mayalayıp, aynı oklavayla açtılar. Hamur tutmadı doğal olarak.

"Halk iflah olmaz"mış... Yüzyıllar ve yüzyıllarca, akıllıdan fazla deli idare etmeye alışmıştır halk: Seçimlere giderken, o halkın iki belirgin eğilimi vardı.

Sivil yönetime geçmek.

İstikrar.

Bizim aydınlar, neler kurmuyorlardı kafalarında! Uydurmuyorum, ağızlarından zaman zaman dinledim: "HP gibi bir parti (artık HP'yi neye benzetiyorlarsa), 117 sandalye alırsa, herhangi bir süper-parti, dünyayı toz eder, toz! Erken seçim tünelini delerek, Halâsa giden yolu açar."

Ah bu Halâs Caddesi!

İyi düşünülse; gerçi yerel seçimler Halâs Caddesini yüzüncü kez trafiğe açmamışsa da, sevinç çığlıkları attıracak sonuçlar doğurmamışsa da, aydınların şaştığı kadar şaşılacak bir sonuç da doğurmamıştır.

En büyük hatâ, büyük değişikliklerin meydana geleceğini düşünmekti. Bir düşünsenize... Toprağın sağa kayması bir hayli zamanın işidir.

Bu son iki seçimden, uslu partilerin katkısıyla ola, uslu olmıyanların katkısıyla ola, ancak sağ iktidar çıkabilirdi.

Yakın tarihe bakalım:

50'ye kadar tek parti var: Son yıllarında hayli prestijini yitirmiş CHP. 74'te uzun bir aradan sonra seçim kazandı. Daha önce de iktidara geldi ama, o zaman AP tam teşkilatlanmamıştı.

74'te toprak sola kayar gibi oldu, kaydı ve iç terörle noktalandı. Toprağın sağa kaymasına sol terör de yardım etti. Fikir yüzünden kan dökmeye sol da bulaştı. Sol çözüm önerilerinden halkı uzaklaştırdı.

Entellektüel ağababalar, CHP'nin süreceğine inandılar. Bayatlaşmış sloganlarla, o "iflah olmaz" halkı sürükliyeceklerini sandılar, basının bir kesimi tarafından desteklenip.

12 Mart'tan sonra CHP kazanmıştı ya; 12 Eylül'den sonra da tepesinde İnönü'nün oğlu olan SODEP kazanır diye hesaplamışlardı.

Halk, 6 Kasım'da istediği şeylerden birini ortaya atti; birini de 25 Mart'a sakladı.

- Yok anam yok, tantanaya paydos... "Pas de tantana". Anarşi ve terörün geri gelmesi korkusu, büyük rol oynadı seçimlerde.

Bu gelişme parlamento seçimlerinde nasıl oldu? Üç uslu parti vardı:

Bir tanesi, kutlu kıymetli kurulmuş MDP.

İkincisi, solun soluk mirasçısı, sanıyordu kendisini.

Üçüncüsü, halkın kafasında o süre örgütsel olarak AP'nin yerine koyduğu, arılı, ballı, petekli Anavatan Partisi.

Eğer ANAP, ekonomik politikasından ötürü çok büyük çöküntülere yol açarsa, o zaman arısı-balı-peteği kalmaz. Çok büyük ve alışılmamış türden skandallar birbirini peşlerse, gene o zaman ne olacağını kestiremem!...

Alışılmamış türden... (Bu satırları, ANAP kazandığı günlerde yazmıştım.)

Yoksa bir takım tökezlemelerle "Şvay şvay" gider!

Ama, "ilkönce onlar adam öldürdüler" diye kovboyluğa çıkan bir solun, bir uzunca süre, fazlaca bir ağırlığı olabileceğini sanmıyorum. Halk niye ayıklama külfetine katlansın, "solun da başka türlü kullanılabileceğini" düşünsün?

İşte böyle oldu... Ve totemik beyinlilerin ilkel davranışıyla, entellektüel ağababaları her türlü nesnelliği reddettiler, dış dünyayı egolarının bir yansısı sanıp!

Şimdiki sonuçlar... (İcraatten söz etmiyorum) reel olanaklar çerçevesinde. Zaman gösterecek! MDP dondu, çözülmeğe başlayacak!

HP'den kaymalar oldu. Olumlu değil mi bu?

DYP, yepyeni olmasına karşın, hiç küçümsenmiyecek miktarda oy aldı.

Toparlayalım:

Türkiye'de anti-demokratik kurumların esas bekçisi varsa, kim ki?

Özal'ın önemli demeçlerinden birinde, garip garip sesler çıkıyor:

"Siyasi af isterük ama elimiz kolumuz bağlı..." Bağlayan varsa... ben değilim... der gibi!

Fesat ruhluların aklına, bir takım muvazaalar gelebilir... Fesatlık!

Ben beğeneyim, beğenmeyeyim; halk iki kez onayladı ANAP'ı.

... AP, parlâmenter bir partiydi. Milli irade kavramini güncelleştirmişti. ANAP, Sunalp'in ve solun alternatifiydi. Öyle ola olmaya gerçekte; ANAP'a oy vermek, o halkın gözünde, demokratlaşmak ve sivilleşmekti bir süre!

ANAP'ın muhtemel başarısızlıklarının pususuna, elbette yatmış olanlar olacaktır!

Elbette ANAP denetlenecektir, pusu musu olmasa bile!

- Peki, ters tepecek ne vardır?

- Ekonomik krizi, halkın sırtına vurması, küfeyle!

Ekstrem kanatlardan henüz hesap sorulmaması, yeterince!

MHP, belki örgüt olarak yok ama... Önce Sunalp'i destekledi. Sonra ANAP'a sızdı, akışını sağladı, örgütsel seçimini yaptı ve genel sağ halini aldı.

Sonra... Sabah bir zam, akşam o zama bir ek zam daha yapan iktidar, elbette demokratik alanda, gerine gerine uzun ve sağlam adımlar atamaz. Anti-demokratik kanunlar demeti de elinin altındaysa... O el kolay pençeleşir mi ki?

MHP sızıntısı, kilit noktalara gelecek mi? Örgütün içinde eriyecek mi?

... Dünya tütüyor sınırların ötesinde. Bunalım yalnız Türkiye'de değil!

İktisat politikasına gelince... Bazı Orhun taşlarını yerinden kıpırdatmadan, radikal çözüm olabilir mi? Hep. palyatif çözüm söz konusudur.

Özal'ın Aşil Topuğu, koca bir tabandır!

ANAP'a ekstrem uçların sızışı dikkatle gözlenmektedir. Sol, bozgun halindedir.

ANAP gâh herkesten ilerici (konuya göre), gâh gerici. Bu rol değişikliği bizce pek güven verici değil! Birkaç ay sonra, gözlemlerime renklerini değiştiren gözlemler katıldı. Gelenek sürüyor.

Sayın Özal, kendini sınır dışına atıyor durmadan. Şu son otuz yılın tarihinde, bu davranışta bulunanları gözümün önüne getiriyorum...

Turgut Özal'ı can cana son görüşüm, Büyük Tiyatro'da sanatçılara plaket verilişindeydi. Kırk yıl çile çekmiş sanatçılar, bir gün onore edilmekten o kadar memnundular ki, üzülüyordum insanların gönlünü almak bu kadar kolay diye... Bu kadar kolay mı?

Ödüllerini almış, sahnede, dünyada gecikmiş hayaletler gibi duruyorlardı. Hanımlar gene bütün bu çağın hanımları gibi zamanın pençelerinden iyi korunmuşlardı. Beyler, erimiş, çarpılmış ve titrektiler.

Salondaki kalabalık, yerli protokol üzreydi: Sanatkârların yakınları, basın, bürokratlar.

Onur locasında. Devlet Başkanı oturuyordu, yalnız. Öbür localar da doluydu. En sağdakinde Özal çifti vardı. Özal, gözlükleriyle bütün tören boyunca, iki sahifelik programı, inceledi ha inceledi. Eşi, o kadere el atmiş haliyle oturuyordu, sessiz...

Dünyanın hangi dağdağasından ve dırdırından kendini masun tutmak için, o kadar dalmıştı ki programa Turgut Özal? Sonuna kadar öyle gitti! Fuayede sordum:

- Bu kadar ne okuyordunuz?

Eşi atıldı:

- Benim gözlerim hasta, programı bana okuyordu.

Kimse sesini çıkartmadı, hele Özal. Fransızların de yimince, "Nul n'est prophète en son pays." (Hiçbir ölümlü kendi ülkesinde peygamber sayılmaz.) Bir de, ikinci bir deyimleri vardır... "Kimse, eşinin önünde, büyük adam değildir." Güzel sözler... İnsan evine girerken, kral olsa bile, tacını çıkarır. Ama Turgut Özal, öylesine iyi bir eşti ki, kamu önündeyken bile eşinin önünde "tacını" çıkarıp önüne serebilirdi.

* * * * *

O zamanlar Başbakan Yardımcısıydı. Bizler, gene bizlerdik!

Herkes, bankerleri perçemlerinden tutamayınca, yetkililere saldırıyordu. "Niye bu kadar reklâmlarının yapılmasına izin verildi" diye. İnsan hiç suçu öz özüne yüklemez!

Bankerlerin yaşlı kurbağa yeşili koltukları, orda burda kaldırımlarda sürünüyordu, Ankara'da!

Olay, yazık bizde, küçük tasarruf sahibinin başına ilk kez geliyordu. İngiltere, Fransa, hattâ Amerika, bu gibi nice vartalar atlatmıştı. Bunca deney boşa gitmemişti. O deneyler olmasa, bir dişlek John, Financial Times'ı okuduktan sonra, gevşek bir elle, beşyüz dolarcığını teslim ettiği bir bankaya, telefonu çevirip talimat verebilir miydi?

Bizler hazırlıksızdık. İki damla kar yağdığında da hazırlıksız ve suçlamaya hazır. Onbinlerce insan, milyarlarca parasını, sihirbaza teslim eder gibi etmişti.

Bilgiçlik taslıyanlar, makro-ekonomi gibi lâflar ediyorlardı.

Parasını sihirbaza teslim edenlerin çoğu, makroyu makaradan ayıracak güçte değildi. Makro-mikro, altüst olan bir hayatın karşısında ne yazardı?

Politika elbette ekonomiyi etkilerdi ama, ekonominin kendine özgü kuralları da vardı.

Türkiye'nin ekonomisinin özelliklerinden biri de, tasarruf sahiplerine verilen faizlerin düşüklüğüydü. Sanki kefen parası diye koyuyorlardı insanlar, paralarını bankalara! Sokakta düşürmemek veya çaldırmamak için.

Ben hâlâ param olunca, o nedenden koyarım! İnsanların çoğu benim gibi düşünüyordu ki, bu komik faizlere yıllarca katlandılar.

O para tapınakları, bankalar, uzun yıllar, böyle düşük faizlerle muazzam paralar topladılar. Tapınaklar, kendi kârlarını sağladıktan sonra, gene ucuz ucuz faizlerle parayı, sanayicilere, tüccara transfer ettiler. "Allah razı olsun, banka paramıza sahip çıktı zihniyeti, 60-70 arası büyük sorun olmadı. Önemli bir enflasyon yoktu. Enflasyon deli deli tırmanmaya başlayınca, resmî faiz çok altta kaldı.

Bankalardan kredi alanlar, çok kazançlı çıktılar. Bankalar da kazançlıydılar. Kabak, küçük tasarruf sahiplerinin başına patladı, ama

ne kabak! Uzun zaman, patlamak için kafasının çevresinde tur atan kabağın, küçük tasarrufçu farkında olmadı. Bugün hâlâ birinin aylik geliri kırk binden elli bine çıkarsa, birşey geçmiş sanir eline. Beyni çünkü hep eski otomatiğe bağlıdır. Paranın değerinin nice aşındığının, şimdi şimdi farkına varmaktadır azıcık.

Belki Latin Amerika'da, insanlar birçok para vartası atlattıkları için çabuk uyanırlar!

Küçük mevduat sahibinin tasarrufunu korumak için çare aradığında bizde, çok zaman akmıştır.

Amiyane deyimle, fırsatçıların kafalarındaki jeton da, o kadar erken düşmemiştir. Onlar da zaman yitirmişlerdir.

Biliyorsunuz, bizim banka sistemimizde, bütün bankalar Merkez Bankasına bağlıdır.

Negatif diyeceğimiz faiz, uzun zaman sürdü. Fakat enflasyonun önünde sistem elbette fire verecekti, şişkin bir balonu en olmayacak yerinden "ur"landırarak...

Sistemin "ur"lanması, işte bankerlik olayı. Ekonomist olmadığım için, dilimce konuşuyorum. Bir takım adamcıklar ortalara fırladılar. Bir tanesi, onsekiz yaşımdaydı. Bunca güven akıtmak birdenbire, güvensizlikten gelir. "Yüksek faiz veririz" diyene varımızı yoğumuzu akıttık. Onlar da, ille ve ille dolandırmak için değil, kârlı kârlı belki yatırım alanlarına akıtırız diye düşünmüşlerdir ilkten. Krediye susamışlık çoktu. Bankerler ilkten vurdular. Vurdukça vurma sarhoşluğuna kapıldılar. Böyle bir olay, yasakla falan çözülmez. Temelden bir şey yapılmazsa, hiçbir şey yapılmamış demektir.

Düşürebilirsiniz isterseniz yüzde 10'a faizleri; ama o zaman, insanlar emlâke saldırırlar. En basitinden konuşuyorum; iddialı takır takır uzman da değilim, azman da...

Bugün yeniden öyle bir furya olabilir mi?... Olur da, insanlar unutur da!

- Böyle bir felaket kaçınılmaz mıydı? Bu banka sistemiyle, evet... Bankalar, zamanında davransaydılar, balonun uru bu kadar gürültüyle patlamazdı belki!

Kendi alanım olmadığı için, "eğer"lerle, "belki"lerle konuşuyorum.

Faizler yükselseydi, bankerlerin operasyon alanı daralırdı!

Jules Romains'in, Les Hommes de Bonne Volonté'sinde bir Haverkamp var, bizim Kastelli'nin devsel Batılı abisi. Bir şey gene beni şaşırtıyor ve hep şaşırtacak: Neden, tek bir tasarruf sahibi, en basit bir sağduyu hesabı yapmadı? Neden, "bu Neandartal Adam beyinli bankercağızlar, bana niçin yılda yüz bin lirama, yüz yirmi bin lira versin?" diye öz özüne sormadı? Yatırım yapana bu para ne kadar faizle veriliyor diye, aklının köşesinden geçmedi?

Bankercağızlarda toplanan para, sadece sanayiciye mi giderdi? Mafyamsı işlevlere de gidemez miydi? Yatırımda bulunan, kredi alan canlı da, mal sattıklarının alım gücü azalınca ne yapacaktı?

Zincirleme geri tepecekti herşey!

Böyle bir borç furyasına durumumuz yatkın mıydı? Panik başlamayacak mıydı er geç? Kuyunun dibinden bakan kurbağa, gökyüzünü kuyunun ağzı gibi görmediği gün, ne olacaktı? (Bu deyimi Halil Berktay kullanmıştır.)

İşler garip bir tefeciliğe dönüşmüştü!

Büyük işadamlarından bazıları bana, yakınımdılar da, ciddi ciddi "Kızınız Bodrum'daki değirmenini satsın, parayı bankere versin, rahat edersiniz" demişlerdi.

İyi niyetliydiler bana karşı. Böyle bir körlük psikozu nasıl doğdu?

Gene halk sonunda, acı sağduyusunu yardıma çağıracaktı. Örneğin Jale abla... Bir buçuk milyonu havalaninca, bankerini sevgilisinin yatak odasında yakalamıştı. Atinalılar ile Lakon'lar arasındaki diyaloga benzer bir diyalog geçmişti aralarında:

- Silahlarınızı verin.

- Sıkıysa gelin alın...

Lakonik sözcüğü, yani kelâm tasarrufuyla konuşmak, onlardan gelmedir.

- Paramı ne yaptın, diye bağırmıştı alengirli yatak odasında, Jale abla.

- Bana neden güvendin, demiş banker.

Adamın yakası Jale ablanın elinden düşmüşmüş! Bankerler imza dışında garanti veriyorlar mıydı? Ateşlenmiş fünyeyi evine soktuktan sonra, neden "alan patlayabilir" denmesini bekliyordu herkes?

Ben burda profesörünü, bürokratını, basınını hoşgöremem! Neden bu kadar kolay oturdular kumar masasına? Bilgiçliklerinden geçilmiyordu; ülkenin koşullarını neden hiç hesaba katmadılar?

Bence, kimsenin ödeme sorumluluğu da yoktu. Kapitalist ekonomi kavramı böyle hoş mu? Evet, politik yatırım diye bir şey de vardır hayatta... Önlem diye de birşey vardır... Dünyada! Faizleri de yüksek tutmak vardir, banka faizlerini... Civataları sıkıştırmak da vardır. Herhangi bir çevre kendini sorumlu sayarsa böyle konularda, bedelini ödemek de vardır... Dünyada!

Benim asıl üstünde durduğum nokta başka. Net sonuç: "Aklın nerdeydi" diye kendine soran yok hâlâ. Beni ilgilendiren:

- Uçtu para da, kimlere uçtu?

Bence sırrolan bankerlerin çoğu, bu paraların çok az bir kısmıyla toz oldular.

Kredi alanların kaçı ödedi bu kredileri?

Kimlerde kaldı en önemli kısmı?

Bankerlerin kredi verdikleri kimlerdi?

Alegorik bir piyes yazılabilir: Bir tarafları cüce, bir tarafları dev, bir takım canlılar toplanıyorlar.

- Bize tonlarca altın gerek, diye tiz tiz çağırıyorlar... Bize o milyarları toplayanlar gerek. Giysilerinin bol kollarından birtakım yaratıklar çıkarıyorlar. "Bankerler" bunlar... Onlar bir elden alıyorlar, bir ele veriyorlar... Tanyeri ağardığında, sihirli boru öttüğünde, garip garip yaratıklardan ortada kalanının, vay haline! Öbürleri, cüce-devler, yok piyasada!

Opera olur, opera!

Piyasa mekanizmasında çok büyük bir "expropriation" meydana gelmişti. Tasarrufun büyük bir kısmı, "deve" oldu. Deveyi çömeldiği kumda arıyanlar var mı? Seçkin ekonomistler, cesaret, bilgi ve bilinçle, arasın isterdim. Belki bir iki yıllarını alır...

Sermayenin hangi kesimindedir bu para? Merak eden var mı?

Ben bu araştırmayı istiyorum.

Neden bunları, en çok zarar görenler bile düşünmüyor? "Allah verdi, Allah aldı" der gibi bir tutum takınıyorlar?

Bu konuya neden saptım, bilmiyorum. Belki içimin saatinde, zaman kavramı yok da ondan.

Eliptik notlar karalanmış, kuru bir karnecağızla desteklenerek yazmıyorum da ondan... "Taze kan" derken, zamanda bir kanguru zıplaması yaptım, neden olduğunu bilmeden!

* * * * *

Turgut Özal'ı son gördüğümde (bu satırlar yazıldığında), onda genelden gelen bir rahatlık farkettim. Belki "başka alternatif yok benden ve benim politikamdan" diye düşündüğü için.

Şunu gözönünde tutması gerek: Atatürk değil ki o, büyük kitlelerin tepkisi onu başında taşısın! İcabında, fire vermiyen çok sıkı önlemler alabilsin. Dışarıya para sızmasını önliyebilsin!

Bütün dünya krizde sıkışmış!

Görünürde, ekonomik politikada iki çözüm olabilir: Refahı paylaşmak veya orta direğe yüklemek. İster orta direğe, ister orta direğin altına; en altta kalanın vay haline!

Hâlâ, "tek alternatif benim ekonomi politikam" diyebiliyor mu, rahat rahat? Soralım, "evet" diyecektir. Şimdi tarih sahifelerini karıştıralım! Tabana yaslanmadan yapılanların, ömrü ve akibeti pek parlak olmamıştır şimdiye değin; ama o iktidarın baş döndürücü esintisinde insan başka türlü düşünebilir. Yer sarsıntısında kendisini, salıncakta kolan vuruyor sanır. Bakalım, zaman ne gösterecek!

Pek, iki yakayı birleştirmeyi düşünüyor gibi değil sayın Özal. Pasta büyükken dert yok. Pasta küçülürse, Sulukule'nin dilimi, Yeniköy'dekinden daha çabuk küçülür.

* * * * *

Bu satırların bir kısmını Turgut Özal iktidara gelir gelmez yazmıştım.

Bir kısmını da, üç dört ay sonra...

Hâlâ kendilerini iğfal edilmiş sanan büyük uzmanlara da gülüyorum. Bankerleri bile yargılamıyorum ben, çok görkemli aptallıklarla oynadılar diye. Neandartal Adam kafalı bankerleri!

Teknik Üniversiteyi Özal ne zaman bitirmişti? Elliden ya biraz önce, ya biraz sonra.

O devirde, o okulu bitiren kıvrak zekâlı Anadolu çocuklarını düşünüyorum. Sert yargılıyamıyorum hiçbirini, ne yapsalar, ne yapmasalar!

Köy iyidir de... Köyleşmeye başlıyan metropol, ucubedir.

Bir geri zekâlılaşmaya başlıyan İstanbul'a varıyorlardı çocuklar, cenneti âlâya vardıklarını sanarak. Eğitiliyorlardı orda.

Ortada henüz, "ah eski İstanbul ah" diye bir yalan da yoktu. Hangi eski İstanbul? Kanunî'nin zamanındaki mi? Sinekli Bakkal'daki mi? Mütareke zamanlarınınki mi?

Düşünün, bir kocca metropolü:

Operası? Yok!

Tiyatrosu? Alaydan yetişmiş bir iki adamın elinde.

Balesi? Yok!

Gençlik kulüpleri? Yok. Futboldan söz etmiyorum!

Doğru dürüst kütüphanesi? O da yok!

Evlere girip çıkmak da yoktu.

Anadolu'dan gelen yetenekli delikanlılar için, peki ne vardı o devirde?

Kanlarını damarlarında donduracak ne mümkünse vardı!

Dershanelere gidiyorlar... Bazıları da dergâhlara gidiyordu, dershaneden sonra! Analarının köftesi bile yok! Çok istisnai bünyeler dışında, bu formasyon ne verir insana?

Fakirlikten gelenler de çoğunlukla gaddar olur, altlarına karşı! Bir tekmede sıyrılmak ister çünkü, onların temsil ettiği perişanlıktan!

Yoksula karşı yakınlık, gene üst burjuvazinin icadıdır!

Kız arkadaş falan, hak getire! Flört falan, hak getire! Kaba eğlence, belki.

Sokaklarda dolaşmak var.

Bir de büyük lüks: Sinema... O da nadiren. Sokaklarda tatsız galetalar satılıyor, odun odun, görünüşünde de, tadında da! Sonradan sosyetenin çaylarında sunuldu ya, merkeplik havuçların drink'lerle sunulduğu gibi!

Eksik büyüyorlardı bu çocuklar.

Dışardan müthiş göç başlamıştı İstanbul'a!

Tarihi kültür? Gene hak getire!

Yalnız yeni gelenlerinki değil, belini azıcık doğrultmuşların da, büsbütün doğrultmuşlarin da!

Çocukların çoğunun, alışkanlıkları da yoktu, birkaç yüzyıl sürünce gelenek denen!

Bu çocuklar, sayı ezberleye ezberleye İstanbul'da yaşıyorlardı.

Kendilerini dâhi sanıyorlardı. Dâhi başka nasıl olur ki?

- Rakkam ezberleyerek!

Bol çalışan, lisedeyken çoğu üç ayrı renkli kalemle not tutan ve kitap okuyan çocuklar. Zaten, liselerini birincilikle bitirdikleri için, çevreleri onları büyük adam ilân etmiş!...

İnsanların çoğunun tabanı pek yalınkat. Ben o yalinkatlıkla, sokakta birikmiş yağmur suyuna bile basmağa çekinirim. Onlar, okyanuslarda kulaç atmağa çekinmezler. Belki tehlikesini, derinliğini, karşılaşılabilecek canavarlarını bilmezler.

Turgut Özal, kendi isteğiyle değil ama, bu çevrede yaşamıştır.

İktidardan çekilirse, tutumu ne olur diye düşünüyorum. Evcek bilmiyorum ama, kendisine birşey olmaz. Öyle hava basıp Avrupa kürsülerinde ders vermez.

"Mazul sadrazam" gibi, konağında oturmaz ve bütün ülkeden ziyaretleri kabul etmez.

"Geldim" der, "gittim" der; şimdi gitmeyi hiç mi hiç düşünmek istemediği halde!

Daha hallı hamurludur gerçekle. Kırılmaz da!

OECD'de önemli bir post kabul edebilir. Bir büyük şirketi üstlenebilir: Amerika'da savaş ilâhı MacArthur'un yaptığı gibi.

Televizyonda izliyorum; hâlâ boynunun bir tarafı bir omzunun üstünde daha uzun ve öbür omuza devrik! Büyükler kuşkusuz, "büyük adam olacak" demişlerdir... Ve o, tevazunun verdiği eğiklikle dinlemiştir.

Bütün bir çevreyi oturtuyorum kafamda! Pastanın büyük payını yıllarca almayan... Birbirine de pek yakınlık beslemeyen!

Dedim ya... Alttakini anlamak, ona hak tanımak, büyük burjuvazinin icadıdır!

Öyle fantezi başka kimin olacak?

RENK DERGİSİ VE ÖYKÜLER

Resepsiyonun karşısındaki duvara yakın dört koltuk dizilmişti. Üçü boştu. Dördüncüsünde, akça pakça esmer bir hanım oturuyordu. Bakışı hayalsiz ve dar ufuklara saplıydı. Dar eteğinin yırtmaçını, birkaç denemeden sonra, "zirveye vardırmıştı. Nefesi heyecanlıydı, körük körük.

Ekşimiş turşu yüzlü, erimiş akide gözlü ve de kerli ferli bir adam:

- Burda bekle, şimdi inecek, diyordu kendisine.

Hanımın kıpırdanmaya niyeti yoktu. O tirbuşonvâri burduğu bacaklarını tehlikeye koyamazdı.

Hiç koltuk dizmezlerdi Park Otelin holüne. Yaşlı beyin isteğini yerine getirdiklerine göre, epey ağırlıklı bir kişi olmalıydı.

"İnecek olan, Menderes'ti. Park Otelin mütevazi bir dairesinde oturuyordu. O mütevâzi, yeşil kaplamalı salona "süit" denebilirse, süit... bir de herkesinki gibi, kocaman karyolaya kurban edilmiş bir yatak odasına...

Menderes, dekoru bile kendinden parlak istemezdi gönlünde! Hilton yapıldıktan sonra, oraya geçmesini az mi istemişti Hilton'un kendisi? Yenememişti, Menderes'in Park Otele alışkanlığını!

O "saltanatlı" dedikleri devirde, maddeten zordaydım. Bizim ailenin kaderiydi benimki de. Mevki falan iyi de, maddeten durum parlak değildi. Eşim, çevreje dış görüntümüz pek aykırı olmasın diye, ha kürktü, ha kumaştı getiriyordu yolculuklarından. Benim üzüleceğimi sanıyordu, partal yoksunluğundan. Bütün ömrüm, çuval giysem de, dilensem de, kendimi evrenin imparatoru diye ağırlamaktan vazgeçmemiştim ki... Görünüşte, çok parlak bir hayat sürüyorduk:

Florya'da, politik yazlar geçiriyordum; yöneticilerle burun buruna, Renk adlı bir derginin sahibiydim; sabahtan akşama kadar karakuşi buyruklar yağdırılan Anadolu Ajansı Genel Müdürünün eşiydim. Saltanat buna denmezse neye denir?

Benim "saltanatımla" uğraşanlar için, herhalde bunlar önemliydi! İki çocuğum vardı yanımda. Biri 9 Ekim'de doğmuştu 1954'te, biri gene 9 Ekim'de 1955'te! Mutluluğum buydu. Büyük çocuğum Robert Kolej'deydi, İstanbul'da. Onu özlüyor, merak etmiyordum: ilk eşimin ailesi, üstüne titriyordu.

Hükümet merkezi "yerine" kullanılan Park Otelde, hayatın hiçbir ilginç tarafı yoktu. Hayat yoktu. Bir adam vardı, bütün haklara sahip. Yaranmaya çalışılan, önünde geri geri gidilen, koridorda rastladığınızda.

İlk kez oluyordu bu! Açık açık, kadın getirmişti bir kerli ferli, erimiş akide gözlü kişi. Belki Menderes'in gözüne çarpar diye de, hole oturtmuştu, saksı örneği. Çarpmadı. Halide Edip'in Sinekli romanında bir cümle geçer:

"Yaşlı adamları elde etmek zordur, onların bağları vardır."

Zaten Menderes, Meşrutiyet zamparası olmaktan uzaktı. Bir-iki büyük duygu, süslemiştir hayatını. ... Hah, geliyordu. Ben sonucu biliyordum, bir köşeye yapışmış, resepsiyonun önünde.

"Cevval" adımlarla birkaç basamağı indi. Ne dizilmiş sandalyaları gördü, ne akça pakça hanımı, ne yazık, ne de yüksek "seviyede" yırtmacı. Hol dalgalandı. Dalgalanmanın arasından, kuyruklu yıldız gibi geçti gitti, nereyi alaşağı edeceğim diye, incelemeye, İstanbul'da. Arkasındaki grupta eşim de vardı; ama o, dere tepe yürüyüşlere katılanlardan değildi. Menderes teklif etmemişti iyi ki!

Hanımcağızın vücudunda, bir yığılma oldu. Kerli ferli adam yanıbaşına dikildi:

- Üzülme, başka bir gün, yakında...

Üzülen, kendisiydi.

Bütün gün için çıkmıştı Başbakan. Öyle denmişti. Ben işimi ayarlamıştım, iç işbirlikçilerimle. Renk dergisi için bir röportaj hazırlıyacaktım... Menderes'in Gardrobu hakkında. Bir Gardrob, bir yaşama stilinin, bir psikolojinin yansısıdır. O Afrika tanrıçalarının kolyeleri gibi, uzun boyunlu gömlekler; o kusur kapatan uzunluklar kısalıklar; renk seçimi... Ev sahiplerini, bir evin doşenişinden çıkarabilirsiniz. Burada da öyleydi... Büyük iş yaptığımı sanıyordum. Eşime tek kelime demedim ki, ölmeğe kalkmasxn! Vaktim boldu... koca bir gün.

"Kendinden yeter derecede söz etmiyorsun" dediler; ama çocukluğum dışında, kişisel hayatım hep olayların "met" inde, suların altında kaybolur gibi kaybolmuştur. Yeni yeni kendimi yaşıyorum.

Yöneticilerin yanıbaşında yaşamak istemedim. Öyle oldu.

Bir gün Samet Ağaoğlu'na çok gülmüştüm. Ankara Palas'ta, büyük bir suarede yanıma geldi:

- Size bakıyorum da, dedi... Çok harissiniz; ya bir büyükelçinin yanında görüyorum sizi, ya bir vekilin...

- İyi ama Samet Bey, burada çöpçü yok ki onu tercih edeyim, dedim...

Komiktiler... Çevrem buydu. O çevrede de kişilik, olayların altında can veriyordu.

Bir dergi çıkarmaya başlamıştım: Renk. Aktualite dergisi. Her hafta ben dolduruyordum. Havadis gazetesinin matbaasında basılıyordu. Zaten Renk'in yazıişleri müdürü Sacit Öget (o da bir otomobil

kazasında gidecekti, Bolu yolunda), Havadis'in de genel yayın müdürüydü...

Elliyedi miydi, ellisekiz miydi; o sıralarda işte! İktidarın kaşı çatıktı artık... Kâğıt baskısını denemişlerdi. İlk kez kâğıdımı bana Sıtkı Yırcalı sağlamıştı.

Yoksa, öbürleri vermek istemiyorlardı. Dergide her hafta bir mektup vardı. DP'li Ahmet Başarmış, CHP'li Mehmet Başarmış'a yazıyordu. O da yanıtlıyordu. Bunlar iki kardeşti. Kendilerine saygıları olan aileler gibi, her biri, ailenin kesintisiz şanını sürdürmek için başka bir partidendi... Eğlenceliydi yazı. Aynı olayda iki tarafxn görüşünü yansıtıyordu. İktidardaki bazı kişilerin keyifleri kaçmaya başlamıştı bu mektuplardan. O kadar masumdu ki oysa. Sadece mizah üzreydi. Herhalde, demokrasilerde... En az revaçta olan, mizahtı. "Manevî şahsa hakaret" oluyordu mizah nedense. Neden yazıda da, karikatürde değil, bilemem! Karikatür, şöyle bir bakılıp, gülünüp atılıyordu!

Basın-Yayın, Server Somuncuoğlu'na bağlıydı bu kez. Beni bir gün eşimle Sürreya'ya dâvet etti. Yarı karanlıkta, mumlar yüzümüzde titreşirken, büyük teklifini yaptı. Elbette emir ve kumanda almıştı.

- Renk dergisi bir başarı... Büyütelim... Size bol kâğıt tahsis ederiz. Makinalar getirtiriz...

"Tanrım, iktidarla birlikte adım atmak ne avantaj!" diye düşündüm.

- Büyürse, uyur!

Eşim, "tek dur" der gibi bir işaret yaptı. Ne iyi niyetliydi o!

- Büyük "Zafer"... size yetmiyor mu?

- Teklifim ciddi.

- Ben de ciddiyim. Çok teşekkür ederim, dergi küçük kalsın!

Oynak zekâlı, uyanık bir adamdı. CHP'den geçmişti DP'ye.

- Sizi kırmaktan korkuyorum. Erkek olsaydınız, size ne derdim biliyor musunuz?

- Biliyorum: Siz adam olmazsınız, derdiniz!

Güldü:

- Nereden anladınız?

- Bana en çok söylenen şey bu da... Vazgeçtim adam olmaktan; o yeteneği kendimde göremiyorum.

- Estağfurullah... Şerif, hanımefendiyi belki sen yumuşatırsın!

O an eşim için üzüldüm: Bu yumuşak, bu tatlı, bu uyumlu adam, keşke benden daha "yola gelir" biriyle evlenseydi!... İçi gidiyordu. Günlük gazete, en büyük düşüydü! "Ne yapabilirim" diye başını salladı! Önünde, rotatiften çıkmış dilim dilim gazeteleri görüyordu, pastirma dilimi gibi. Büyük müttefiklerin böyle havadan tekliflerinin, ne menem tutsaklık olduğunu düşünemiyordu.

- Ben olmıyayım, o yapsın.

- Biz sizi istiyoruz.

Server Somuncuoğlu, eşimle aynı Londra uçağında ölecekti. Bazen, o akşamın mumlarıyla beraber, Şerif Arzık'ın gözlerindeki hayal kırıklığı titrer belleğimde. Renk birbuçuk yıl kadar çıktı. Satışı kırk bine

yakındı; zaman için müthiş bir sayı... Dağıtım, her zaman problemdi.

Eşimi, bir-iki iktidarı övücü yazı yazmaya yeltendiği için, Renk'ten çıkarmıştım. Dağıtımı üstüne almıştı. Kazma Biraderler adında bir dağıtım şirketi bulmuştu. Haftada bir İstanbul'a gider, kontrol ederdik, derginin oraya aktarılışını. Eşim öldükten sonra gidemedim. Bir dost:

- Yahu, sizin Renk'e acıyorum. Basılıyor, deste deste yağmurda kalıyor o dağıtım şirketinin önünde. Birkaç yüzü belki İstanbul'a dağılıyor, demişti. Anadolu bayilerinden de para pek toplanmamıştı son zamanlarda. Renk'i bir ölünün gözlerini kapatır gibi (daha canlıyken), Sacit Öğet'le kapattık!

Bugün, bir İstanbul gazetesi Renk diye bir ek çıkardı. İsmi, herhalde o zamanın dergisini bilen biri takmıştı. Bir hoş oldum ilk gördüğümde.

Renk'in serencamı da, garip oldu. Tuttu. Ama, Şerif Arzık'la Sacit Öget, çok pembemsi hesaplar yapmışlardı başlangıçta. Yüz elli bin satacağını düşünmüşlerdi. Yoğun sandığımız radyo ilânı, çok az duyulmuştu...

Renk çıktı. Haydarpaşa'da, Kadıköy'deki bayiler, bir-iki gün içinde bir miktar daha istedikleri için, beyler bayram düğün etti... İki ay sonra Anadolu'dan iadeler gelmeğe başladı. Geliyor geliyor, bitmiyordu. Havadis'in deposunda Bergama sütunlarını andıran Renk sütunları yükseliyordu.

İkide bir, Sacit Öget'le (çok sempatikti) eşim, depoya giriyorlar, ellerini kavuşturuyorlardı, depoların artık almadığı sütunlar karşısında. Sonra gerçeğe döndüler. İyi tuttu Renk... Astronomik sayılara varmasa da.

Kâğıt tahsisi çoktu. Yüz elli bin baskıya göreydi. Biz kırk beş-elli bin basıyorduk, bildiğime göre. Bir takım adamlar türedi. Birgün Havadis'te, eşim, Sacit Öget, bir-iki milyonerliğe tırmanan haydut kılıklı adam, oturuyorlardı:

- Efendim herkes yapıyor, diyorlardı... Size de tonlarca kâğıt geliyor. SEKA'nın deposundan; alırsınız. Yolda daha matbaaya varmadan, falanca yerde, adamlarımız deponun önünde bekler... Üçte ikisini boşaltırız! Herkes yapıyor!...

- İhbar ederim, diye tepem atmıştı... Bu gün o kadar "namuslu" olur muyum?... Bilmiyorum. Birçok oyunun regulası kalmadı çünkü! Hiç!

Haydarpaşa'da Antikacı Zeynel'i anımsıyorum. Bağdat'a mı, Tahran'a mı ne, gidecek olan eşime yaklaşmıştı. "İki bilmem ne halısı getirirseniz" diye sürtüştürmüştü parmaklarını. O, mesleğini yapıyordu. Antikacıydı. Halı tüccarı olmayan, devlet yolculuğuna gidenlere, bu teklifi bu kadar kolay yapabiliyordu.

Böyle bir dünyada yaşıyorduk... Haydut kılıklı, milyonlara tırmanıcı adayın teklifine o kadar tepki göstermek, saflıktı! Küçük işti aslında!

Yazarken, neler gelmiyor insanın aklına... Bir de tabii, büyük erdem kelimeleri, teorileri... Kimse eksik etmiyordu ağzından! Sözlükte vardı ya, erdem... Haddini ve sınırını bilsindi ve sözlükten dışarı çıkartmasaydi burnunu!

Ve bizler işte, bize verilen kâğıdın kısılması için dilekçe vermiştik; ihtiyacımıza göre verildi... Bugün yapar mıyım? Bilemiyorum!

... Gene anılar saldırdı. Evet, Menderes kendisine sunulmak istenen hanımı görmemişti bile!

İyi ayarlamıştım herşeyi... Düşünmemiştim o gün, Menderes'in birdenbire otele döneceğini...

Odasına girecektim, iç destekçilerimin yardımıyla. Dolabını açacaktım... Ah, yazık, resim çekmesini bilseydim. Ama, Ahmet Başarmış, Mehmet Başarmış'a anlatacaktı, Renk'te mektubunda...

Çok masumduk. Büyük röportaj sanıyorduk bunu! Odaya girdim ve kısa bir süre sonra koridorda gürültüler oldu... Aaaa, ayak sesleri yaklaşıyordu odaya. Kapı açıldı. Biri, artık kim ise, göz attı içeriye. Ve sonra, Menderes girdi.

Balkona atmayı düşündüm kendimi... Dışardan görürlerdi.

Belki, odaya kim göz attıysa, Menderes hemen topuklarında olmasaydı beni farkederdi büzüldüğüm yerde. Ne diyebilirdim o zaman?

Menderes girdi. Ne esmişti aklına? Neden, eseceğini hesaplamamıştım?

Korkumun arasından, onu siyah şosetlerle gördüm, jartiyerli.

Biraz sonra beni eliyle koymuş gibi buldu.

Şaşkınlıktan sadece baktı!

Özenilecek durumda değildim! Aptal bir suçüstünde yakalanmıştım.

Ayağa kalktım ve kapıya fırladım:

-Durun, ne oluyor!

Odayı şaşırdığımı söyliyebilir miydim; ama bir yalan düşünürken, gerçek kendiliğinden ağzımdan fırladı:

- Renk dergisi için röportaj hazırlıyacaktım da...

- Eeee?

- Gardrobunuzu görmek istedim.

- Söyleseydiniz!

Gülüyordu:

- Söyliyemezdiniz, çünkü benimle konuşmuyordunuz!

Gelmek sizdendi, bırakmak bizden!

Zile basmadı. Kapıya kadar gitti. Aralayıp, "bana Şerif Arzık'ı bulun" diye seslendi.

Buldular. O da beni arıyormuş. Şaşkın yüzünü anımsadıkça, hâlâ gülerim!

- Burada ne arıyorsun, diyecek kadar şaşkındı.

- Hiç, dedi Menderes; Renk dergisi için röportaj yazıyoruz. Konu olarak, başbakanın Park Otel gardrobunu seçtik. Herhalde bana karşı "iğbirarı" yoktur artık. Ben efendiliğinin takdirkârıyım...

İğbirar... efendilik... takdirkârlık... Keşke kendimi dışarda bulsaydım!

- Eşin sütlü kahve sever, pasta da... (Ay, oburluğum bu kadar mı yayılmıştı?) Getirt, odaya girmesinler.

Bir çeyrek kadar kaldık. Konuştuk diyemem. O konuştu. Eşim hâlâ "nasıl oldu" der gibi, işaretler yapıyordu.

İyi gününde bir şakacı tarafı vardı Adnan Menderes'in!

Benim ne kadar sıkıldığımı görmüştü; ele güne karşı sıkıntımı arttırmak istemiyordu.

Sonra karşılaştıksa, bir dâvette, ziyafette, uzaktan "görüştük" ve dış ülkelerde, rastlantısal olarak ben özel olarak gitmişsem. Bizi karşılaştırmamak için de eş dost, bütün önlemleri alıyordu. Sinirleniyordu "yasal" eşlerden, yolculuklarda falan...

Yıllar sonra eski Türkçe bir mektup aldım. Okuyamadığım için, Vali yardımcısı Ragıp Uğural'a okuttum. Hanım yazısıydı. Neden eski Türkçe yazmıştı?

"Mııı... mııı" diyordu Ragıp, atlıyarak bazı pasajları.

Okuduğu kısımda hanım nedense ateş püskürüyordu:

"Sahiden güzel kadınların yanında kendinizi çirkin hissettiğiniz için, onları kıskanıyordunuz. Menderes size yüz vermedi diye ona düşmansınız..."

O mııı... mııı... dediği yerleri, müstehcen edebiyat değerini yargınıza sunmak için, açık açık yazabilmek isterdim. Üzgünüm, yapamıyorum.

Neden böyle mektuplar yazılır? Ne sonuç beklenir? Yazarsa, rahatlar mı insan?

Bu yüz vermedi" teması, sonradan, Orhan Seyfi Orhon tarafından da ele alınmıştı bir yazıda. Böyle bir "suçlama"nın, bende ne gibi bir etki doğurmasını istiyorlardı? Amaaa, hanımın mektubu müstehcenlik şaheseriydi.

Nedense bu müstehcenlik, sebze bahçelerinde geziniyordu.

Demek çevrem o kadar ve bu kadardı! Bir ikinci öykü anlatayım da, bir taraftan da ne kadar biçare olduğunu görün!

27 Mayıs'tan sonraydı. Talât Aydemir'in hüsranla biten kalkışması olmuştu. O zamanlar Basın-Yayın'da çalışıyordum, Mithat Paşa'daki.

Ertesi günü, Basın-Yayın'a vardığımda, herkes bana sırtını çeviriyordu. Allah Allah!....

Hayrettin adında bir eski yüzbaşı vardı Basın-Yayın'da çalışan; ona da aynı davranış uygulandı. Bayar'ın torunlarının guvernantına kur yapmıştı da, kendini gazaba uğratmıştı.

Anlattığını sunuyorum!

O, belki Talât Aydemir'i tanıyordu; ben tanımıyordum. Bir kez Kızılay'da görmüştüm. Sonradan, birkaç kez mahkemede görecektim, sanık sandalyesinde!

Ölümle alın alınalığı, çok haysiyetli olacaktı! Kendisini, gittiği yere götüren yoğun bir romantizm içinde yaşıyordu, gerçekçi ve deneyimli bir İnönü'nün karşısında.

Ertesi gün, üç gün sonra, bir hafta sonra, gene Basın-Yayın'da herkes bana sırt çevirmeyi sürdürüyordu.

Bir gün, iki gün, üç gün... Bir hafta; kimsenin tutumu değişmiyordu. "Yasal iktidar, yasal iktidar..." diyor; bir daha demiyorlardı.

Talât Aydemir deyince, hepsi, ucuna kibrit tutulmuş saç gibi buruluyordu.

Nedense, beni onun partizanı ilân etmişlerdi. Neler ilân edilmemiştim

ömür boyunca! Hem de mühürlü, imzalı!

Bir tek Vedat Tanır, o zamanlar Macide Tanır'la evliydi, bana normal davranıyordu... Öbürleri, hele "patriotkalar" (kendilerini durmadan eşsiz vatansever ilân edenler) kime, neyi kanıtlamak istiyorlardı ki? Hadi, yenilmişten, kendini bilen insanoğlu kaçar bucak bucak; ama bana niye yakıştırmışlardı, Talât Aydemir'in ikizliğini? Genel müdür vekili, Cevdet Lagaş'tı. Uzuuun bir Paris ataşeliğinde bulunmuştu.

"Durun ben size ne yapacağım!"

Vedat Tanır'a:

- Mümkün olduğu kadar az kişiyi sokun. Özel konuşacağım genel müdürle, demiştim. Bulutlu bir yüzle girdim. Terbiyesi, Cevdet Lagaş'ın beni görmekten memnuniyetsizliğini az buçuk örtebildi!

- Size çok önemli bir haber vermeğe geldim! Hayır ola...

- Ola, olmıya... Aydemir'in partizanları iktidarı ele geçirdiler.

- Yaaa... dedi azcık sararak serinkanlı eli telefona uzandı.

- Aman, dinliyorlardır...

Elini ateş dağlamış gibi çekti.

- O da bu vatanın evlâdı, dedi. Beklemekten başka çaremiz yok! Bizler memuruz!

Yani ne, "eyvallahçılık" mı? (İçimden dedim.) Bütün ufak tefekliğiyle ve çok meşgullüğüyle, Nevin Menemencioğlu girdi. Eyvah!... Lagaş sorarsa, yalanım oracıkta meydana çıkacaktı. Büyük bir gürültüyle

atıldim:

Hiçbir şey söyleme Nevin, dedim, sen de biliyorsun... Cevdet Lagaş'la konuşmalıyım.

Hiçbir şey anlamadan dışarıya çıktı. Beni delirmiş sanmıştı kuşkusuz.

Bir saatten fazla tuttum genel müdür vekilini yerinde... Aydemir'in işbirlikçisi mi yaptınız beni durup dururken; tamam, ben de sizi böyle oynatırım!

Aydemir'e karşı, yineliyorum, hiçbir kastım yoktu. Ta-nı-mı-yor-dum!

Birkaç kişi girdi odaya.

- Olanı söyleyin, diye fısladım Lagaş'a.

Nalına-mıhına bir formülle müjdeyi verdi. "Nimet Hanım daha iyi bilir"li yoğun bir soru yağmuru yağdı tepeme. Bir tarafı tuttukları yoktu. "Meçhulden korkuyorlardı... tık tık tık tık tık diye işliyen günlük düzenlerini aksatacak!...

"Nimet Hanım" kalktı, kapıya doğru yollandı, bütün "bilir"liğiyle.

- Önemli işlerim var.

Elbette, Aydemir'in ikizlerinin önemli işleri olacaktı. İhtiram kıtası gibi bir tahtaya dizildiler. Son günlerdeki tutumlarını unutturmak istiyorlardı. Nasıl olmuş, bu son durumu hesaplamamışlardı!

- Oyun olduğunu anlayınca ne oldu?

- İki gün konuşmadılar benimle; ve sonra kendi hallerine güldüler.

Biz memuruz, dediler; ne demekse!

Diyelim ki, Talat Aydemir'in partizanları geldi ve onu çekip çıkarıp, tepeye getirdiler... Alengirli resimlerini tepeme tepeme asacak ve dört büklüm önünde kat lanacak, ben değildim; onlardı.

DP GRUBUNDA

54'te biliyorsunuz, DP CHP'yi tam ve tüm ezmişti. Öbür partiler, Metin Toker'in dediği gibi, tabela partileriydi.

DP milletvekilleri, yeniden seçilince, hem de sayıları artarak, kendilerini güvencede sandılar, bir ömür boyunca.

Bir tek Malatya, İnönü'nün kalesi kaldı; Kırşehir de Bölükbaşı'nın.

DP milletvekillerinin güvencesi tamamdı da, forsları yoktu... öz be öz, Abilerine karşı! Onlardan parmak kaldırmaları isteniyordu, o kadar!

Daha sıralarını ısıtmadan, Toplantı ve Yürüyüş Kanunuydu, Emekli Sandığı Kanunu, Kırşehir Kanunu... Karşılarında... İnönü vardı. Oynuyordu onlarla İnönü. Gâh bahar havası estirip, gâh bulut yağdırıp. Muhalefet, doğal olarak muhalefet edecekti.

- DP'yi parçalamak istiyor, diye köpürüyordu iktidar.

O zamanlar enayi deyimler modaydı, hani "bahar havası" gibi... Bir de daha enayi bir cümle kullanılırdı, bütün saygınlıkların tepesinden:

- Yapıcı tenkide evet... Yıkıcı tenkide hayır! İlkelliğin kuyruğu boynuzu olamazdı.

Yazmıştım, İnönü'nün İzmir'e gitmesi engellenmişti. Bir bahar havası estiriyordu; izin veriliyordu, o esintinin sarhoşluğunda. İzmir'de yer yerinden oynayınca da, "ihanet" diye tepiniliyordu resmen!

Genç milletvekilleri de artık komi gibi kullanılmak istenmelerinden bıkmışlardı. Grupta şikâyetler artmıştı. Bir Eskişehir milletvekili, hemşehrileriyle Menderes'i makamında ziyaret etmek istemişti... "Kim

oluyor ki" diye kabul etmemişti Menderes. Onuncu ağızdan söylenti değil!

Esintiye ve esrikliğe göre, CHP'nin bir el sıkışması bile, Toplantı ve Yürüyüşler yasasına aykırı sayılıca, genç politikacılar rahatsız olmağa başlamışlardı DP'de. Genç milletvekilleri, artık dolu dolu varmağa başlamışlardi Gruba. Meclisin karşısındaki Ankara Palas'ta, açılıştan önce üçe kadar yeniliyor; kafalar iyice efeleşiyordu.

Biraz tarih karıştırılsaydı, merkez ile hükümet arasında sürtüşmeler geleneğinin bir hayli zaman önce kurulmuş olduğu görülecekti, İttihat ve Terakki'den başlayarak!

İsmet Paşa, böyle bir sürtüşmeyi engellemek için partisinde, bir hayli çaba harcamıştı. Ama tarih... pöf... Dün ne olmuş... Menderes'in deyimiyle "ne gam"! En çok başkaldıranlardan, Yozgat milletvekili Ömer

Erzurumluoğlu, geçenlerde anlatıyordu:

- Sigaraya zam, tuz biber ekti!.. (Tuz biber, ne kolay ekiliyormuş!)

Tuz biber eken, "Abilerinin" tutumuydu. Her nazik meselede, açık açık:

- Sen karışma, denebiliyordu genç milletvekillerine...

Toplantı ve Gösteriler Kanunu, sağduyuları rencide ediyordu. Düşünün... Hükümet istediği anda, süresiz olarak, neden zikretmeden, daha önce bildirilmiş toplantıyı kesebilecekti!

Emekli Kanununda da, hükümet gene memuru istediğinde emekliye ayırabilecekti!

Bütün bunlar neden oldu? Ezici başarının sarhoşluğundan mı?

Kötü ve değişik etkiler altında olan danışmanların önerisiyle mi?

Üçüncü bir enayi deyim ortalarda kol geziyordu: "Dikensiz gül bahçesi" isteniyordu Meclis'te. Deyimleri yaratan ben değilim!

Bütün bunlar olmadı mı? En göze batan şeyleri söylüyorum, günlük yaşantımızda... En göze batan, her zaman en önemli demek değil!

Adliyeciler bu kez, başta Halil Özyörük, Adnan Bey hükümetine karşı kıpırdandılar.

Meclis'te muhalefet toplantıları terkediyordu.

- Ekonomik düzen nereye gidiyor, diye homurtular başlamıştı.

En önemsiz şeylerden, iktidarın içinde vâveyla kopmağa başlamıştı...

Mavi tren deniyor, bir daha denmiyordu... İktidar sık sık İstanbul'a giderken o mavi treni kullanıyordu. Hiçbir lüksü olmayan bir garip trendi. Oturma odası vardi, o kadar!

ağırlanıyordu Hani büyük konuklar "mükerrer" ya... önce Ankara'da, sonra İstanbul'da. Ben de kaç kez o trene binmiştim, beyaz rönar etolümün tüyleri titriye, ben titreşe ayazda. Ama hanımlar, zatürree olmağa dünden razıydılar, o seçkinler trenine binmek için.

Grup dedik... 27 Mayıs dedik; bir de hafiflikler geldi aklıma. Hafiflikler, bir zamanı daha iyi yansıtır, zamanı değil de bir çevreyi! O trenle işte, "hepimize kutsal bir görev düşmüş"; Şehinşahı, birinci eşiyle, ağırlamaya gitmiştik İstanbul'a.

Beylerbeyi Sarayını biliyorsunuzdur. Konumu güzel. Onun dışında, en

yoz mimariyle yapılmıştır. Böyle suarelere uygundu.

Üç şey beni çok şoke etmiştir bu suarede.

Birincisi önemsiz, sadece bana ait;

Bizi ışıklandırılmış bahçede dizmişlerdi, gene etollerimizin tüyleri harelenerek esintide ve büyük konuklara teker teker tanıtmışlardı.

Hevesli bir protokolcu, nerde okuduysa, tanıtırken kişi hakkında bir-iki kelime de söylenir'i bellemişti, ciddi! Benim elimi sıkarken şah, "majeste" demekten nice memnun:

- Majeste, dedi (Fransızca konuşuyordu), madam Türk şairlerini Fransızcaya çevirdi. Antolojisi Fransa'da basıldı...

- Ah, dedi bir bereketli burun, ilgi gösterir bir tonla, ısmarlama!

Sen bu numaraları sevmiyorsan kardeşim, git ankoretlerle yaşa, kayalıklarda. Çevremi ben seçmemiştim ki!...

Kendimi, bir kitabın yaprakları gibi gördüm... geçti yanımdan bereketli burun...

İkincisi, bana gelinceye kadar, bizden bizden, İranlı falan değil, Şahın önünde, burunları dizlerine vurup bir daha kalkmıyacakmışcasına, birkaç hanımın reverans yaptığını gördüm. Ne? Ne bizim ülkenin selâmıydı bu, ne Tahtı Tavusun geleneksel selâmlaması... Uyduruk kaydırık bir şey işte. Yahu, nice gönüllüymüş bazılarımız, alınlarımızı, dizlerimizde patlatmağa... Reverans meraklılarının hepsi, "à la Pompadour" suare giysileri içindeydiler.

Kadınlar, iyi aktris kötü aktris, aktristirler doğuştan. Kim bilir imgelemlerinde ne piyesler oynuyordu!

İpekler, mücevherler, zalim pırıltılarla parlayıp sönüyordu.

Bu reverans meselesi beni çok şoke etmişti. Üçüncü şoke eden... Münir Nurettin'le fasıl heyeti, hepimizin karşısında ve burnunun dibinde, "usullü" ve donuk şarkı söylüyorlardı.

Şahın birinci eşi Süreyya da, sıkılmış, duygusuz, Refik Koraltan'ın, kulağının dibini gürültülendirmesinden hoşnutsuz, bir nefis Ferugamo papucunu Fatih mercan terliği sallar gibi sallıyordu fasıl heyetinin burnuna.

Bu gibi değinmelerden, insanlar arasında, ne gibi bir sonuç çıkabilir ki?

O ince, uzun, koca ayak gözümün önünde!

Stalin'in armağanı, (zaman için müthiş para) ziblin kürkünü kaydırdığına pişmandı omuzlarından, çünkü yarısının üstüne Refik Koraltan oturmuştu.

"Dünkü, şinşilla'sını gördünüz mü" diye sırlaşıyordu hanımlarımız: Bir servet!

Şinşilla, çok pahalı bir kürktür... bir fare cinsinden, süper lüks fare!

Yalnız o zamanki dâvetleri yazsam, çok ilgi uyandıracak bir kitap olurdu ve bin teoriden daha fazla öğretici.

Borç istediğimiz Almanları o kadar tantanalı bir biçimde ağırlamıştık ki, nerdeyse bu kadar varlığın içinde heyetin başkanı bizden borç istiyecekti!

Beylerbeyi Sarayındaki dâvetin başka özelliği yoktu. Yalnız, arada bir, bir ipek hışırtısı içinde bir çökme oluyordu. Hanımların biri, Şahın yoluna başını koymuştu, öz be öz dizlerinde patlatarak!

Gerçekten, makamlar o devirde daha doyurucuydu ruhu!

Bir de, Camille Chamoun'a gitmiştik, Lübnan'a. Resepsiyonlar için yaratılmış, brokar meraklısı bir eşi vardı. Onların öyle iki ağırlama merkezleri yoksa da, Baalbek'e falan götürüyorlardı seçkin konukları... Açık havada, Baalbek'te, ne güzel bir ziyafet verilmişti!

Uzuuun, tren gibi bir sofra...

Yemeğin sonlarına doğru dansöz oynatmışlardı. Güzeldi dansözler; ama gene ne sonuç alınmıştı, pratik bakımdan?

- Canım, özel hayatta da, her misafirliğin pratik sonucu mu olur?

* * * * *

CHP hayret verici biçimde canlanmıştı. 1955 yılının Kasım ayındaydık.

Salıydı günlerden... Öğleden sonraydı. Genç DP'li politikacılar, o gün yemeklerine bir hayli alkol eklemişlerdi.

Grup, Menderes'i konuşturmadı:

- İstifa, istifa, diye bağırıyorlardı, kendilerinden geçmiş. Az zaman sonra, kendilerine tamamen geleceklerdi, tamamen...

Evlerde toplantılar toplantıları peşliyordu.

DP milletvekilleri, "Grubun Şahlanması" diye tarihe geçecek o günü yaşadılar. Bugün tatlı tatlı, anı biçimine dönüştürerek anlatıyorlar. Bu da doğal; huysuz bir babadan, kırk yıl sonra, "ah ne boyluydu, ah ne soyluydu, ah ne hoşgörülüydü" diye söz edilmez mi?... Analar süslenir. Zavallılığını hayatınızın, bir döneminde, kabullenmemek için, elbette süslemeli! Geri dönüp, onarma olanağınız da yok!...

DP kodamanları, ilk güç gösterisini, Kırşehir'i kazaya çevirerek yapmışlardı. Artık bir kelime vardı ağızlarında: "ceza... cezalandırmak..." Küçüklüklerinde, durmadan falakaya mı yatmışlardı ne? İsmet Paşa'ya ceza... Kırşehir'e ceza... Kendi gruplarına, ceza...

- O günkü küstahlığınız neydi, diye sormuştur Celâl Bayar. Demokrasinin, herhalde, değişik anlayışları vardır...

"İstifaaa... istifaaa."

Menderes titriyerek odasına gitmişti. Peşinden yarânı sökün etmişti. Yakını, Mükerrem Sarol:

- Başbakan hâlâ grubun muhabbetini haizdir, demişti. (Formül de kraldı, alaturkalığında!)

"Grubun muhabbetini haiz" Menderes, döndü grubun karşısına:

- Ben, aynı zamanda parti başkanıyım!

Grup, topaçlar gibi döndü. Dönmesi duran topaç gibi, halsiz, teslim, yere düştü.

Çok sonradan, 61 seçimini müjdeliyecekti Medeni Berk...

Bayar:

- Niçin seçim, diye omuz silkiyordu.

Kimsenin ömrü vefa etmiyecekti ya.

Grup bir adet muma çevrildi. Bu mumluk, 1960'a kadar sürdü.

O günkü vartayı, Bayar hiç affetmedi!

Belki tarih yazsam, başka türlü yazarım... Anı başka... Hele anılardan çekilebilecek filmi düşünmek bambaşka!,

"ÖLÜ ŞERİF ARZIK'TAN MEKTUPLAR"DAN VE SON MEKTUP

- Sultane hanım, dedi Aşık Ali İzzet (İhsani öyle dediği için, ismimi öyle sanıyordu aşıkların çoğu), biz sana saz çalacağız ama, sen, o son yazdığın kitabın, bir şiirini okusana bize...

Aşık İzzet, bence en zayıfıydı halk ozanlarının, ama ince adamdı.

"Gözel ne gözel (güzel)" diye mızrap vururdu.

"Mühür gözlüm seni elden, "Sakınırım, kıskanırım"ı moda olmuştu.

Ben... kendisini severdim. Aşık İhsani vardı, galiba Veysel ve ismini şimdi unuttuğum bir başka âşık, Erzurum'dan gelen, bizim evde.

İlk şiiri seçtim:

Geldiğini duymadım,

Muzaffer'le [Menderes'in özel kalem müdürü] dalga geçiyordum

Geçmiş yolculukların dedikodusunu

Ediyorduk aramızda, ser-best-çe.

Ne gezdik, ne gezdik şu dünyayı,

Çok gezen çok bilirmiş.

Biz de neler öğrenmedik: J

aponun yetiştirme incisini,

Pakistan'ın muslin sarîsini,

İtalyanın, pliseli smoking gömleğini,

İngilizin kaşmir paltosunu,

Almanın perlon mayosunu,

Paris'in... onu zaten biliyorduk.

Ufkumuz gelişmişken,

Ufuksuz kaldık,

Kaderimiz buymuş.

(Ay ay ay, Amerika'yı unutmuşum, Amerika'yı kürklerini... Bugün bile, onların (evlâdiyelik yaşlılıklarıyla sarmalanıyorum kışın. Eskimek bilmiyor hayvan postları!)

Gene sermişsin üstüme

Beyhude gülleri,

Baygın karanfilleri.

Karanfilin beyazı para ediyormuş bu semtte.

Sen gittikten sonra çocuklar,

Şimdi bile pusudalar,

Duvardan atlayıp, kapışıp satacaklar.

Bari zahmetlerine değsin,

Seninkine de;

Beyazını getir, e mi?

Boğazım tıkanmıştı. O zamanlar Şehitliğe ne sık diyordum, o anlamsız çiçekleri kucaklayıp... Kime ne türdüğümü sanıyordum? Dünya bütün duyguları tiyatrolaştırmış. Avaz avaz ağıt yapmak, çok daha doğal.

- Devam et sultane hanım.

Ağlama, kavi tutun,

Başıma soktukları ağaca.

Şerif Arzık, yazısı beyaz,

Kömürleşmiş vücudum kadar kara,

Levhaya bakıp dökme göz yaşı.

İçin parçalanmasın,

Parçalanmak kötü şey,

Denedim de onun'çin biliyorum.

Ne demişlerdi sana ısmarlama ısmarlama?

Şoktan gitti demişlerdi, değil mi,

Birbuçuk saniyede?

Saat mi tutan olmuş ki.

Yok sevdiceğim yok,

Yandık upuzun, yandık usulca,

Alev, yalamanın keyfini çıkardı derimizde.

En son gözlerim yandı,

Bakışım, gene tatlıydı, sadıktı, munisti,

Yandım diye, değişecek değildim ya!

Şoktan gidecek olmuş olsaydım,

Umum Müdürlük masasının başında giderdim,

Şokun büyüğü, küçüğü, ortancasından!

Bunu senin dudağından söylüyorum.

Kapı ne zaman çalınmıştı, ne zaman açılmıştı? Füruzan Selçuk geldi, sessiz yere oturdu. Dışişlerindendi. Aşıkların dostuydu. Şimdi yok, öldü... şimdi zaten öyleleri yok, hele Dışişlerinde. Hayatı hep iyi tarafından alırdı. Buz kestiği zaman hava:

- Ne zarif soğuk, derdi titriyerek.

Hırs yerine merakları olan adamlar... güzel bir türdü!

Oh, toprak o kadar hafif ki,

Hayat kadar hafif,

Acı kadar hafif.

Toprak o kadar ağır ki,

Unutulmak kadar ağır.

Neden bu kadar tez unutulduk ki?

Üstümdeki ağır sanduka kadar ağırıma gidiyor,

Şaşıyorum da birazcık.

Sen?

Sen şaşmazsın, isyan da etmezsin,

Şaşkınlığa acze;

Sen kuvvete isyan edersin;

Kuvvet zaten sende,

Kuvvet sensin!

Birkaç kişi daha girdi, ses etmeden diz çöktü. Bu gün böyle toplantılar yok!

İyi ki görmedin beni son halimle,

Korkum dağılmaktı yanarken,

Ya yanıma başkasının bacağını koysalardı,

Ya kolunu, ne yapardım?

Bütünüm ben, yüzüm hariç.

Sen gene isyan etmezdin,

Sen isyan etmezsin ki, şaşkınlığa acze,

Sen kuvvete isyan edersin,

Kuvvet zaten sende,

Kuvvet sensin!

Oh!

Toprak o kadar hafif ki,

Hayat kadar hafif,

Acı kadar hafif.

Toprak o kadar ağır ki,

Unutulmak kadar ağır:

Ama sen, unutamazsın!..

Bir suskunluk sürdü, Ali İzzet'in dağıttığı:

- Sultane hanım, dedi... Mevlût okutulmadı diye gamlanıyordun... Bu şiir kitabı mevlûtların en güzeli... Kimseye bu güzellikte mevlût okunmamış.

Bu sözler içimin derinine işledi ve sevinç dalgaları kapladı bütün varlığımı...

Birden Aşık İhsani, abartmalı bir coşkuyla mızrap vurmağa başladı:

Ayvaya ben

Nar diyemem;

Göynüm sende,

Var diyemem;

Ömrümde hep güzel sevdim,

Çirkinlere

Yar diyemem!...

Bizim hayatımızın gene zarif bir tarafı vardı. Ne oldu o taraf? Ne sildi süpürdü? Aşık Veysel, mırıldanırdı şiirlerini. Öyle bir ""eklemleme derdi yoktur Anadolu'da. Sözler, tellerin çıkardığı seste erir...

O da en sevdiğim bir parçasını mırıldandı:

İki kapılı bir handa

Gidiyorum gündüz gece;

Bilmiyorum ne haldeyim,

Gidiyorum gündüz gece...

(Acaba bu benzetme eski literatürlerde var mıydı... Hayat ve ölüm... Arasında, bir handı yaşamak.)

O kitaptaki son dizeler şunlardı:

Söz ver bana olduğun gibi kalacağına,

Söz ver bana isyan etmiyeceğine şaşkınlığa, acze,
Hattâ kuvvete bile...

Benim yanıtım sadece, yanıtsızlıktı:

Söz veremezdim. Verseydim zaten tutmazdım. Veysel gözümün önünde. Bilmem kaçıncı yılını televizyonda kutlarlar bugün. Çok ağır koşullarda yaşıyordu o zaman. Daha folklor, bütün yozlaştırılmış görkemiyle meydanlarda oynanmıyordu, dişlek turist kafileleri indiren bindiren gemilerin karşısında...

Bugün yazsaydım bu incecik şiir kitabını, "hatta kuvvete bile" yerine, "hattâ ahmaklığa bile" yazardım... En çok ahmaklıktan çektim!...

Veysel'e çok acırdım. O sulanan, kapanık gözleriyle, yemek yemek için bile birinin yardımı gerekiyordu. Oğlu muydu yanındaki, unuttum. Büyük bir sevecenlikle ona hizmet ediyordu.

Beni, Aşık Derneği kurup, başkanı kılmak istedi aşıklar... Güldüm geçtim. Dernek başkanlarının "müşterek niteliklerini gözümün önüne getiriyorum da.... İlkönce Füruzan Tekil kalktı. Sonra diğerleri... Gelmek de kuralsız, gitmek de kuralsızdı... Birşey doluyor, boşalıyordu, hoşgeldinsiz, uğurlamasız.

Mahallenin yorumu:

"Gene sabahlara kadar âlem yaptı."

İstersen yaşa, istersen öl... istersen savaş...

İster istemez savaşı seçiyor insan!

* * * * *

27 Mayıs'a birkaç gün kala, yeni bir kitap için, şu şiirle başlamıştım: Gene zamanın psikolojisini, evlere kadar sokulan, veriyor diye sunuyorum. O şiirle kaldı. 71'de birkaç şiir ekledim ama kestim... Şimdi yeni bir Ölü Şerif Arzık'tan Mektuplar II hazırlamağa başladım. Bitireceğimi sanıyorum. Ne zaman mı?... Bilsem!

Bitişik odada, Ahmet oğlan türkü söylüyor,

Sivrisinek sesiyle.

Sen öldüğünde üç yaşındaydı, şimdi dört.

Küçücük bir arslancık varmış'ı değil.

Bak postacı geliyor'u değil.

Daha dün annemizin kollarında yaşarken'i değil.

Bir mars, oldum olası kana bulanmış.

Dili dönmüyor da "R"lere,

Hep "Y" diyor Ahmet, şirin şirin.

Oluy mu, böyle oluy mu?

Kaydeş kaydeşi vuyuy mu?

Kahyolası diktatöyler,

Bu dünya size kalıy mı?

- Kardeş kardeşi vurmıyacak,

Sen R'lere, Y demediğinde,

Baban gibi koskocaman olduğun zaman.

Ama pembemsermişim!... Kafamdan yazdığım için, birkaç dizeyi atlamış olabilirim!

İyi ki çocuklar vardı. Yazılar çiziler vardı. İyi ki bir Aşık Veysel vardı, bir Aşık İzzet vardı, bir Aşık İhsani vardı hayatımda. Kapı komşumuz, sevdiğim bir hanımdı: Firuze. Tanınmış yayınevi sahibi, Baki Kurtuluş'un eşi. Bir gözünü Ruslar götürmüşlerdi. Kars'ta, çocukken, yere attıkları patlayıcı kalemlerle.

Uğramıştı çocuğun vızıltısını duyup.

Neyi vızıldandığını duyunca, en iyi niyetiyle:

- Söyletmeyin, demişti, dost var, düşman var.

Bu yerin kulağı var korkusu, nice diplenmiş içlerimizde. Bugün de:

- Telefonda konuşulacak gibi değil, buluşalım anlatırız, demiyor muyuz, birbirimize?

O telefondaki hırıltılar... Onlar havaymış... Asıl profesyonel dinleyiciler, telefona renk verdirmezlermiş. Tansiyon ölçer gibi, bir ufak aletle anlaşılabilirmiş... Bilgi olsun diye söylüyorum ama, ne kadar doğru, ne kadar eğri bilemem!..

Bu anıları bitirmek istiyorum artık. Tezgâhta başka kitaplarım var. Ellibeşle altmışı aldım bu son kitapta, ama ileriye çıkışlar, geriye dönüşler yapa yapa, akılh insanları örseliyen....

... Bugün (1985), şiir demetime başladım. Ölü Şerif Arzik'tan Mektuplar II'ye.

Elli kadar parça. Belki gelecek yıl biter, bütün şiiriyetsiz işlerimin arasında. Ama seslendiğim kişiye artık ne belleğimle, ne yüreğimle, erişebiliyorum.

- O artık lâyık olduğu yeri buldu, hak ettiği mertebeye vardı, diyorlar, göklerle ilişkiler kurarak: Ne kolay kuruyorlar!

Ben de oyuna giriyorum:

- Evet... artık büyük huzura kavuştu.

Bunları söylediğimde, gök kubbeye kalkık bakışım, onlarınkinden çok semavî...

Bunlar zararsız oyunlar. İçimden gülesim geliyor! Saygınlık kazanıyorum. Küçük numaralarla kazanılır, günlük saygınlık.

Kesmek istiyorum artık anıları... İçimi o kadar derin bir okyanusa dökercesine döktüm ki, o garip Rus kadini yengem bile, boğuldu o derinlikte. Şimdi kafamda, aile resimleri elime geçtiğinde, ufak bir soru o: Katıksız deli miydi? Katıksız kötü müydü?

Belki ikisi de değildi de... sadece son derece zavallıydı huzursuzluğunda!

Yazdığım dört şiiri sunuyorum... şiir özetler... iç tutumumu ve yaşantımı "kelâm tasarrufuyla yansıttığı için.

Dedim ya: Kesmek istiyorum artık!

Durum Hakkında, Şerif Arzık'a İlk Mektup

KARABASAN

O nasıl yanık yanık tüten

Özlemdi... bilemezsin!

Bir an dönesin diye, yer yüzüne,

Tanrım, ömrümü verirdim!

Ohooo... yirmibeş yıl önceydi:

Yir-mi-beş!

Sonra ne mi oldu?... Bilemem ki!

Tomarlarla telgraf yağmıştı ölümünde,

Gebeş bir küpte duruyordu.

Küp, sinirime dokundu birden:

Attım!

Resimlerin sürünüyordu her yerde,

Bıraktım!

Bilmediğim ülkelerde, yakarlarmış ölüleri,

Ev halkı saklarmış külleri vazolarda.

Bizim evde olsa, çoktaaan,

Ya köpek, ya kedi, ya temizlikçi kadın devirirdi!

Onlar, kaç yıl saklarlar?...

Bir tomar pusulanın, faturanın, hesabın

Arasında gün gün büzülen,

Mektupların kalmıştı.

Evlerden evlere göçlerde,

Hallettiler kendilerini.

Biliyorsun, iki göç, bir yangına bedelmiş!

Buruldum ki, terslendim:

"O da bu kadar yük vurmasaydı"

Diye, gam damlalarımdan silkindim,

"Haksız mıyım dedim!

Dahası var, dahası:

Neden olmasın?

Uykumda, sislerin karnındaki sisleri yara yara,

Bana doğru koşuyordun.

Tabutundaki ölü başkasıymış...

Kaç kez yaşamıştım düşümde!

Sıçrıyarak, uykumdan fırladım.

Zaman: En yengin kumandan,

Sırıtıyordu başucumda.

"Götürelim mi, bırakalım mı" diye sordu.

...Götürdü seni ikinci kez:

Şükür, rüyaymış!

Sayısız ölü gömmüştü içimdeki mezara.

Bir karış, otsuz toprak kalmıştı,

Ne olur ne olmaz diye,

Geniiiş bir çukur kazmıştım.

Umutlar, sevgiler, dostluklar, dostlar,

Hepsini, toptan, içine kaydırdı,

Belki soluk alanlar da vardı,

Yoklıyacak vakti mi vardı, teker teker?

Sırtımı çevirmişken,

Seni de halletmiş!

Yirmibeş yıl,

Yir-mi-beş,

Dile kolay!

KAFAMA TUĞLA DÜŞMEDİ

Yazışmamıştık, uzun yıllardanberi,

Çocukların ha orasına varıyorum,

Çenesine.

Onlara yukardan bakardım,

Onlar aşağıdan...

Sevgimiz, havada sımsıkı düğümlenirdi.

Tersi olunca,

Düğüm, azıcık gevşedi!

Onlar büyümeden, tepeme,

Serseri bir saksı, katil bir tuğla,

Düştü düşecek diye korkardım...

Büyüdüler, şimdi,

Küçüklüklerini arıyorum!

İnsan işte, halinden memnun olmaz!

Tuğla, saksı, bunlar fasaryaymış,

Üstüme dağ parçaları salındı, dağ parçaları!

Ezildiysem, farkında bile değilim,

Her tarafım eşit eşit ezildi.

Boş yere eşitlik uğruna o kadar vuruşmamışlar!

...Peki, sen orda nicesin?

Menderes'e selâm et, görürsen,

Onun zamanında kulluk... keyifliydi.

Üç alkış ona yetiyordu,

"Başardım" demek için,

Ölmez vefaya inanmak için:

Mütevazi adamdır, selâm et!

MEZARLIKTA BULUŞMA

Ölüyüm, ama alışamadım,

Bembeyaz, mezar taşlı geceye.

Ağabeyinle komşuyuz ya Şehitlikte!...

"Bir büyük elçi olaydı şimdi"

Diye tambura çalıyorum;

Sessizce süzülüyor yanıma,

Çoook yalnız! "Bir ajans müdürü olaydı şimdi",

O da parmak tıkırdatıyor,

Ben de süzülüyorum yanına.

Bunca yıl suskunluktan sonra, ona,

Yazdığın mektubu okudum.

"Belki bana da yazar" dedi,

"Sana yazmışsa!"

Yaz ona, yaz!

Geçinmenin en güzel biçimi: kavgaymış!

Biz de burda çekişip dururuz.

Benim ona diplomatlığı,

Onun bana haberciliğin helenikasını,

Öğretmemiz, sürer gider.

Birbirimizin, mesleğimizdeki bilgisizliğini,

Ölülere belgeletip dururuz!

O felâket anlaşmalarda,

Kim kiminle birlikte imza çakar,

Hangi kalemle yazılı dâvetiyeler,

Şölenlerde, kim kimi sağlar sollar,

Nikâhlarda, kim kimin nasırına basar,

Bonjur denilen, o kuyrukluyu

Saat kaçtan sonra giyerler,

Saaten kaçtan sonra birer "Bonsuar monşer" çekerler;

Bir sıraladım, bir döktüm ki,

O bir karış açık kalmış ağızıyla,

Dünyanın bütün diplomasisini yutabilirdi!

O da bana, teknoloji, fendim, teknoloji

Çağının haberciliğini,

Yamyam kabilelerinden örnekler vererek,

Anlattı, açık arttırmayla!

Ha ha ha ha ha!

Sevsinler!

Yooo, dünyada geçimliydim, yetti!

Neyse, başucumdaki mezardaki teğmen,

Nefes alıyor, kavgalarımızdan.

İkimiz birleşip, ona askerliği öğretiyoruz.

O da saygılı dinliyor!

Kesiyorum mektubunu, seninkinden selâmlarla,

Benden de, sonsuz özlemlerle; acelem çok:

Genç teğmene, strateji hakkında

Anlatacağım vardı,

Varayım yanına.

Alışamadım hâlâ, bembeyaz mezar taşlı geceye:

Sensizim...

NİCE BAYRAMLARA

Sol sağ, sol sağ,

Yarın Bayram olsa!

Bayram eden beni astı:

"Sağ kanadın fesi" dedi.

Sol sağ, sol sağ,

Yarın Bayram olsa!

Bayram eden beni kesti:

"Sol fesadın sesi" dedi.

Ne sağladım, ne solladım,

Ben bayramları dışladım,

Sol sağ, sol sağ,

Yarın Bayram olmasa!

Bayram olmadı. Bu kez,

İki taraf, ateşkeste anlaştı,

Şenlik olsun diye evi bastılar,

İbret olsun diye, beni astılar.

"Son sözün?" dediler, dedim "Suçsuzum."

Asanların gönlü yazık, kırıldı.

"Sana cellât beğendirmek mümkünsüz,

Hadi nice bayramlara, iyi sallan."

Bir ses dedi, "artık senin Bayramın,

Seç gönlünce, dilediğin, kurbanın."

Bakışımı şöyle bir çemberledim,

En göynüme uygunu mu?... O bendim!

Zaten sehpam, şuracıkta kurulu,

Talimliydim, acemiye gerek ne?

Ellerimle, ilmiğimi geçirdim,

Bir tekmede üçayağı devirdim.

Rüzgâr beni okşuyordu arada,

Darağacı beşiğimdi benim,

Mutlu, hafif, özgür, kendi dünyamda,

Artık tek cellâdıydım, kendimin!

İşte balam, sen buradan gideli,

Ben hep, zordan, böyle destan yaşadım!

Beğendiysen, geri gel bu dünyaya,

Korkma, sana uydururuz bir sehpa!

* * * * *

Sol sağ, sol sağ,

Yarın bayram... yarın bayram?... Bayramsız olur mu?

Bütün bana omuz vermiş arkadaşlara, teknisyeninden yazarına sonsuz teşekkürlerimle.

Tek At Tek Mızrak III, ve sonuncusu burda bitti!